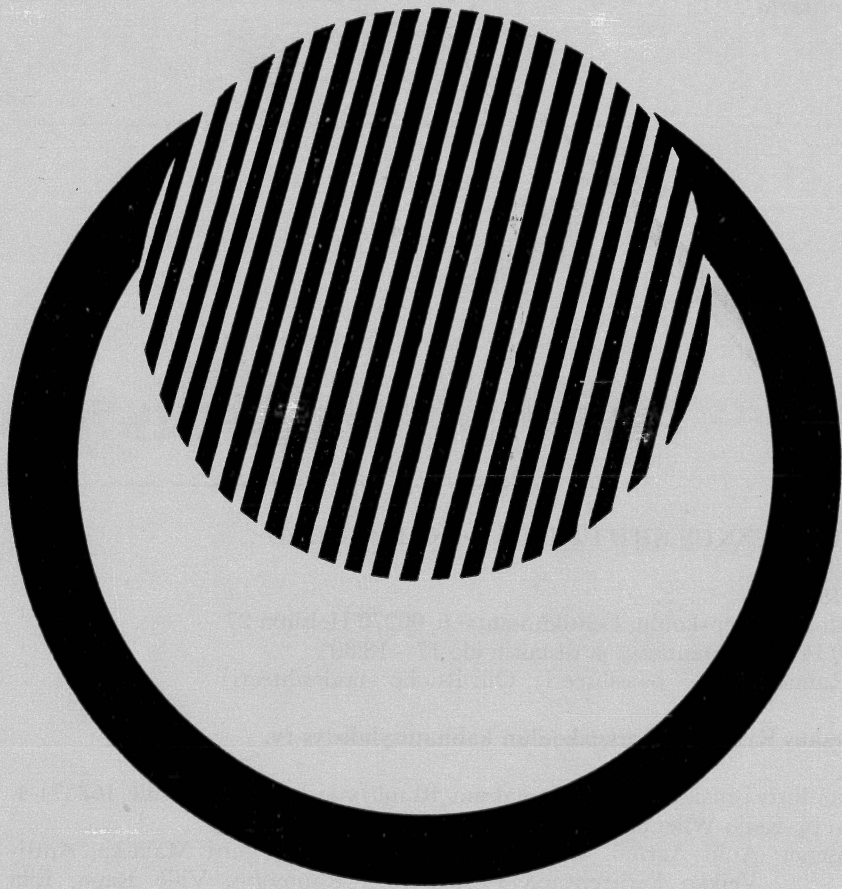

Katsaus

KULTTUURIKESKUS
KRIITTINEN KORKEAKOULU

6•1975

• KULTTUURI • POLITIIKKA • TALOUS •

KATSAUS

Julkaisija: Kulttuurikeskus Kriittisen Korkeakoulun kannatusyhdistys ry.

Toimittajat:

*Raimo Ruottu (päätoimittaja), Kämpöstie
03100 Nummela, puhelin 913-22870*

*Osmo Jokinen (toimitussihteeri), Hakaniemenkatu 3 A 32,
00530 Helsinki 53, puhelin 713 212*

Toimitusneuvosto: kannatusyhdistyksen johtokunta

Tilaushinnat 1975:

22 mk/vuosikerta

11 mk/puoli vuotta

Maksun voi suorittaa postisiirtotilille 71556-0.

*Irtonumeroita à 4 mk myyvät Suomalainen kirjakauppa, Porthanian pa-
perikauppa ja Kirjavintti Helsingissä.*

Osoitteen muutokset:

*Marjaleena Ruottu, Kämpöstie
03100 Nummela, puhelin 913-22870*

Kuusi numeroa vuodessa

Kolmas vuosikerta

KULTTUURIKESKUS KRIITTINEN KORKEAKOULU

Perustettu 1968

Osoite: Rudolf Steiner -koulu, Lehtikuusentie 6, 00270 Helsinki 27

Puhelin 410 141 (maanantaisin ja tiistaisin klo 17—18.30)

Sihteerit: Raimo Ruottu (pääsihteeri), Olli Ruoho (taidesihteeri)

Kulttuurikeskus Kriittisen Korkeakoulun kannatusyhdistys ry.

Jäseneksi voi liittyä maksamalla jäsenmaksun 10 mk/vuosi postisiirtotilille 168371-4.

Johtokunta: pj. Reijo Wilenius

jäsenet: Aulis Aarnio, Ilkka-Christian Björklund, Pentti Malaska, Antti-
Veikko Perheentupa (vpj.), Jussi Raumolin, Ville Repo, Eila
Sandborg, Martti Tuomola

Sihteeri: Merja-Riitta Virtanen, Ruukinlahdentie 2 A 3.

00200 Helsinki 20, puhelin 90-678 118

BYROKRATIA JA YHTEISKUNNALLISET PALVELUT

Marraskuussa Kriittinen Korkeakoulu järjesti sarjan keskusteluja, joissa tarkasteltiin byrokratian olemusta, sen ilmenemismuotoja yleistä yhteiskuntakehityksen taustaa vasten ja sen vaikutuksia yhteiskunnallisiin palveluihin sekä kansalaisten että hallinnon kannalta. Julkaisemme oheisena neljä tiivistelmää sarjan alustuksista.

Kirjailija Pekka Lounela tarkastelee byrokratiataa yksityisen ihmisen ja erityisesti luovan taiteilijan kannalta, valtiot.lis. Heikki Väli-talo valaisee sitä, miten valtiollinen byrokra-tia voi haitata yhteiskunnallisten palvelujen kehittämistä, os.pääll. O. E. Niitamo selvittää hallinnon kriisin syitä ja vt.apul.prof. Krister Ståhlberg erittelee nykyisen valtiohallinnon ongelmia.

Pekka Lounela

Kansalainen byrokratian rattaissa

Uusi Tietosanakirja määrittelee byrokrati-an seuraavasti: "virka-valta, jolle on tunnus-merkillistä hallinnon liiallinen puuttuminen kansalaisten töihin ja toimiin ja heidän toivomustensa huomiotta jättäminen". Tässä määritelmässä on mielenkiintoista se, että se katselee kansalaista byrokraatin kannalta; virka-valta on lähtökohta, josta määritelmää on ryhdytty tekemään.

Vastamääritelmänä kansalaisen kannalta voidaan sanoa, että "byrokra-tia on järjestel-mä, joka estää kansalaisten liiallisen puuttu-misen virkamiesten toimiin ja kansalaisten toivomusten toteutumisen".

Kaksi poolia

Byrokratiassa näyttää olevan kaksi vastak-kaista poolia, jotka toisaalta täydentävät toi-siaan, toisaalta käyvät kamppailua keske-nään. Toinen on kansalaisten tarve saada palveluksia, käyttää hyväkseen yhteiskunnan koneistoa, jonka he rahoittavat. Toinen on näiden byrokraattien, koneiston hoitajien tai sen palveluksessa olevien tarve saada työnsä sujumaan niin hyvin, mukavasti ja joustavas-ti kuin suinkin omalta kannaltaan. Virkako-

neisto pystyy toteuttamaan tavoitteitaan aika tehokkaasti, koska se muodostaa eräänlaisen ikiliikkujan ja sen tehoon käytetään huomatta-via rahasummia. Sen sijaan virka koneistol-ta palveluksia pyytävä toimii yleensä yksin tai hänellä on apunaan koneiston tunteva asian-tuntija. Hyvin harvoissa tapauksissa hän voi liittoutua siten, että hän saisi taakseen voi-maryhmän, joka vaikuttaisi virkakoneiston toimintaan sillä tavalla, että se jotenkin muuttuisi.

Yhtenä esimerkkinä byrokraattisesta voi-matasapainoilusta on tilanne, joka syntyy so-taväessä. Siellä on vastakkain asevelvollisten halu ja tarve luoda itselleen mahdollisimman mukavat olosuhteet ja kantahenkilökunnan tarve saada aikaan kuri ja järjestys. Tässä kamppailussa ei kumpikaan osapuoli pääse voitolle. Asevelvolliset muodostavat kuitenkin kollektiivin, jonka valvominen on niin vai-keata, että heidän voimansa on kohtuullisen suuri verrattuna vastavoimaan.

Näin ei kuitenkaan yleensä ole tässä taval-lisessa elämässä, missä virkavaltaisen lainsää-däntökoneisto ja järjestysvalta ovat niin vah-voja, että yksityisen ihmisen on melko mah-dotonta niitä merkittävästi järkyttää.

Byrokra-tia kirjallisuudessa

Kirjallisuudessa byrokra-tiaa on kuvattu hyvinkin paljon. Kirjailijoita erityisesti innos-taneita bykratioita ovat olleet mm. Tsaarin Venäjä, jonka kuvaamiseen ja hierarkiaan juuri klassillinen venäläinen kirjallisuus aika suuressa määrin perustuu. Itävalta-Unkari oli toinen tällainen hyvin hoidettu byrokra-tia ai-kanaan. Sitä kuvaa esim. Kafkan tuotanto, joka on paras ja järkyttävin byrokra-tian ku-vaus, mitä kirjallisuudesta löytyy. Kafkan maine perustuu juuri Itävalta-Unkarin tradi-tioiden selvittämiseksi tai niitten heijastami-selle. Bismarckin Preussi oli myös erittäin hie-no ja hyvin hoidettu byrokra-tia. Samoin Ranska viime vuosisadan puolella. Sen sijaan on omituista, että esim. Englanti ei kirjalli-suudessa ole nimenomaan bykroatiana he-rättänyt huomiota. En tiedä johtuuko se siitä, että englantilaiset kirjailijat lähtivät sieltä Imperiumin muihin osiin ja tunsivat itsensä vapaiksi vai olisiko ollut niin, että byrokra-tia

Englannissa oli yleensä yläluokan puuhaa, joka ei tavalliseen kansalaiseen pahemmin ulottunut. Eräänlainen kapitalistinen vapaus valitsi kansalaisten jokapäivästä elämää siinä määrin, ettei se jättänyt kirjailijoihin pahempia jälkiä.

Kokemuksia ulkomailla

Esimerkiksi epäbyrokraattisesta yhteiskunnasta saattaisi olla pioneerikauden Amerikka, joka lieenee ollut jotakuinkin vapaa kaikkinaisesta byrokraattisuudesta. Sielläkin on yritetty nähtävästi aikaansaada jonkinlaisia hallintomalleja, mutta koska yhteiskunta oli jatkuvasti voimakkaan sisäisen räjähdysten ja laajentumisen tilassa, niin vasta sangen myöhään systeemi johti byrokratiaan. Mutta olisi mielenkiintoista tutkia sitä, olisiko Amerikassa edelleen vallalla jonkinlainen anti- tai epäbyrokraattinen perinne. Yhdysvalloissa ainakin saatetaan tehdä hyvin nopeasti selväpiirteisiä päätöksiä. Byrokratian eräs tyypillinen lieveilmiö, vastuunpakoilu ja päätöksenteon siirtäminen, ei siellä ainakaan ole mikään silmiinpistävä ilmiö, niinkuin tahtoo olla Euroopan maissa.

Ainoalla matkallani Yhdysvaltoihin hukasin matkashekkini eräässä teatterissa. Kun shekkejä ei löytynyt, menin pankkiin, jonka shekkejä ne olivat ja selitin tilanteen. Lyhyen kuulustelun jälkeen minulle kirjoitettiin uudet shekit, lyötiin olkapäälle ja sanottiin: älkää antako tämän pilata matkaanne. Minusta tämä todistaa melkoista epäbyrokraattisuutta.

Neuvostoliitossa tilanne on hieman toisenlainen. Sanotaan, että siellä on kolminkertainen tarkkailu kaikissa raha-asioissa, ja siitä huolimatta siellä varastetaan yhtä paljon kuin tsaarin aikana. En tiedä pitääkö tämä paikkansa, mutta oman kokemukseni perusteella tuntuisi siltä, että itse virkakoneisto ja virkavalta jatkaa suunnilleen samoissa uomissa, missä se oli tsaarin aikoina. Olkoonkin että kontrolli tapahtuu toisenlaisista ideologisista ja yhteiskunnallisista lähtökohdista käsin.

Neuvostoliitossakin byrokratia on murrettavissa selittämällä ja käyttämällä sopivia suuttumuksen asteita. Eräässä hotellissa minun piti maksaa lasku ja minulla oli vain 100 markan seteli. He sanoivat, ettei heillä ollut vaihtorahaa Suomen valuutassa, joten he eivät voi ottaa sitä vastaan. Siinä piti kehittää melko radikaali rintaääni, ennenkuin ongel-

ma ratkesi. Mutta kun yksi läsnäolleesta viidestä toimihenkilöstä uskalsi ottaa vastuun ja siirtää seteliä pinkasta toiseen, niin kyllä se siitä selvisi.

Byrokratia luo eriarvoisuutta

Virkavaltaisuuden yhtenä ominaisuutena näyttää olevan se, että se luo eriarvoisuutta kansalaisten keskuuteen. Virkavaltaisuus suosii vahvoja ja valistuneita. Se suosii niitä, jotka tuntevat järjestelmän ja osaavat käyttää sitä hyväkseen. Sen sijaan se hylkii heikkoja, niitä, jotka ovat virkamisten armoilla. Tämä on byrokratian kaikkein vastenmielisempiä piirteitä; päätöksenteko ei kohtele kaikkia samalla tavalla. Käytän tietoisesti nimenomaan sanaa mekanismi, sillä byrokратиassa ihmiset yleensä vetäytyvät sen säännösten taakse, jonka varassa he toimivat.

Päivittäin yleisön osastolla näkyy karmeita esimerkkejä siitä tavasta, millä virkavalta kohtelee ihmisiä. Jokainen, jolla on jonkinlainen virka tai univormu, katsoo oikeudekseen käyttää valtaa toiseen nähden riippumatta siitä, onko hän yhteiskunnan palvelija vai sen jonkinlainen vallankäyttäjä.

Virkavaltaisuus korostaa päätöksentekijöiden asemaa ja pyrkii nostamaan heidät niiden yläpuolelle, joihin päätös kohdistuu. Byrokratian puitteissa päätöksentekijät ja päätöksenteon kohde hyvin harvoin tapaavat toisensa tasavertaisina. Siinä on yleensä selvä mutta kätkeyty komentosuhde. Lisäksi virkavalta korostaa myös niiden asemaa, jotka asiaa käsittelevät ja esittelevät. Näin ollen byrokraattinen päätöksentekoprosessin jokainen lenkki kokee olevansa jotenkin tärkeämpi kuin se yksityinen pallukka, joka yrittää saada itselleen jonkin palvelun, johon hän olisi täysin oikeutettu.

Byrokratian ja virkavallan tarkoituksena onkin (kuten Tsaarin Venäjällä, Itävalta-Unkarissa, Bismarckin Preussissa) luoda ja opettaa kuuliaisuutta, kuria ja järjestystä. Siinä suhteessa on aivan samantekevää, onko yhteiskunta militaristinen, kapitalistinen, sosialistinen tai mitä tahansa. Joka yhteiskunnassa on aina niitä, jotka katsovat, että kurrilla ja järjestyksellä on itseisarvonsa, jota varten he pönkittävät byrokratiaa.

Byrokratia ja tehokkuusvaatimus

Viime aikoina on yleistynyt tehokkuuden vaatimus, joka tuntuisi olevan ristiriidassa by-

rokratian perimmäisen tarpeen kanssa. Aina-kin byrokratiaa on omiaan lisäämään se tehokkuusvaatimuksen piirre, joka edellyttää yhä pidempää tähtäystä asioiden valmistelussa, yhä tarkempaa suunnitelmallisuutta ja yhä monimutkaisempaa paperisotaa. Tästä minulla on kokemuksia Yleisradiosta ja taiteen järjestöelämästä. Esim. automaattisen tietojenkäsittelyn yleistyminen johtaa siihen, että tavallinen pulliainen ei enää menesty yksinkertaisemmassakaan tehtävässä. Hänen on osattava budjetoida jokin asia, joka tapahtuu 1,5 vuoden päästä, jonka tekijöistä ja muodosta ei ole vielä tietoaakaan. Kustannukset pitää kuitenkin pystyä laskemaan ja näistä laskelmista on vastattava, jos mieltä byrokraareilta saada rahaa johonkin projektiin tai vaikkapa radion ohjelmaan. Tällaisessa tilanteessa voi vain nostaa käteensä ja sanoa "Antakaa tännekin yksi ATK-mies ja yksi ekonomi apuun". Mutta samalla ohjelman sanoma ja sisältö itse asiassa luistaa niiden käsiin, jotka sen kustannuksista päättävät. Tämä tapahtuu salamannopeasti ja erittäin tehokkaasti. Sen jälkeen ohjelman tekijä on rahan armoilla; hän joutuu joka askeleellaan kysymään, mitä tämä maksaa ja pyytämään lupaa byrokraatilta. Seuraukset on aika helppo arvata. Byrokratia tässä muodossa tappaa kaiken spontaanisuuden ja kuitenkin luovalle työlle on täysin välttämätöntä säilyttää jonkinlainen herkkyyys.

Taiteilija järjestyksen kourissa

Myös valtion taidehallinnossa byrokraattiteknohraatti usein tukahduttaa ilmaisutarpeen niiltä, joilla sitä on. Koko valtion apurahajärjestelmä, pikäaikaisine työsuunnitteluineen ja raportointineen työn edistämistä, on omiaan tappamaan spontaanisuutta ja jarruttamaan sitä. Yksilötasolla se aiheuttaa ylimääräisiä jännityksiä ja alistaa aloitteisuuden byrokraattisuudelle. Taiteilijassa tietenkin saattaa olla sen verran anarkistia itsessään, että hän pystyy rehellisesti valehtelemaan sen mitä tarvitsee hallintomiehille. Ainakaan kirjailijoita, alansa ammattimiehinä, ei helposti kärytetä. Mutta on esim. kuvataiteilijoita, joille tuottaa vaikeuksia saada valhe näyttämään todelta. He joutuvat paneutumaan vakavammin apuraha-anomuksien tekemiseen kuin omaan työhönsä, koska heidän

työnsä edellytykset ovat tästä paperipuolesta riippuvaisia.

Taiteilija on nyky-yhteiskunnassa jonkinlainen eri mitallinen jäännös kambriakaudelta, byrokratian kannalta katsoen vaikeasti sopeutuva, hyvin epäajankohtainen ja sitä paitsi anarkistinen ilmiö, koska hän pyrkii olemaan riippumaton. Mutta kyllä yhteiskunnalla tietysti on keinot alistaa jokainen.

Olavi Paavolainen löi takavuosina nyrkin pöytään ja sanoi: "Ja Perkele, minä en tee veroilmoitusta". Eikä tehnyt sitä. Taisi mennä 9 kuukautta, kunnes hän sai verolipun, jossa ilmoitettiin, että hänen on maksettava määrä, joka vastaisi hänen vuoden palkkaansa. Ennakonpidätyksiä ei oltu huomioitu ja muutenkin siihen oli pantu hyvän miehen lisää rapiat päälle. Paavolaiselle tuli kova kiire. Hän kääntyi juristin puoleen, joka laati paperin, jossa todettiin Paavolaisen olevan niin boheemi ja erikoislaatuinen ihminen, ettei hän ymmärrä mitään veroilmoituksen tekemisestä tai yleensä sen tarpeellisuudesta. Kyllä se meni läpi ja hän kai sai vain 20 % veronkorotuksen.

Heikki Välitälo

Valtiollinen byrokratia yhteiskunnallisten palvelujen haittatekijänä

Suomalainen yhteiskunta on pieniä takaiskuja lukuunottamatta lisännyt kansalaisille tarkoitettujen palvelujen määrää jokseenkin jatkuvasti.

Yhteiskunnallisten palvelujen synnyn pohjalla on aina tietty uudistuspaaine, yleiseksi mielipiteeksi muodostunut kansalaistarve, joka vaatii lisäpalveluja. Valtiollinen byrokratia voi kuitenkin jarruttaa palvelujen kehittämistä monin eri tavoin. Seuraavassa muutamia yleisimmin käytettyjä keinoja.

Lähtekäämme siitä olettamuksesta että jokin uusi palvelujärjestelmä katsotaan niin yleisesti tarpeelliseksi, että puolueiden riittävä enemmistö ei voi olla päättämättä sen toteuttamisesta. Tämän jälkeen tulee aiheelliseksi kysymys uudistuksen sisällöstä. Vastustajille on tässä vaiheessa erinomainen mahdollisuus näennäisesti ajaa asiaa eteenpäin myöntämällä parisataatuhatta markkaa pe-

rustutkimusten teettämiseen, jotta saataisiin aikaan parin vuoden lykkäys. Kun tutkimukset on suoritettu, aletaan suunnittelemaan. Sen jälkeen seuraa ohjelmointivaihe. Kuta tärkeämmäksi palvelujärjestelmän luominen katsotaan, sitä kauemmin nämä vaiheet tietenkin kestävät.

Komitea jarrutuskeinona

Hyvässä tapauksessa ei perustutkimuksiin kuitenkaan tarvitse myöntyä, jolloin kylläkin joudutaan alttiiksi syytöksille perustelemattomasta ja vastuuttomasta politiikasta. Seuraava käytettävissä oleva tie on komitean nettely, joka kaikesta huolimatta on hyvin organisoituna jopa erittäin tehokas ja halpa. Jos kuitenkin tarkastellaan jarrutusmahdollisuuksia, niitä löytyy ylen runsaasti. Komitean tehtävän määrittelyyn ja jäsenluettelon kokoonpanoon vaikuttaminen on ensimmäisiä toimenpiteitä. Erityisesti virkamiehillä, mutta myös muilla asiasta kiinnostuneilla on mahdollisuus mobilisoida toisia puolueita tai muita eturyhmiä vaatimaan omaa edustustaan komiteaan ”demokratian toteuttamiseksi” — ja komitean paisuttamiseksi tehottomuuteen saakka. Lisäksi on tietenkin tärkeää saada ”se oikea mies” puheenjohtajaksi toteuttamaan ”sitä oikeaa tehtäväksiansiota”.

Puheenjohtajalla on yleensä komiteoissa erittäin suuri valta ja hänen sihteeriehdokkaansa menee helposti läpi. Puheenjohtaja ja sihteeri voivat etenkin hajanaisen ja laajan komitean tapauksessa varsin pitkälle määrittää komitean jäsenten mielipiteen. Peliä ei ole toki menetetty silloinkaan, kun komitean kokoonpano, puheenjohtajan ja sihteerin valinta sekä toimeksianto ovat muodostuneet jarruttajien kannalta vastenmieliseksi. Ensinnäkin voidaan perustaa toinen komitea pohtimaan lähes samaa asiaa ja turhauttaa varsinaisen komitean työ poisvetäytymisillä jne. Myös voidaan perustaa ministeriön sisäinen, esimerkiksi kansliapäällikön alaisena toimiva työryhmä, joka on tulosten julkistamiseen saakka salainen. Tällainen työryhmä toimii yleensä nopeasti ja se saattaa tehdä asiaa koskevat ehdotukset varsinaisen komitean toiminnan ollessa vielä kesken. Lisäksi komitean jäseniin — erityisesti sitoutuneisiin virkamiehiin — voidaan vaikuttaa monelta taholta.

Komitean tulokset voidaan haudata vihreän veran alle. Niitä voidaan kuljettaa useampaan kertaan lausuntokierroksilla, voidaan perustaa uusi komitea tarkentamaan ehdotuksia ja tehdä uudesta esityksestä perustuslain säätämisjärjestelystä edellyttävä, jolloin se ei ehkä mene eduskunnassa läpi.

Erityistuki lisää byrokratiaa

Viime vuosina on yhteiskunnan tukitoimenpiteitä kohdistettaessa pyritty pois yleis-
tuesta ja pyritty erityistukeen. Kun aikaisemmin esim. asumistukea annettiin kaikille tietyt ehdot täyttävälle henkilölle samansuuruisina (kuten lapsilisät vielä nykyisinkin), uudistukset tähtäävät varojen käytön tehottamiseen perhe- ja henkilökohtaisen tarpeen huomioon ottamisella. Vaikkakin näin menetellessä tavoitteena on oikeamielisempi tuen jakaminen, erityistuellä on väistämättömiä byrokraattisia haittoja. Kuta tarkemmin tuen määräämisen ehdot kontrolloidaan, sitä useampia kaavakkeita ja todistuksia tarvitaan, sitä monimutkaisemmaksi systeemi on pakko tehdä. Tarvitaan lisää neuvoja, toimistoja ja esittelylehtisiä, jotta tuen jakaminen olisi ylipäättään mahdollista. Usein tapahtuukin — etenkin jos erityistuki myönnetään korkealta valtakunnalliselta tasolta eikä esimerkiksi kuntatasolta, jossa kansalaiset tunnetaan usein henkilökohtaisesti — että juuri kaikkein vähävaraisimmat ja eniten avun tarpeessa olevat jäävät tuen ulkopuolelle. Tieto ei saavuta heitä, koko prosessi on heille joko liian vaikea tai suorastaan mahdoton. Toisaalta myös virkamiehistön valta kasvaa tällaisessa järjestelmässä, koska virastoissakin erikoistutaan yhä enemmän hoitamaan tiettyjä tukimuotoja. Tarkempi tuen saantiedellytysten kontrollointi hidastaa samalla avun saantia. Ja ennenkuin uusi järjestelmä voidaan luoda, tarvitaan jälleen tutkimusta, suunnittelua ja ohjelmointia.

Byrokratian haittoja

Kansliapäällikkö Jaakko Numminen kertoi äskettäin, että valtion avun siirtämiseksi kunnille tarvitaan 5000 täyspäiväistä työntekijää. Tämä kustannuserä tekee vähintään 150 miljoonaa markkaa vuodessa. Minkä verran mahtaa maksaa kuntien puolella avun vastaanotto ja edelleenjako? Paljonko mak-

saa valtionapujen lähes yhtä suuren summan siirtäminen elinkeinoelämälle? Entä kotitalouksille ja ns. "yleishyödyllisille yrityksille"? Joka tapauksessa palkkausmenot, eläkkeet ja muut kulutusmenot vievät valtion koko budjetista 28,7 % eli ensi vuonna noin 8 500 miljoonaa markkaa.

Olisi todella aiheellista tutkia, missä määrin tässä rahankäytössä on puhdasta, alastonta byrokratiaa, mikä pelkästään haittaa yhteiskunnan palvelusten siirtymistä niitä todella tarvitseville. Myös olisi aiheellista selvittää, kuinka paljon enemmän voitaisiin palveluja säästämällä byrokraattisuutta liisäävissä menoissa.

Byrokratia-käsitteeseen liitetään hyvin yleisesti adjektiivi "tehokas". Sääntöjen tiukka noudattaminen katsotaan samaksi kuin tehokkuus. Byrokraattinen koneisto ei kuitenkaan noudata sääntöjä tiukasti vaan joustaa niistä mahdollisuuksien mukaan virkamiesten katsomusten toteuttamiseksi. Hallinnossa on varsin laajalle levinnyt ajatus, jonka mukaan virkamiehellä on oikeus säännöistä poiketen — ilman niiden suoranaista kumoamista — "korjata tapahtuneita epätarkoituksenmukaisuuksia", kuten sanonta kuuluu. Tämä ei luonnollisestikaan ole välttämättä pahasta. Toisaalta byrokratian tehokkuus — silloin kun sitä ilmenee — jauhaa armostomasti eikä ota yksityistapauksia tarpeeksi huomioon, jolloin siitä tulee yksityistapauksissa tehoton, vaikka tavoitteena olisi järjestelmä joka johtaisi yleiseen tehokkuuteen.

Valtiollisen byrokratian suurimmat haitat yhteiskunnallisten palvelujen toteuttamisen kannalta ovat epäilemättä tarpeeton viivytys, palvelujen vähäisyys byrokraattisten lisäkustannusten vuoksi sekä se, että palvelujen ulkopuolelle jäävät useissa palvelujärjestelmissä juuri ne, jotka niitä eniten tarvitsisivat. Mummot kuolevat yksinäisyyteensä, veneen alla asuva ei saa asumistukea, koska hänen asuntonsa ei täytä asumiselle asetettuja normeja, pultsareita ei voida hoitaa terveeksi, koska heitä on liian paljon. Aktiivinen keskiluokka jyllää kaikilla sektoreilla.

Byrokratian haittavaikutusten vähentämiseksi voidaan ja tulisi kehittää sellaisia menetelmiä, joilla ohitetaan nykyinen päätöksentekoprosessi tarpeellisessa laajuudessa. Tarvitaan oikoteitä kansalaismielipiteen ilmaiseksi vaikeimmin byrokratian kynsissä haavoittuneiden hoitoon saattamiseksi. Yleisön osastot

eivät tähän riitä. Puolueet voivat jossain määrin toimia tällaisena kansalaismielipiteen oikopolkuna, mutta niitä haittaa virkamieskunnan politisoitumisesta kasvanut veljeys byrokraattien kanssa. "Suoran demokratian" muodot erityyppisine mielenilmaisun keinoinen saattaisivat olla eräs byrokratian vastaisen toiminnan muoto.

Helpommin hyväksyttäviä keinoja, jotka kenties johtaisivat joihinkin tuloksiin, olisivat tutkimuksen tutkimus, suunnittelun suunnittelu ja ohjelmoinnin ohjelmointi, jolloin päästäisiin kokonaisvaltaisempiin näköaloihin. Byrokraatiassahan on miltei aina kysymys siitä, että kokonaisnäkemys, joka kenties alkuvaiheessa on ollut yhteiskunnallisten palvelujen kehittämisen perusnäkemys, on monien pienten yksityiskohtien myötä mennyt tuulen mukaan.

O. E. Nittamo

Hallinnon kriisi ja huomispäivän painajaiset

Hallinnosta on tullut rakenteellisesti vino, ääritään epäselvä, pöhöttynyt painajainen. Määrällisesti katsoen voisi sanoa: hallinto on gigantosaurus (ts. heikko kokonaisuuden hallinta) Suomen aineellisen tuotannon hennoilla hartijoilla.

Tulevaisuuden ehdot ja futurologien lupaukset

Rikkaalle kansalle on samantekevää, onko sillä luksusluokan (sellainen Tšehovin novelleissaan kuvaama) valtakoneisto sosiaalihuollon korvikkeena. Koska Suomi ei ole niin rikas, on katsottava sitä maailmaa ja niitä ehtoja, jotka määräävät ylihuomisen ympäristöä. Tulevaisuuttamme muovaavista tekijöistä tärkeimpiä ovat:

1. Kaikkea toimintaa koskeva *polarisaatio*, *keskittyminen* ja *keskihakuisuus*, jonka ilmentyminä ovat mm. kansainvälinen integroituminen ja sen valtakeskittymät (EEC, SEV, OPEC, USA—Kanada, blokkiutumisen jne.); suurtuotanto, suurjakelu, suurmanipulaatio; sekä kansainväliset liikeyritykset.

2. *Raaka-aineiden ja energian rajallisuus.* Raaka-aineita ja perustarvikkeita tuottavista maista (tai sektoreista) tulee *dominoivia*. Samalla jalostamissectoreista — siis teollisuudesta ja teollisuusmaista — alkaa tulla *riippuvaisia*. Esim. olennainen osa Euroopan uusista raaka-ainearvoista on Neuvostoliiton alueella ja USA:lla on ratkaiseva monopoli elintarvikkeiden vientimarkkinoilla. Lisäksi öljyongelma siirtää jonkin verran ristiriitaksellisia itä—länsi-suunnasta pohjois—etelä-suuntaan.

3. Maailman *väestöräjähdyks*, joka on verrattavissa ydinpommiin, joskin se on vähemmän hallittavissa kuin oikea ydinpommi. Meillä tosin väestökriisi on päinvastainen kuin muualla, sillä 15 vuoden kuluttua työikäisen väestön ”luonnollinen” kasvu pysähtyy Suomessa.

4. *Hallinnon kriisi* ja sitä seuraava *byrokratian painajainen*. Kun tiedetään, että edessämme on toistaiseksi vakavin maailmantalouden laadullinen murros, lama, stagflaatio jne., niin eipä tilanne ole hallinnon kriisin kummisedillekään kovin suotuisa.

Vain muutama vuosi sitten futurologit lupasivat kehityksen etenevän siten, että 20 vuoden kuluttua

- Ihmisresursseja tarvitaan hyvin vähän itse tuotantotoiminnassa.
 - Ihmisen tieto on kysyttyä ohjaus-, seuranta-, tutkimus- ja kehittämisen sekä koulutustehtävissä, jotka nekin koneellistuvat ja rationalisoituvat.
 - Elektroniikka, satelliittiteknikka jne. takaavat, että informaatio, viestit, käskyt, pyynnöt, tiedotukset, aikakauslehdet, sanomalehdet jne. prosessoituvat ja siirtyvät silmänräpäyksessä etäisyyksistä riippumatta.
 - Opettamis- ja terveydenhoitoprosesseissa, sairaanhoidon valvonnassa, liikennevirtojen ohjauksessa automaation vallankumous säästää tavattomasti työtä.
- Niin ne futurologit lupasivat.

Karu todellisuus

Mikä sitten on tilanne tänään Suomessa: posti Espoosta Helsinkiin saattaa kestää viikon, tilastot ovat myöhässä, virheet tilastoissa kasautuvat, terveyskeskuksien jonot kasvavat, opettajat joutuvat stressattuina sairaseläkkeille 10 vuotta ennen normaalia elä-

keikää jne. (Luulisin, että esim. U. Cygnaeusta sanottaisiin hyrräumpaksi, jos hän kääntyisi ympäri haudassaan joka kerta kun toteaisi opetuksen ja opetusvälineiden epäsuhtan.)

Osittaisena syynä ongelmiimme on se, että samanaikaisesti kun valtiokoneiston eri osien suunnitelmallisuus näyttää lisääntyvän, *valtiokoneisto kokonaisuutena kehittyy anarkistiseen suunnittelemattomasti*. Mikäli julkinen hallinto nykyisin rutinein hoitaa kaikki ne tehtävät, mitä kansalle sitovasti on luvattu, niin varsin pian 80 % työikäisestä väestöstä siirtelee papereita pöydältä toiselle, 70 % lapsistamme on lääkäreitä, hoitureita, opettajia, tilastomiehiä tai yleensä hallintovirkamiehiä, 60 % julkisesta talonrakentamisesta — ts. muista kuin asuinrakennuksista — on sairaaloita, kouluja, virastoja jne.

Tämä on aika todellinen kauhukuva. En kuitenkaan halua herättää virkamiesvihaa, esim. tyyliin ”syö virkamies päivässä.” Enkä myöskään halua sanoa, että laadullisesti ja määrällisesti olisi katkaistava se historiallinen trendi, joka toteutuu julkisen vallan tuottamien hyvinvointi-, kulttuuri- ja turvallisuuspalvelujen tuotantona ja sen jakautumisena. Kritiikkini koskee tämän byrokratian rakentumista. Sitä on toteutettu hallinnon *määrällisin*, henkilökunnallisin, jopa kaverillisin lisäyksin.

Hyvinvointimme on lisääntynyt voimakkaasti viimeiset 20 vuotta, jos sitä mitataan reaalikansantuotteen vuosittaisella kasvulla. Tänä aikana tuollainen hallintopalvelujen kasvattaminen on ollut mahdollista. Mutta aina on juostu nopeasti sinne, missä vene tuntuu eniten vuotavan, mistä vaalikelpoinen ääni kovimmin kuuluu. Sen sijaan nyt, kun reaalikasvu tänä vuonna pysähtyy, olisi alettava tehdä uutta venettä. Luulen, että hallinnon määrällinen nollalinja on tullut jäädäkseen Suomeen ja Pohjolaan. Siksi ihmisen on alettava käyttää hallinnossa myös yläpäätä.

Ongelmien kaaos

Mikä on näiden väitteiden yhteiskunnallinen ydin? — Teollinen vallankumous sai aikaan hyppäyksen ennennäkemättömään suurtuotantoon ihmisen historiassa ja nyt me olemme uuden, laadullisen myrskyn kourissa. Hallinta-, suunnittelu-, ohjaus-, seuranta- ja

korjausmenetelmät ovat kaikki kehittymättömiä. Olemme puuroutumassa jättiläismaisten ongelmien kaaokseen. Organisaatiot ajautuvat byrokratian pahimpiin painajaisiin. Ohjaus ei hallitse ilmiöiden kokonaisuutta, resursseja tuhlataan laajamittaisesti, tehokkuuden puutteen lisäksi viesti todellisista tarpeista ei mene perille asti.

Ongelma koskee myös muita kehittyneitä teollisuusmaita samoin kuin yksityisiä tuotantolaitoksia, yhtymiä ja järjestöjä. Yhteiskunnan ylä rakenne on eräänlainen taakka, joka nykyisin menetelmin ja resurssein toteutettuna uhkaa niellä oleellisen osan työkykyisen väestön lisäyksestä Suomessa.

Kun hallinnon pöhöttynen gigantosauruksen jalkojen alta maa nyt uhkaa pettä, tämä saattaa antaa aseita viktoriaaniselle konservatismille, jonka manipulaatiotekniikkaan kuuluu karkeasti ottaen seuraavat väitteet:

- hallinto ja julkisen vallan toimet ovat *sinänsä* pahasta
- verotus rankaisee vain ahkeraa
- terveydenhuollon ja koulutoimen kehittäminen on paljolti pahasta.

Tältä pohjalta kehittyä lause ”syö virkamies päivässä”. Siihen sisältyy historiallisen erehdyksen vaara. Unohdetaan, että tehokaskaan terveystoimi, koulutoimi jne. ei synny ilmaiseksi. Ihmisen elämän laatua ei suinkaan paranna paluu vain maksukykyisille tarkoitettuun, yksityiseen terveydenhoitopalveluksiin tai koulujärjestelmään.

Ratkaisu: automaatio ja rationalisointi

Koska hallintotoimien ja palvelujen kehittäminen sekä pyrkimys jakautumien tasarvoon on väistämätön, niin edessä on hallinnon ja palvelujen tuotannon voimakas *rationalisoiminen*, koneellistaminen ja *automatisoiminen*. Hallintomme (ja aineellinen tuotantomme) ei ole kehittynyt automaation suomien mahdollisuuksien myötä. Olennainen osa ATK:n, automaattisten prosessien ympäristöä elää vielä kivikirveen aikakaudelta. Se heijastuu voimakkaimmin palveluelinkeinojen, julkisen hallinnon, turvallisuusjärjestelyjen ja hyvinvointipalvelujen tuotannossa.

Hallinnon rationalisointi ei ole sama asia kuin byrokratisointi. Kaikkein kammottavinta on nykyisin usein esiintyvä myöhäisheikkous, joka käsittää rationalisoinnin ni-

menomaan byrokratisointina, joka korvaa luonnollisen itseohjautumisen tyhjäsälteisellä ”raportoinnilla”.

Rationalisointi ei myöskään merkitse pelkästään toimintojen yhtenäistämistä ja automaatiota, vaan se edellyttää näihin kytkettyä omatoimisuutta ja motivoitumista. Rationalisointi voidaan siis kytkeä itseohjautuvaksi, eikä aina ylihierarkian Ison Veljen valvontaan.

Käytännön hankaluuksien ohella uudistuksilla on muitakin esteitä. Kaikessa tekemisessä on 2/3 uudisteita, 1/3 vanhaa. Ihmisen perustieto kaksinkertaistuu kahdeksassa vuodessa, 98 % uudesta tiedosta tulee ulkomailta. On tavattoman vaikea pysyä ajan tasalla. Vauhtimylly, oravanpyörä merkitsee uhkaa luutuneille hallintomiehillä. Siksi ongelmat asiatasolla koetaan myös henkilötason ongelmina, uhkana kyvyille ja statukselle.

Lopuksi vielä symbolinen esimerkki. Jos joku haluaa ottaa yhteyttä Helsingistä johonkin Etelä-Amerikkaan, yhteys miljardien senttimetrien etäisyyteen voidaan nykyisten tietoliikennesatelliittien avulla saavuttaa muutamassa kymmenessä sekunnissa. Vaikeutena on viimeiset 7 senttiä — että tieto menisi silmästä aivoihin.

Krister Ståhlberg

Valtiohallinnon ongelmallisia piirteitä

Viimeisen kymmenen vuoden aikana valtiohallinnon kehityksessä on ollut kaksi keskeistä piirrettä: 1) pyrkimys rationalisoida päätöksentekoa, 2) tasa-arvoajattelun korostaminen julkisen sektorin palvelujen tuotannossa.

Rationaalisuutta korostetaan soveltamalla päämäärä-keino jaottelua hallinnon toimintojen kehittämisessä. Samalla korostuu koordinointi ja suunnitelmallisuus. Tämän ajattelutavan ilmentymiä ovat pyrkimykset KTS-suunnitteluun eri hallinnon aloilla sekä pyrkimys luoda kokonaisvaltainen suunnittelujärjestelmä valtioneuvoston kanslia yhteyteen. Ajattelutapaan liittyy erityisen kiinteästi pyrkimys luoda ns. suoritebudjetointijärjestelmä.

Tasa-arvo ajattelu kytketään usein elintakeskusteluun, erityisesti keskusteluun ns. elämisen laadusta. Tällöin on katsottu elin-

tason koostuvan eri tekijöistä, komponenteista, jotka pyritään suhteuttamaan hallinnollisen jakoon siten, että erityinen viranomaisen huolehtii kuhunkin komponenttiin vaikuttavan julkisen palvelun tuotannosta. Tasa-arvoa mitataan sillä, että julkinen palvelutuotanto jakautuu eri sektoreilla mahdollisimman tasaisesti eri väestöryhmille. Erityisesti pyritään tasaamaan eroja kuntien tarjoamien palvelujen välillä.

Rationaalisuus- ja tasa-arvopyrkimykset ovat muovanneet nykyisen keskitetyn päätöksentekojärjestelmän, jossa valtaa on keskitetty erikoisesti valtion keskusvirastoille. Päätöksiä valmistellaan laajojen suunnitteluprosessien avulla ja päätöksenteko koskee sekä kuntia, väliportaan hallintoa että keskushallintoa. Tyypillisiä ovat sektorisuunnittelujärjestelmät kuten kansanterveystyön, asuntotuotannon, lasten päivähoidon ja opetustoimen suunnittelu.

Rationalisoinnin ongelmia

Joukko ongelmia vaikeuttaa hallinnon rationalisoimista ja tehostamista. Luettelen seuraavassa muutamia:

1. Yksilötasolla tasa-arvo ei välttämättä merkitse, että kullakin yksilöllä on samat arvot kullakin elintason komponentilla. Samoin kunnallisella tasolla tasa-arvo ei välttämättä merkitse samaa määrää julkisia palveluja asukasta kohti. Joissakin kunnissa saat- ta olla tarpeen käyttää varoja työpaikkojen luomiseen eikä julkisten palvelujen kehittämiseen, jotta kunnan väestömäärä ei pieneni. Nämä tosiasiat ovat ristiriidassa sektorisuunnittelujärjestelmän perusteiden kanssa.

2. Kun päätöksenteko keskittyy ja keskusvirastojen valta lisääntyy, tämä vaikeuttaa paikallisten tarpeiden huomioimista. Päätöksenteon keskittäminen johtaa myös asioiden moninkertaiseen käsittelyyn, mikä edellyttää mm. lisää virkamiehiä eri tasoilla, erityisesti keskustasolla ja läänintasolla. Samalla päätöksentekoon kuluva aika pitenee. Mitä keskitetympi hallinto, sitä tehottomammalta se vaikuttaa.

3. Keskittäminen vaatii monimutkaista seuranta- ja suunnittelujärjestelmää eli hallintoa kasvattavan kontrollibyrokratian luomista. Sen edellytyksenä on taasen laaja informaation tuotanto, joka muodostuu hel-

posti itseisarvoksi. Ainakaan tällä hetkellä ei kaikkea kerättyä informaatiota edes käytetä hyväksi millään päätöksentekotasolla.

4. Rationaalisuuden korostaminen mystifioi päätöksentekoa ja hämärtää sen poliittista luonnetta, jolloin valtaa siirtyy ns. asiantuntijoille eli virkamiehistöille. On kyseenalaista, onko ylipäänsä mahdollista soveltaa rationaalista päätöksentekonäkemyistä käytännössä. Vaikka tavoitteet ja keinot voidaan analyttisesti erottaa toisistaan, ei niiden erottaminen ole käytännössä helppoa.

5. Wildavskyn tutkimuksen mukaan suorittebudjetointijärjestelmän soveltaminen ei vaikuttanut itse päätöksentekoon mitenkään, se antoi vain jatkokoulutusta virkamiehille. Kuitenkin se vie enemmän aikaa ja maksaa enemmän sekä tehtyyn työmäärään että prosessoituun informaatiomäärään nähden. Samalla siitä on mitä todennäköisimmin tiedostamattomia haitallisia vaikutuksia päätöksenteon demokraattisuudelle.

6. Nykyisessä päätöksentekoprosessissa on vaikeata huomioida ympäristön muutoksia. Ja mitä monimutkaisempi järjestelmä on, sitä vaikeampi sen on sopeutua odottamattomiin muutoksiin. Esimerkkejä tästä on ilmennyt öljykriisin ja maksutasevajauksien yhteydessä.

7. Nykyiselle valtiohallinnolle on tyypillistä, että oletetaan ainoastaan keskustason voivan ottaa huomioon kokonaisuuden tarpeet. Alemmat tasot nähdään vain toimeenpanevina tasoina. Kaikki aloitteellisuus keskittyy ylimmälle tasolle, jolloin paikallisen tason päätöksentekijät eivät koe toimintaansa mielekkääksi. Samalla keskustasolle on tämänkin johdosta palkettava lisää työvoimaa, jolla ei juuri ole käytännön kokemusta siitä toiminnasta, jota heidän tulisi kehittää.

Em. ongelmat ovat ratkaistavissa vain jos nykyistä suuntausta muutetaan siten, että

- päätöksentekoa yksinkertaistetaan,
- valtaa siirretään alemmalle tasolle,
- liiallinen suunnittelu lopetetaan,
- päätöksenteon poliittinen luonne kytetään luontevasti eri intressiryhmien toimintaan,
- luun ja luovutaan asioiden yksityiskoh- taisesta harkinnasta,
- keskustasolla siirrytään ns. puiteajatte-
- tasa-arvo ajattelua kehitetään monimuo- toisemmaksi ja mahdollistetaan erilaisia pyrkimyksiä paikallisilla tasoilla.

Aulis Aarnio

'LAKI, TEKO JA TAVOITE'

Tutkimus positivistisen ja ei-positivistisen oikeusteorian mahdollisuuksista.

Suomessa ilmestyy aika ajoin merkittäviä teoksia, jotka eivät yleisessä informaatiotulvassa saa ansaitsemaansa huomiota. Kriittinen Korkeakoulu pyrkii käsittelemään tällaisia teoksia tilaisuuksissaan siten, että kirjan keskeisiä ajatuksia esittelee itse tekijä ja niitä kommentoi muutama alaan perehtynyt henkilö. Sarjan aloitti 11. 11. 75 Suomen Akatemian tutkijaprofessori Aulis Aarnio viime kesänä ilmestyneellä teoksellaan 'Laki, teko ja tavoite', jota kommentoivat prof. Reijo Wilenius ja oik.tri Juha Tolonen.

Oikeusjärjestyksen sisäinen ja ulkoinen tarkastelu

Yhteiskunnan jäsenten käyttäytymistä ohjaavat monet, luonteeltaan eri tyyppiset säännöt, kuten jokapäiväisen elämämme kannalta merkitykselliset tapa- ja moraalinormit. Organisoituneissa yhteisöissä, jollaisia mm. nykyaikaiset valtiot ovat, viimeksi mainittuja tärkeämpään asemaan ovat nousseet erilaiset oikeussäännöt. Niiden muodostamaa kokonaisuutta on totuttu kutsumaan *oikeusjärjestykseksi*. Tätä kokonaisuutta voidaan tarkastella monesta osittain toisensa pois sulkevasta näkökulmasta. Eräs lähestymiskulmia luonnehtiva ero näyttää kuitenkin nousevan erityisen merkitseväksi, nimittäin ero oikeusjärjestyksen sisäisen ja ulkoisen tarkastelutavan välillä.

Ulkopuolista tarkkailijaa voidaan — Alf Rossin esitystä mukaillen — verrata henkilöön, joka pyrkii selventämään itselleen shakkipelin salaisuuksia pelkästään peliä itseään tarkkailemalla. Asianomaista kiinnostavat ne *säännönmukaisuudet*, joita pelitoiminnot ilmaisevat: aina kun musta ratsu siirtyy niin ja niin, siirtyy valkea lähetti niin ja niin. Ulkopuolisen tarkkailijan lähetymistapaa onkin tavallisesti nimitetty *positivistiseksi* ja viitattu tällöin ennen muuta August Comten nimeen liitettyyn tutkimustapaan. Positivisille on mm. ominaista käsitys, jonka mukaan on vain yksi sekä luonnon- että ih-

mistieteissä pätevä lähestymistapa, yksi tieteellinen menetelmä. Tuo menetelmä on kausaalinen selittäminen. Positivistit korostaa näiden lisäksi kernaasti mitattavuuden vaatimusta ja edellyttää, että kaiken tieteellisen tutkimuksen tulee pyrkiä matemaattiseen käsitteenmuodostukseen. Yhteenvetona voisi sanoa, että positivistit pitää tieteellisen tutkimuksen tavoitteena tarkkailijasta riippumattomaa tietoa.

Näin ovat asiaa lähestyneet oikeusfilosofiassa eritoten ns. realistit. Edellä viitattu Alf Ross — esimerkin ottaakseni — painottaa, että tieteen tulee olla tietoa *normeista*, se ei saa ilmaista *normeja*. Toisin sanoen: tieteellisen tutkimuksen tulee varoa ottamasta kantaa arvoihin ja normeihin nähden. Tältä pohjalta lähtien Ross katsookin, että tieteellisen tutkimuksen tulee kohdistua ennen muuta siihen tapaan, jolla normeja sovelletaan yhteiskunnassa. Tutkijan tulee olla ulkopuolinen tarkkailija. Suomalaisessa oikeusfilosofiassa on kenties ankarimmin positivistisen näkemyksen esittänyt Osvi Lahtinen. Hän toteaa: Ihmisen käyttäytymistä tutkivan tieteen tulee olla vain kuvailevaa, vain kausaalisuhteita toteavaa. Oikeustieteen harjoittajan on siten oltava ulkopuolinen, säännönmukaisuuksia etsivä tarkastelija.

On kuitenkin olemassa myös selvästi oikeusjärjestykseen nähden sisäinen näkökulma. Näin on asian laita silloin, kun asiaa tarkastellaan "pelissä" *mukana olevan* kannalta. Tässä asemassa on ennen kaikkea oikeussäännöksiä soveltava tuomari (ja muu viranomainen). Hänen kannaltaan ei kysymys ole säännönmukaisuuksien toteamisesta, sessa. Esimerkiksi tuomaria ei kiinnosta (prikaan sen oivaltamisesta, miten *pitää* toimia, mikä on oikea ratkaisu esillä olevassa tapauksessa. Hänen on tärkeätä tietää, mikä on *oikeusjärjestyksen mukaista*.

Tällöin kuitenkin ajaudumme ongelmalliseen tilanteeseen, jota voisi nimittää positivismin dilemmaksi oikeusfilosofiassa. Jos määrittelemme tiedon positivistisen perinteen mukaisesti, tuomarin tulisi silloin tietoa saa-

dakseen (voida) asettua oikeusjärjestyksen ulkopuolisen tarkkailijan asemaan. Hänen tulisi (voida) etsiä oikeuselämän säännönmukaisuuksia toimintansa ohjenuoraksi. Mutta näin ei todellisuudessa ole asian laita. Ensinnäkin tuomari on "pelaajan" asemassa, hänen näkökulmansa oikeusjärjestykseen on sisäpuolinen. Toiseksi koko oikeuskäsityksemme rakentuu oletukselle, että tuomari kykenee selvittämään oikeusjärjestyksen sisällön. Edellyttämme, että ratkaisu ei tapahdu sattumalta, mielivaltaisesti tai erehdyksestä. Päinvastoin. Lähdemme siitä, että tuomari voi jollakin relevantilla tavalla saada "suoraan" eri oikeuslähteistä (lakitekstistä, ennakkotapauksista, lainvalmistelutöistä, tavanomaisesta oikeudesta jne.) *tietoa* oikeusjärjestyksen sisällöstä. Tästä on vain lyhyt matka seuraavaan ongelmaan. Mitä tämä tieto on luonteeltaan ja miten se saavutetaan? Ja edelleen. Jos edellyttämme, että tuomari voi saada tietoa oikeusjärjestyksen sisällöstä (ei-positivistisella tavalla) on ilmeisesti otettava lukuun myös se mahdollisuus, että joku muukin, esimerkiksi *oikeustieteen* harjoittaja (tutkija) kykenee sellaista hankkimaan.

Näistä lähtökohdista ja edellä kuvattuun tapaan edeten on hahmottunut teoksen keskeinen ongelma: mitä on tieto oikeusjärjestyksen sisällöstä. Hieman muutettuna kysymyksen voisi myös kirjoittaa muotoon: voidaanko positivismiin perusteesta pitää kiinni oikeudellisessa ajattelussa. Asiaa on aluksi pyritty valaisemaan tuomarin ratkaisutoiminnan näkökulmasta ja siirrytty sen jälkeen selvittämään joitakin oikeustieteelliseen tutkimukseen liittyviä peruspiireitä. Tässä esitelyssä keskityn suppean tilan huomioon ottaen vain ensimmäiseen kysymysryhmään ja siihenkin pelkästään muutamien pääkohdin.

Kolme näkökulmaa juridiseen ratkaisutoimintaan

Kun tuomarin ratkaisutoiminta on otettu teoreettisen tarkastelun kohteeksi, on asiaa usein lähestytty melko erityytymättömästi. On yritetty ikäänkuin kerralla vastata useassa eri tasossa oleviin kysymyksiin. Näin syntyvän käsittelemänsä välttämiseksi esillä olevassa teoksessa on erotettu toisistaan kolme näkökulmaa:

(a) Ratkaisun justifyointi. Tällöin huomio

kiintyy siihen *lopputulokseen* (johtopäätökseen), johon tuomari ratkaisussaan on päätnyt. Tehtävänä on osoittaa, että tuo tulos on *oikea*, tarkemmin sanoen oikeusjärjestyksen mukainen. Karkeasti sanoen justifyoinnissa on siis kysymys johtopäätöksen todistamisesta.

Juridisissa asiayhteyksissä johtopäätöksen todistaminen ei ole sen paremmin deduktioita kuin iduktioita. Jos sovellettavan oikeussäännöksen sisältö on epäselvä, ratkaisuun päädytään *argumentoimalla*, toimituksella, jonka juuret ovat lähinnä aristoteellisessa retoriikassa (topiikassa).

Positivisti sanoisi tässä tilanteessa, että kysymys ei siis ole tiedosta. Tulos ei ole tarkkailijasta riippumaton, vaan pikemminkin sidoksissa tuomarin (tai tutkijan) arvostuksiin. Johtopäätös on toisin sanoen relatiivinen ja subjektiivinen. Tämän tapaisen (ääri)positivistisen arvion ovatkin monet oikeusfilosofit esittäneet ja syyttäneet mm. oikeustiedettä poliittisesta manipuloinnista. Tuomio on kuulunut likimain seuraavasti: oikeustiede ei ole tutkimusta sanan varsinaisessa mielessä, se on enemmän tai vähemmän peiteltyä yhteiskunnallista vaikuttamista.

Olisi epäviisasta kiistää tällaiselta arvoskelulta kokonaan merkitys, mutta yhtä epäviisasta olisi kritiikittömästi siihen yhtyä. Omat perusteluni ovat ylimalkaisesti esitetynä seuraavat. Positivistista tieteen (ja tiedon) käsitystä ei itsessään voida *todistaa* oikeaksi. Viime kädessä jokainen tieteellisen toiminnan määrittely-yritys on vailla sitovia todisteita. Toisaalta positivistisen lähestymistavan *rajoitukset* ovat ilmeiset. Sen vuoksi ei näytä inhimillisen ajattelun kokonaisuuden kannalta tarkoituksenmukaiselta asettaa positivistista tiedonkäsitystä *mittapuuksi* jotakin tarkastelutapaa arvioitaessa. Esimerkiksi oikeudellisen ajattelun kannalta näyttää päinvastoin teoreettisesti hyödylliseltä irtautua kokonaan ongelmasta: tiedettäkö vain epätiedettä? Sen sijasta on teoreettinen mielenkiinto suunnattava siihen hengentoimintaan, jota edellä olen nimittänyt argumentoinniksi.

Tällöin ei pidä yrittää antaa normeja siitä, miten tuomarin tai tutkijan *tulee* argumentoida tuottaakseen hyviä tai oikeita tuloksia. Tällaiseen yritykseen pätee helposti sanonta: määrittele asia tänään tavalla a, huomenna tulee joku toinen, joka tekee sen tavalla b. Lähtökohta on nähdäkseni valittava toisin.

On pyrittävä luomaan *tosiasiallisesti* harjoitettava justifiointin kuvaus, esittämään ne periaatteet, joiden mukaan vallitseva oikeudellinen ajattelu toimii. On toisin sanoen alistettava tosiasiallisesti harjoitettava tuomitsemistoiminta ja tutkimus teoreettiseen tarkasteluun ja seurattava Wittgensteinin teesiä *Denk nicht, sondern schau*. Jos näin menettellään, on myös helppo havaita, miten tärkeä ongelma-alue sivuutetaan sysättäessä oikeudellinen ajattelu tieteen kategorian ulkopuolelle. Alue on täynnä tärkeitä teoreettisia ongelmia.

On esimerkiksi kysyttävä, mitä on tällainen toiminnan (looginen) rakenne, mitä osaa arvostukset siinä näyttelevät ja miten arvostusten osuus mahdollisesti voidaan minimoida. Kardinaalikysymykseksi muodostuu näin edeten lopulta ongelma siitä, missä *relevantissa* suhteessa argumentoidun lopputuloksen "varmuus" eroaa siitä "varmuudesta" joka ns. tieteelliselle väittämälle omistetaan. Vain tällä tasolla voidaan nähdäkseni mielekkäästi vertailla juridisen väittämän justifiointia ja jotakin positivistisen tieteenkäsitteiden mukaista todistamista keskenään. Olakseni hieman retoorinen tahtoisin huomauttaa, että on ensinnä tiedettävä (!) juridisen argumentoinnin teoreettinen rakenne ennenkuin se on syytä sysätä epätieteenä pelkän poliittisen vaikuttamisen koriin.

(b) Juridisen ratkaisun heuristinen kuvaus. Tällöin lähdetään siitä, että ratkaisun lopputulos samaten kuin käytetyt argumentit ovat tunnettuja ja tehtävänä on lausua julki, miten kaikki itse asiassa tapahtui. Heuristinen tarkastelu on toisin sanoen *ratkaisutapahtuman kuvaamista*, sen esittämistä, miten päätös syntyy.

Jos tällaista kuvausta yritetään aikaansaada positivismin keinoin, kasautuu eteen määrättyjä vaikeuksia. Näin sanoessani ajattelen ennen kaikkea sitä kritiikkiä, jonka alunperin Ludwig Wittgenstein on suunnannut positivistiseen lähestymistapaan ja jonka kritiikin osuvuudesta ihmistieteissä Reijo Wilenius antaa oivallisen näytön uusimmassa teoksessaan *Kasvatuksen ehdot* (1975). En käy tässä toistamaan sanottua ajatuskehittelyä. Poinin sitä vastoin oman näkemykseni luonnehtimiseksi pari kohtaa aikaisemmasta teoksestani *Oikeudellisen ajattelun perusteista* (1971). Niissä tulee uskoakseni näkyviin myös esillä olevaa teosta karakterisoiva *perusasenne*.

"Teoria, (tieteellinen) selitys on kuin suurenuslasi, jonka avulla tarkastelemme tutkimuskohdettamme. Halutessamme saada kohteesta paremman kuvan menettelemme yleensä niin, että hiomme ja hiomme lasipintaa kuvan kirkastamiseksi. Tällöin emme suinkaan tule ajatelleeksi, että eräissä suhteissa jopa paremman tuloksen saattaisimme saada lupumalla kokonaan suurenuslasin käytöstä ottamalla sen pois katseemme edestä. Wittgenstein näyttää ajattelevan, että usein tieteenfilosofissa keskustelussa on perusvirheenä pyrkimys löytää mahdollisimman kattava ja mahdollisimman eksakti selitys ilmiöille. Hän sanoo tämän vuoksi: *"Denk nicht, sondern schau"*. Suuren käsitteellisen tarkkuuden omaava teoria menettää sisältöään, se etääntyy todellisuudesta, koska teoria joutuu asettamaan lukuisia rajoittavia ehtoja ja koska se siten "leikkaa" pois osan todellisuudesta. Muodostamissaan *rajoissa* teoria sen sijaan toimii hyvin; se saattaa olla johdomukainen ja eksakti.

Edellä olevalla en halua väittää, että olisi tarkoituksetonta ja hyödytöntä yrittää kuvata täsmällisesti oikeudellisen ratkaisutapahtuman joitakin puolia. Sen sijaan haluan painottaa, että tällainen kuvaus on aina puutteellinen ja suhteessa omiin perusehtoihinsa. Positivistisen lähestymistavan *rajoitukset* on tiedostettava, muuten tällainen lähestymistapa voi olla enemmän esteenä kuin apuna todellisuuden tiedostamisessa. Kääntäen taas voidaan sanoa, että jos pyritään todellisuuden rikkaaseen tajuamiseen, tarvitaan myös *muun tyyppisiä* lähestymistapoja, kokonaan positivistisen tieteenkäsitteiden ulottumattomiin jäävää käsitteistöä.

Esillä oleva teos, Laki, teko ja tavoite pyrkii, jäsentämään oikeudellisen ajattelun käyttöön tällaista käsitteistöä. Siinä ei tavoitella ratkaisutapahtuman heuristista kuvausta — eikä sen kautta eksaktisuutta — vaan tähdätään oikeudellisen ratkaisutoiminnan *ymmärtämiseen* yhteiskunnallisena ilmiönä. Juuri siitä syystä on keskeiseksi noussut kolmas ja usein keskustelussa unohtunut näkökulma juridiseen ratkaisuun.

(c) Ratkaisutoiminnan intentionaalinen (finaalinen) selittäminen. Tällöin tuomarin toiminta nähdään ihmisyhteisössä tapahtuvana *käyttäytymisenä*. Jotta saisimme kokonaisvaltaisen otteen tuosta käyttäytymisestä, meillä on oltava hallussamme käsitteistöä,

jonka avulla käy mahdolliseksi oivaltaa tuon *toiminnan logiikka*. Tällaisen käsitteistön näyttäisi — tietyn varauksin — tarjoavan se käytännöllisen päättelyn idea, jota viimeksi erityisesti Georg Henrik von Wright on kehitellyt. Oikeudellinen ratkaisu nähdään luovana *tekona*, jolloin ratkaisutoiminnan ymmärtäminen on tuon teon kuvaamista — siitä nimi analyttinen hermeneutiikka. Luovuus taas merkitsee sitä, että toimintaan liittyy intentionaalinen, lähemmin sanoen tavoitteellinen aspekti. Näin ollen ratkaisutoiminnan ymmärtäminen on samalla yhteiskunnassa tapahtuvan tavoitteellisen käyttäytymisen ymmärtämistä.

Tästä lähtökohdasta on kaksi seurausta. Ensinnäkin käy selväksi, että tuomioistuintoimintaa ei voida tyhjentävästi *esittää* positivistiselta pohjalta. Tuomari ei ole samanlainen objekti kuin luonnontieteen tutkimuskohteet; tuomaria voisi nimittää oikeammin agentiksi, toimijaksi. Agentin toimintaa taas emme voi täysin ymmärtää, ellemmme ota huomioon — Peter Winchin ideaa lainatakseen — myös agentin käsitteistöä (esimerkiksi hänen tavoitteitaan ja kausaaliuskomuksiaan). Tämä oivallus on merkitsevä käytäessä alussa mainittua rajaa oikeusjärjestyksen sisäisen ja ulkoisen tarkastelun välillä.

Toisaalta ymmärtävällä lähestymistavalla on merkitystä myös agentin itsensä kannalta. Sen avulla käy näet mahdolliseksi *tiedostaa*, mistä ratkaisutoiminnasta on kysymys. Ratkaisun käsittäminen teoksi, sen liittäminen muuhun inhimilliseen toimintaan luo edellytyksiä irroittautua kuvitelmasta, että jokainen lain soveltamisakti on vain tiettyjen sääntöjen (mekaanista) soveltamista. Tiedostamista ei kuitenkaan saavuteta minkään eksaktin (positivistisen) teorian avulla, vaan Wittgensteinin ilmaisua käyttäkseni ”katsoamalla läheltä”, mitä todellisuudessa tapahtuu; yhdistämällä ennestään tuttuja asioita uudella tavalla, oivaltamalla niiden väliset kytkennät. Tällainen tiedottaminen on periaatteessa *jokaisen* ulottuvilla, niinkuin Reijo Wilenius sanoo. Positiivinen metodologia loputonta eksaktiutta etsiessään sitä vastoin vieraannuttaa helposti ihmisen, estää häntä oivaltamasta oman toimintansa luonteenomaisia piirteitä.

Edellä luonnosteltu periaatteellinen lähtökohta tuo kuitenkin sekin mukanaan monia vaikeuksia. Nostan lopuksi niistä esiin vain

kolme tärkeintä. (1) Voidaanko oikeudellinen ratkaisutoiminta *jäännöksettä* tulkita tavoitteelliseksi käyttäytymiseksi? (2) Mitä lisäehtoja von Wrightin tarkastelutapa edellyttää luontuakseen *yhteiskunnallisen* toiminnan ymmärtämisen apuvälineeksi? (3) Mitä etuja ja rajoituksia lähestymistavalla on *verrattuna* muihin yhteiskuntaa koskeviin tarkastelutapoihin. Ensiksi mainittu pakottaa etsimään niitä rajoja, joiden sisällä tavoitteellisen käyttäytyminen tulee oikeuselämässä kysymykseen, toinen kysymys taas johtaa ongelmaan agentin toiminnan sosiaalisista sidonnaisuuksista ja kysymykseen erilaisten ”kollektiiviagenttien” (kuten tuomioistuinoiganisaation tai lainsäätäjän) toiminnan ymmärtämisestä. Kolmanteen kysymykseen vastaaminen puolestaan edellyttää mm. rajankäyntiä analyttisen hermeneutiikan ja ns. rakenneselitysten (kuten marxilaisen teoria) välillä. Teos pyrkii osoittamaan suuntaviivoja näihin kysymyksiin annettaville vastauksille.

Juha Tolonen

Oikeustieteen luonne

Aarnion kirja jakautuu kolmeen osaan. Ensimmäisessä johdanto-osassa, joka on suhteellisen pitkä, käsitellään katsauksenomaisesti eräitä keskeisiä nykyajan oikeusteoreettisia virtauksia. Tähän johdantoon liittyy lisäksi jakso, joka esitellään tietoon ja toimintaan liittyviä ongelmia yleisellä (filosofisella) tasolla. Koko johdannon tarkoituksena on tutustuttaa lukija niihin taustalähtökohtiin, joiden pohjalta teoksen varsinaiset kysymyksenasettelut tuodaan esiin.

Teoksen toisessa luvussa Aarnio tarkastelee tuomioistuimen ratkaisutoiminnan luonnetta. Keskeiseksi nousee kysymys siitä, missä määrin tuomioistuimen ratkaisutoimintaa voidaan selittää ja ymmärtää tekona. Tekona tällöin pidetään sellaista toimintaa, jonka subjekti (agentti) omaa tietyn *tavoitteen* ja *käsityksen* siitä, miten tämä tavoite on toiminnalla toteutettavissa. Kun toimintaa selitetään nimenomaan tekona, pyritään se selittämään kyseisten käsitteiden (tavoitteen ja todellisuuskäsityksen) avulla. Käyttäytyminen, joka ei ole näin selitettävissä, ei ole teko. Tämän mukaan esim. tuomioistuimen toiminta sen soveltaessa jotain tutkittavaan tapaukseen selvästi soveltuvaan nor-

mia, ei ole teko. Toimintaa ei näet voida tällöin yleensä selittää minkään tavoitteen avulla, vaan viittaamalla vain sovellettavaan normiin.

Aarnio analysoi teoksessaan erilaisia tuomioistuimen ratkaisutoiminnan tyypillisiä tilanteita ja toteaa, että tuomitsemistoiminnan selittäminen tekona on vain eräissä tapauksissa mahdollista. Huomattava osa juridisista ratkaisutilanteista on sellaisia, joissa voimassa oleva oikeusjärjestelmä melko sitovasti säätelee tuomioistuinten toiminnan.

Teoksen kolmannessa luvussa tutkitaan perinteisen oikeustieteen luonnetta. Selvittelyn kohteena on se, missä määrin tämä tiede tuottaa uutta objektiivista tietoa. Tätä ongelmaa selvitellessään Aarnio pyrkii analysoimaan perinteisen oikeustieteen puitteissa tapahtuvan toiminnan erilaisiin tyypeihin. Näin Aarnio erottelee ensinnäkin oikeussääntöjen systematisoinnin ja toiseksi säännösten tulkinnan. Tulkinta jaotellaan edelleen alatyyppeihin sen mukaan, millä perusteella tulkinta tapahtuu. Tämän analyysin tuloksena Aarnio saa perinteisen oikeustieteen toiminnan typologian. Tätä typologiaa tarkastelemalla tekijä pystyy täsmentämään ne edellytykset, joiden vallitessa voidaan sanoa oikeustieteen tuottavan objektiivista tietoa.

Yleisesti on tiedossa, että tuomioistuinten toiminnan luonne on ollut viime vuosina melko aktiivisen oikeuspoliittisen keskustelun kohteena. Samoin kysymys perinteisen oikeustieteen ns. tieteellisestä luonteesta on herättänyt suhteellisen laajaa kiinnostusta jo ainakin muutaman vuosikymmenen ajan. Aarnion teos on lisä näihin molempiin keskusteluteemoihin. Se ei varsinaisesti pyri ottamaan kantaa kumpaankaan yllä mainittuun ongelmaan. Sen sijaan teoksessa analysoidaan käsitykseni mukaan selkeästi ne ehdot, joilla keskustelua käydään. Samoin voidaan todeta, että teoksen eräänä tavoitteena on analysoida ja selkiinnyttää kyseisissä keskusteluissa käytettyjä käsitteitä. Näissä tavoitteissaan teos on onnistunut hyvin.

Reijo Wilenius

Laki, oikeus ja filosofia

Kun tiede joutuu kriisiin, täytyy tutkijan heittäytyä filosofiksi. Oikeustiede on ilmeisessä kriisissä, jossa kysytään sen tarkoitusta

ja menetelmiä. Tässä tilanteessa monet panevat päänsä pensaaseen. Tutkijaprofessori Aulis Aarnio on kuitenkin tarttunut eräisiin keskeisiin ongelmiin teoksessaan 'Laki, teko ja tavoite' (Lainopillisen ylioppilastiedekunnan kustannustoimikunta, 1975). Hän kehittää siinä edelleen käsityksiä, joita hän 1971 esitti teoksessa 'Oikeudellisen ajattelun perusteita', ja joita jonkin verran käsittelin kirjoituksessani 'Marxilaisesta ja hermeneuttisesta oikeustieteestä' (Lakimies 2/1972).

Uusi teos sisältää selkeämpiä ja "todellisuudenmukaisempia" tuloksia kuin edellinen. Filosofi kaipaa siitä kuitenkin pitempää filosofista perspektiiviä. Aarnio on hyvin perehtynyt nykyiseen filosofiseen keskusteluun, mutta hänelle voisi merkitä oleellista näköalan laajenemista perehtyminen esim. Snellmanin 'Valtio-oppiin' tai Hegelin 'Oikeusfilosofian peruslinjoihin'. Hegeliläinen ajattelu näyttää nousevan hadusta, johon Hegelin omat oppilaat sen kuoppasivat.

Aarnion lähestymistapaa luonnehtii "todellisuuden kunnioittaminen". Hän haluaa selvittää, miten ja millä perusteilla oikeustiedettä tosiasiaassa harjoitetaan. Hänen virikkeensä on suunnilleen sama kuin Wittgensteinin: filosofia jättää kaiken niinkuin se on. Tällä lähestymistavalla on se etu, että se paljastaa oikeustieteellisen toiminnan moninaisuuden säätämättä tälle toiminnalle normeja. Tämä asenne ei varmaan tyydytä kaikkia, mutta tällaista "todellisuuden kirkastamista" varmasti tarvitaan. Toiset voivat sitten muuttaa todellisuutta, kun joku on ensin selvittänyt, mitä se on.

Aarnio näyttää kirjassaan sivuuttavan kysymyksen oikeudenmukaisuuden ja positivistisen oikeuden suhteesta. Yleensäkin juristit sivuuttavat vähällä oikeudenmukaisuuden ongelman, jota Erik Ahlman klassisella tavalla selvittää tutkielmassaan 'Oikeudenmukaisuus ja sen suhde moraaliin' (jota ei näy Aarnion lähdeluettelossa). Hitlerin aika osoitti pelkkään positiiviseen oikeuteen pitäytymisen vaarat. Ilkeästi voisi epäillä, että oikeustieteilijät vähiten tajuaavat oikeudenmukaisuutta, kuten kasvatustieteilijät yleensä vähiten ymmärtävät kasvatusta. Loputon säädetyn oikeuden pönttäminen tappaa ihmisen myötäsyttyisen oikeudentajun.

Aarnio on kuitenkin vaikuttamassa siihen, että oikeustieteen loistava eristyminen filosofiasta on päättymään päin.

Olavi Heinonen

Mahdollisuudet rikollisuuden vähentämiseen

Mitä rikollisuus on ja miten sitä voitaisiin vähentää? Miten yhteiskunnan rakenne, normit ja yhteiskunnallinen kehitys vaikuttavat rikollisuuden yleisyyteen? Vähentävätkö ankarat rangaistukset rikollisuutta? Mm. näitä kysymyksiä pohdittiin 4. 11. 75 oikeusneuvos Olavi Heinosen alustuksen ja lainsäädäntöneuvos Hannu Takalan kommenttipuheen-vuoron pohjalta. Oheisena tiivistelmät alustuksista.

Suomen rikollisuustilannetta tuskin voi sanoa esimerkiksi muihin pohjoismaihin verrattuna selvästi huonommaksi. Päinvastoin meillä ei esiinny juuri lainkaan järjestäynyttä rikollisuutta. Silti rikollisuuden aiheuttamat kärsimykset ja kustannukset ovat suuruusluokkaa, jossa on merkittävästi vähentämisen varaa.

Keskustelu rikollisuuden vähentämisestä on perinteisesti liittynyt rikollisuuden syytutkimukseen. Rikollisuuden syytutkimuksen klassikkona ja perustajana pidetään italia-laista lääkäriä Cesare Lombrosoa, joka v. 1876 julkaisemassaan teoksessa "L'uomo delinquente" eritteli ulkonaisten tuntomerkkien perusteella synnynnäisen rikoksentekijän. Lombrosen jälkeen rikosetiologia (syytutkimus) on ollut jatkuvan kiinnostuksen kohteena ajautuakseen nyt aivan ilmeiseen umpikujaan.

Tällä hetkellä tuntuu täysin selvältä, ettei niin biologisesti kuin sosiologisestikaan suuntautunut tutkimus pysty esittämään yleistä selitystä rikollisuudelle. Rikollisuuden taustatekijöistä on kyllä ehtinyt kertyä paljonkin tietoa, joka selittää rikollisuutta jostakin määrätystä näkökulmasta. Rikosetiologian umpikujan osasyitä on myös se, että useimpiin rikollisuuden yksilökohtaisiin taustatekijöihin on varsin vaikea vaikuttaa. Esimerkiksi nykyisessä vapausrangaistusten täytäntöönpanossa on luovuttu siitä vanhasta vankeinhoidollisesta uskomuksesta, että vankiloissa voitaisiin parantaa sinne joutuneita rikoksentekijöitä.

Yhteiskuntarakenne ja rikollisuus

Merkittävänä ja kiistattomana voitaneen pitää yhteiskuntarakenteen ja rikollisuuden kiinteää vuorovaikutusta. Suomalaisen yhteiskunnan muutokset viime vuosikymmeninä — kaupungistuminen, teollistuminen, maallistuminen — ovat olleet yleisesti ottaen rikollisuustilannetta huonontavia.

Pisimmälle menee marxilainen käsitys yhteiskuntarakenteen ja rikollisuuden yhteydestä. Sosialistisissa maissa lähdetään edelleen siitä, että rikollisuus on täydellisesti poistettavissa sosialismia kehittämällä ja kommunistiseen yhteiskuntaan siirtymällä. Vaikka marxilaisen käsityksen paikkansapitävyyttä epäilläänkin sosialistisen leirin ulkopuolella, oltaneen kuitenkin yleisesti valmiita myöntämään, että sosialistinen yhteiskunta on yhteiskuntatyyppinä edullinen tavoiteltaessa rikollisuuden haittavaikutusten minimointia.

Yhteiskunnan normit kuvastavat aina yhteiskunnassa vallitsevia valtasuhteita. Yhteiskunnan normijärjestelmä turvaa tehokkaimmin valtaa pitävien yhteiskuntaryhmien edut. Jos kaiken yhteiskunnallisen vallan takana on kansan enemmistö, saa myös normijärjestelmä laajan hyväksymisen. Vastaavasti norminvastaista käyttäytymistä ei hyväksytä. Paine yhdenmukaiseen käyttäytymiseen on voimakas. Perustilanne on siten itsessään rikollisuutta minimoiva. Lisäksi haluaisin erityisesti korostaa sosialististen yhteiskuntien "vanhaa moraalia" ja tehokkaasti toimivaa pienryhmäkontrollia.

Vastakkaista yhteiskuntatyyppiä edustaa järjestelmä, jossa yhteiskunnallinen valta on vähemmistöllä. Tällaisessa yhteiskunnassa paine norminvastaiseen käyttäytymiseen on usein suuri. Tämä taas johtaa helposti paljon valtaa omaavan kontrollikoneiston kehittymiseen. Rikollisuuteen ja muuhun poikkeavaan käyttäytymiseen suhtaudutaan jyrkästi. Varsin konkreettinen esimerkki tällaisesta yhteiskunnasta viime vuosilta on Espanja.

Suomalainen yhteiskunta lieene tällä hetkellä sijoitettavissa johonkin kahden edellisen yhteiskuntatyyppin väliin. Meillä vallitsee valtiollinen demokratia, joka tähtää enemmistövaltaan. Talousjärjestelmä on kuitenkin monella tavalla demokraattisen vallankäytön tavoittamattomissa. Tämä synnyttää ristipai-

neita. Vähemmistö pääsee varsin merkittävässäkin kysymyksissä määräämään enemmistöä. Toiset näkevät tämän johtuvan itse yhteiskuntajärjestelmästä, toiset sen kehittymättömyydestä ja kolmannet pitävät nykyistä tilannetta suurinpiirtein hyväksyttävänä.

Rikosoikeudellisen järjestelmän ja muun kontrollipolitiikan tehtävät tällaisessa yhteiskunnassa eivät ole selvät. Yhteiskuntarauhan nimissä ei voida sietää suhteettoman runsasta poikkeavaa käyttäytymistä. Toisaalta tällaisessa yhteiskuntatyyppissä näytetään jouduttavan vaikeuksiin silloinkin, jos siinä pidetään yllä liian voimakasta painetta yhdemmukaiseen käyttäytymiseen. Osuvasti on sanottu, että sekä rikosten että poliisin määrän nopea lisääntyminen on osoitus yhteiskunnan epäterveestä kehityksestä. Täysin onnistuvasta kriminaalipolitiikasta tuskin voidaan edes puhua suomalaisessa yhteiskunnassa. Arimmilla alueilla se on jatkuva tasa-painoilua. Hyvin konkreettisesti tämä on tullut esille pyrittäessä vähentämään vapausrangaistusten käyttöä ainakin pohjoismaiselle tasolle.

Suurissa mittakaavoissa rikollisuustilanteen kehitys näyttää siten olevan ratkaisevasti sidoksissa yhteiskunnan yleiseen kehitykseen. Tulevaisuudenkuva ei ole varsin valoisa, jos katsellaan, miten rikollisuustilanne on kehittynyt teollistumisessa ja kaupungistumisessa pitemmälle ehtineissä länsimaissa. Perimmäinen kysymys lieneekin, jatkuuko suomalaisen yhteiskunnan kehitys edelleen samanlaisena kuin viime vuosikymmeninä vai tapahtuuko siinä rikollisuustilanteen kannalta myönteisiä tai kielteisiä muutoksia.

Rikosoikeudellinen järjestelmä — rikoslaki, poliisi, vankilat jne. — on edelleen yhteiskuntarauhan takia välttämätön ja kaipaa jatkuvaa kehittämistä. Mutta sen vaikutus rikollisuustilanteen kehittymiseen on todennäköisesti vähäinen. Tältä kannalta on melkein sama, käytetäänkö meillä poikkeuksellisen runsaasti, normaalisti vai vähän vapausrangaistuksia. On kuitenkin monta syytä, joiden takia on mielekästä käyttää vapausrangaistuksia mahdollisimman vähän. Konkreettisten toimenpiteitten tasolla rikollisuuden vähentämistä on syytä eritellä rikoskohtaisesti. Väkivaltarikosten kohdalla tarvitaan erilaisia toimenpiteitä kuin esim. verorikosten kohdalla.

Hannu Takala

Rikos ja normit

Yksi tapa vastata kysymykseen ”Mitä rikollisuus on?” on sanoa, että rikollisuus on yksilön käyttäytymisen ja kontrollijärjestelmän välistä vuorovaikutusta.

Tämä väite saa sisältönsä ensiksikin kriminologiassa vaikuttaneen ja vaikuttavan koulukunnan (labeling school) tuloksista, jotka osoittavat, kuinka keskeinen asema kontrollijärjestelmällä on yksilön omaksuessa ”rikoksenteijä roolin”. Väitteellä on kuitenkin toinen, kantavampi sisältö: kontrollijärjestelmä varsinaisesti määrittelee rikollisuuden. Tämä kontrollijärjestelmä, siis rikosoikeudellinen järjestelmä, on historiallisen kehityksen tulos ja muuttuu yhteiskuntakehityksen myötä. Näin myös rikollisuuden määritelmä muuttuu. Yhteiskuntakehityksellemme on tyypillistä valtion säätelytehtävien moninaistuminen. Tämä ilmenee eri elämänaloille ulottuvina uusina kriminalisointeina, jotka laajentavat rikollisuuden perinteistä kuvaa.

Usein toistetaan, että rangaistusten rikollisuutta ehkäisevästä vaikutuksesta meillä ei ole paljoakaan tietoa. Usein myöskin korostetaan niiden tutkimusten merkitystä, jotka näyttäisivät kumoavan tällaisen vaikutuksen olemassaolon. Nämä tutkimukset ovat kuitenkin osoittaneet vain rangaistusten korotusten vaikutukset vähäisiksi ja ohimeneviksi. Ne osoittavat, että rangaistusuhan *ankaruuden* ja rikollisuuden välillä ei ole välitöntä riippuvuutta.

Pelkästään jonkin määrittelemisen rangaistavaksi vaikuttaa käyttäytymiseen. Vaikka esimerkiksi kieltolakia rikottiin runsaasti, sitä toki noudatettiin. Liikennerikosten runsaus tai piilorikollisuustutkimusten tulokset antavat helposti kuvan rikollisuuden ”normaaliudesta” ja rangaistusten tehottomuudesta. Keskeisintä kuitenkin on, että lakia yleensä noudatetaan.

Vaikutusmekanismien täsmällinen erittely sen sijaan on pulmallista. Voimme ottaa esimerkiksi vuonna 1969 kumotun häiriöjuopumuskriminalisoinnin. Sen jälkeen häiriöjuopumukset ovat lisääntyneet runsaasti. Muotoilisin rikosoikeudellisen järjestelmän merkityksen tässä seuraavasti: Aikaisemmin juopumuksen kriminalisoinnilla pyrittiin pi-

LÄÄKEAINEIDEN SIVUVAIKUTUKSET JA NIIDEN VÄLTÄMINEN

Lääketeollisuus tuottaa ja markkinoi vuosittain lukemattomia uusia lääkkeitä, joiden mahdolliset haitalliset sivuvaikutukset saattavat ilmetä vasta pitkäaikaisen käytön jälkeen. Lääkintöhallitus valvoo lääkkeiden tuontia ja myyntiä. Lääkkeitä syödään satojen miljoonien markkojen edestä vuosittain. Voivatko kansalaiset turvallisesti ostaa kaikkia markkinoilla olevia lääkkeitä? Miten luontaishoidoilla voidaan vähentää lääkkeiden tarpeetonta käyttöä?

Juhana Idänpään-Heikkilä

Lääketurvallisuuden valvonta

Odotettujen edullisten ja hoidollisten vaikutuksien lisäksi lääkehoitoon voi liittyä haitallisia sivuvaikutuksia. Useimmiten ne ovat lieviä ja ohimeneviä eivätkä suinkaan aina edellytä edes lääkkeen käytön keskeyttämistä. Joskus sivuvaikutus on harvinainen, mutta sitä vakavampi. Potilaan turvallisen lääkekeennyksen kannalta on välttämätöntä, että lääkesivuvaikutuksia tarkkaillaan jatkuvasti ja ne todetaan mahdollisimman varhain.

Vanha lääkekin voi yllättää

Useimmat lääkkeiden sivuvaikutukset ovat entuudestaan tunnettuja, ja niiden esiintymistiheys ja aiheuttaja tiedetään. Lääkeluetteloissa ja tuote-esitteissä on tavallisesti luetelo jo todetuista ja todennäköisimmistä sivuvaikutuksista. Esimerkkeinä tästä ovat penisilliiniyliherkkyys, asetylsalisyylihappo ja ruoansulatuskanavan verenvuodot tai neuroleptien aiheuttamat ekstrapyramidaalioireet kuten vapina, pakkoliikkeet ja kasvojen jäähmettyneet ilmeet. Kokemus on kuitenkin

Näitä kysymyksiä pohdittiin 27.10.75 tilaisuudessa, jossa alustajina olivat tri Juhana Idänpään-Heikkilä (Lääkintöhallitus), ja tri Pertti Pylkkänen. Lääketeollisuudelta oli pyydetty kommenttipuheenvuoroja, jonka piti lääk.lis. Jussi Kanto (Leiras Oy). Paikalle oli kutsuttu myös kohua herättäneen Laponexin maahantuoja, Sandoz Oy:n edustaja, mutta hän jäi tulematta. Oheisena tiivistelmät alustuksista.

osoittanut, että vanhalla ja paljon käytetylläkin lääkelaikalla saattaa olla vielä 'piileviä' sivuvaikutuksia. Ne todetaan usein satumalta tai epäilyt saavat alkunsa ehkä vuosien tai vuosikymmenien kuluttua lääkkeen käyttöönastosta. Stilbestroli ja emättimen karsinooma, halotaani ja toksinen maksatulehdus, reserpiini ja rintasyöpä, ehkäisytabletit ja tromboemboliat, särkylääkkeet ja munaisvaurio tai muuttunut lääkevalmisteen hyötyosuus ja digitalisintoksikaatio ovat tästä tuoreita esimerkkejä. Tästä syystä on välttämätöntä, että kaikkien lääkkeiden sivuvaikutuksia tarkkaillaan jatkuvasti.

Uusi lääke vaatii erityishuomiota

Aivan erityisen tärkeitä on uusien lääkevalmisteiden sivuvaikutusten tarkkailu. Lääkät perustutkimukset koe-eläimillä ja tarkoin valvotut kliiniset kokeilut niiden käytöstä ihmisille ovat ehtona uuden aineen hyväksymiselle lääkekäyttöön. Lopullinen kuva aineesta lääkkeenä — sen eduista ja haitoista — saadaan kuitenkin vasta, kun sadattuhannet, ehkä miljoonat potilaat ovat käyttäneet lääkettä riittävän pitkään. Praktololi ja korneasamentuma, aminofenatsoni ja agranulo-

Takala...

tämään yllä normia, joka sallii juomisen mutta kieltää häiritsevän humaltumisen. Tämä normi on muuttunut. Normin muuttumista ovat edistäneet, paitsi eräät alkoholin kulutusta kasvattaneet toimet, häiriöjuopumuksen dekriminalisointi liittyneenä eräisiin

muihin rikosoikeudellisen järjestelmän muutoksiin.

Yleensä kriminalisointien vaikutukset eivät ilmene näinkään välittöminä. Puhutaan rangaistusten moraalia luovasta vaikutuksesta. Se taas ilmenee usein vasta sukupolvia kestävästä kehityksen myötä. □

sytoosi, kloramfenikoli ja aplastinen anemia, laihdutuslääkkeet ja lääkeaineriippuvuus sekä neuroleptit ja myöhäissyntyinen dyskinesia ovat tästä tyypillisiä esimerkkejä. Terveille koehenkilöille tai sairaaloissa potilaille suoritettujen uuden lääkeaineen esitutkimukset eivät paljasta aineen harvinaisia mutta silti vaikkapa kohtalokkaita sivuvaikutuksia. Tällaisia voivat olla mm. yhteis- ja vuorovaikutukset muiden lääkehoitojen ja sairauksien tai ravinnon lisäaineiden yms. tekijöiden kanssa.

Tuoreen esimerkin tarjoaa mm. klotsapiini, jonka käytön yhteydessä Suomessa on todettu poikkeuksellisen runsaasti verenkuvaan kohdistuvia muutoksia kuten leukopeniaa, trombosytopeniaa ja agranulosytoosia. Selvitykset siitä onko klotsapiini tai lääke ja/tai jokin muu tekijä reaktioiden aiheuttajana on parhaillaan laajan selvittelytyön kohteena.

Lääkkeiden aiheuttamilla haitallisilla sivuvaikutuksilla on myös taloudellista merkitystä. On arvioitu, että noin 3 %:lla lääkkeitä käytettävistä, 2,5–5 %:lla sairaalaan otetuista potilasta ja 2–26 %:lla sairaalahoidossa olevista esiintyy merkittäviä lääkehoidon haittavaikutuksia. WHO:n asiantuntijat ovat laskeneet, että lääkeaineiden haittavaikutusten rasite terveydenhuollossa olisi yhtä suuri kuin infektiotautien.

Erään eurooppalaisen tutkimuksen mukaan sairaalahoidon kokonaiskustannuksista noin 4,5 % kuluu lääkkeiden haittavaikutusten hoitamiseen. Todellisuudessa rasite voi olla suurempikin, sillä osa vakavistakin sivuvaikutuksista jää huomaamatta jo senkin vuoksi että potilaan sairaus voi naamioida lääkehoidon sivuvaikutukset.

Lääkintöhallituksen lääkesivuvaikutusrekisteri

Uuden entuudestaan tuntemattoman lääkesivuvaikutuksen löytämisessä on tapahtumien kulku yleensä aina sama. Aluksi esitetään yksittäinen havainto tai muutamia tapauselostuksia. Lääkkeen haittavaikutusta epäillään. Pian sen jälkeen havaintoja yleensä kertyy kymmeniä, joskus jopa satoja, sivuvaikutuksen mekanismi selvitetään ja sen esiintymistiheys lasketaan. Primaarihavainnon tekijä on potilastaan huolellisesti tarkkaillut käytännön lääkäri. Hyvän esimerkin tästä tarjoaa praktololi. Kun yksi lääkäri epäili korneasamentuman aiheutuneen prak-

tololihoodista ja julkaisi mielipiteensä lääketieteellisessä lehdessä Englannissa, löytyi pian kymmeniä vastaavankaltaisia havaintoja. Usein merkittävästi on havaintoon myötävaikuttanut potilas itse, joka on kertonut tuntemuksistaan tai oireistaan lääkärilleen tai vaikkapa apteekissa.

On selvää, että jos epäillyt haittavaikutukset voidaan kitkattomasti kerätä yhteen esim. keskusrekisteriin on entuudestaan tuntemattoman haittavaikutuksen todentaminen helpompaa.

Lääkintöhallituksen lääkesivuvaikutusrekisterin toiminta perustuu lääkäreiden spontaaniin epäilemiensä sivuvaikutusten ilmoittamiseen. Rekisteri aloitti toimintansa vuonna 1966, ja vuonna 1971 suoritettujen uudistukset lisäsivät ilmoitustiheyttä huomattavasti (taulukko 1). Vuonna 1973 kansallinen rekisterimme hyväksyttiin osaksi Maailman terveysjärjestön kansainvälistä sivuvaikutusrekisteriä yhdessä 20 muun maan rekisterin kanssa.

Taulukko 1. Lääkintöhallituksen lääkesivuvaikutusrekisteriin saapuneet ilmoitukset.

Vuosi	Haittavaikutus-ilmoituksia
1966	63
1967	24
1968	10
1969	19
1970	34
1971	125
1972	236
1973	269
1974	310

Lääkintöhallitus on useissa yhteyksissä korostanut ja perustellut lääkkeiden sivuvaikutuksista ilmoittamisen tärkeyttä. Tämän tuloksena sivuvaikutusrekisteri onkin saanut piiriinsä jo useita säännöllisesti ilmoituksia lähettäviä lääkäreitä sekä avoterveydenhoidon että sairaalahoidon alalta. Aktiivisimmat ulkomaiset sivuvaikutusrekisterit arvioivat saavansa ilmoitukset noin 5–10 %:sta tapauksista. Lääkintöhallituksen sivuvaikutusrekisteri tuskin yltää vielä näihin lukuihin.

Ilmoittamismenettelyn mielekkyyden lisäämiseksi on rekisteri pyrkinyt antamaan saamistaan tiedoista palautetta julkaisemalla niistä tiivistelmiä lääkärilehdessä. Myös lääketeollisuus saa vuosittain valmistekohtaisesti kopiot ilmoituksista mutta nämä eivät sisällä em. luottamuksellisia pidettäviä tietoja.

Käytännössä rekisteri toimii siten, että lääkärin saavat käyttöönsä erityisiä sivuvaikutus-ilmoituskortteja, joissa he raportoivat yksityiskohtaisesti havaintonsa. Ilmoituskortteja lähetetään Suomen Lääkärilehden liitteenä, yhdessä yleiskirjeiden kanssa ja kortteja voi myös tilata lääkintöhallitukselta. Ilmoituskortin tiedot käsitellään luottamuksellisina. Potilaan tai ilmoituksen tehneen lääkärin henkilöllisyyttä ei luovuteta rekisterin ulkopuolelle.

Lääkkeiden sivuvaikutushavaintoja Suomessa käsittelevää kirjallisuutta:

Idänpään-Heikkilä, J. ja Klaukka, T.: Lääkkeiden sivuvaikutuksista 1971. Suomen L-lehti 1972:27:600—606.

Klaukka, T., Idänpään-Heikkilä, J.: Lääkintöhallitukselle vuonna 1972 ilmoitetut lääkkeiden sivuvaikutukset. Suomen L-lehti 1973:28: 1330—1332.

Alhava, E., Klaukka, T., Idänpään-Heikkilä, J.: Lääkkeiden sivuvaikutuksista vuonna 1973 tehdyt ilmoitukset. Suomen L-lehti 1974:29: 1142—1144.

Alhava, E., Sainio, P. ja Idänpään-Heikkilä, J.: Lääkkeiden sivuvaikutusilmoitukset vuonna 1974. Suomen L-lehti 1975:30: 1901—1901.

Jussi Kanto (Leiras)

Uuden lääkkeen kehittämisestä

Mitä tapahtuu, kun lääketehdas päättää ruveta kehittämään uutta lääkettä ja päättää sen markkinoille. Meille Leiraksen tulee 40—50 lääketieteellistä lehteä, joista 2—3 ihmistä etsii jatkuvasti uusia lääkkeitä ja arvioi, mitkä niistä olisivat kehittelykelpoisia. Kun uusi tuoteidea ilmaantuu, siitä tehdään yhteenveto, johon kerätään kaikki mahdolliset tiedot ko. lääkkeestä. Tämän jälkeen päätetään, lähdetäänkö tuotetta edelleen kehittämään, jolloin olennaista on, tarjoaako se jotain oleellista uutta markkinoilla jo oleviin lääkkeisiin verrattuna.

Tässä vaiheessa sivuvaikutukset muodostavat erittäin tärkeän tekijän, koska on mahdollista, että uudella preparaattilla tulee olemaan ns. harvinaisia sivuvaikutuksia, joista ei siihen mennessä vielä tiedetä. Jos tällöin on olemassa kaksi lääkeainetta, jotka arvioidaan teholtaan samantarvoisiksi, niin jatkokesittelyyn valitaan lääke, jolla on vähemmän sivuvaikutuksia.

Suomessa ei kuitenkaan voida puhua varsinaisesti uusista lääkkeistä, koska aivan uuden lääkkeen kehittäminen maksanee nykyi-

sin suunnilleen Suomen valtion budjetin verran. Siten Suomessa valmistetut uudet lääkkeet on sisäänajettu jossain muualla ja suomalainen firma saa tämän lääkkeen joko lisenssillä tai "apinoi" eli pystyy kiertämään patentin jollain konstilla. Mutta yleensä uusien lääkkeiden perusfarmakologia ja ensimmäiset ihmiskokeet on tehty muualla. Tietäkseni Suomessa ei ole kehitetty muita aineita kuin desasperiini ja lapamatolääkkeet.

Jos lääkefirmalla on oma lääke, niin lääkkeen rekisteröimiseksi Suomessa vaaditaan eläintoksisuuskokeet sekä yleensä myös imeytymiskokeet, eli osoitus siitä, että aine todella imeytyy elimistöön. Lisäksi on tapana tehdä suomalaisessa aineistossa ns. kontrolloitu kliininen koe, jossa verrataan tätä lääkettä joko vaikuttamattomaan aineeseen tai toiseen, jo markkinoilla olevaan aktiiviseen lääkkeeseen siten, että vertailun tekijä ei tiedä kumpaa lääkettä potilas syö. Kliinisen tutkimuksen suorittamiseen tarvitaan lääkintöhallituksen lupa. Koko prosessi kestää tällä hetkellä parisen vuotta ja se maksaa n. 100.000 mk.

Markkinoilla olevista lääkkeistä on sanottava, että vaikka lääke olisi kuinka hyvin tutkittu vapaaehtoisilla koekaniineilla ja potilasaineistolla, niin pidempään käytettäessä alkaa tulla esiin ns. harvinaisia sivuvaikutuksia, kuten esim. Laponexin tapauksessa. Jos tällaisia harvinaisuuksia ilmenee, on lääketehaan velvollisuus ilman muuta ilmoittaa siitä eteenpäin viranomaisille. Yleensä lääkintöhallitus saa sivuvaikutukset tietoonsa nopeammin kuin lääketehaat. Vakavista sivuvaikutuksista lääkintöhallitus ilmoittaa välittömästi, mutta muuten sivuainevaikutustaulukkoa julkaistaan vuoden välein.

Pertti Pylkkänen

Luontaishoidot lääkityksen vaihtoehtona

Luontaishoidolla tarkoitetaan yleensä luonnon suoraan tarjoamien mahdollisuuksien hyväksikäyttöä hoitomenetelminä. Tällöin voidaan esim. käyttää vettä erilaisina vesihoitoina, maan aineosia kuten savea, valoa ja säteilyä, kylmää ja lämmintä, liikuntaa, hierontaa ja manipulaatiota. Luonnonmukaisiin

hoitokeinoihin kuuluvat myös *yrteillä hoitaminen* ja erilaiset *ruokavaliot* -aina paastoon asti. Ahtaassa mielessä luontaishoidoilla voidaan tarkoittaa ns. kansanparantajien käyttämiä hoitomentelmiä.

Maallikot uranuurtajina

Juuri tällaiset maallikot ovat monta kertaa olleet uranuurtajia näiden hoitojen alalla. Esim. schleesialainen talonpoika Vincenz Priessnitz sai v. 1831 luvan perustaa hoitolaitoksen, koska hänen käyttämänsä hoitomenetelmät havaittiin tehokkaiksi ja saivat paljon kannattajia. Vähän myöhemmin kuuluisa pappi Sebastian Kneipp rakensi hoitokoulukuntansa ja tänä päivänä Sakassa on monta hyvin varustettua Kneipp-hoitolaitosta, joita lääkärit johtavat.

Lääketieteen kehittyessä ja lääkäreiden lukumäärän noustessa monet kansanparantajien hoitomenetelmistä ovat siirtyneet myös lääketieteen käyttöön, jolloin niiden vaikutuksia on ruvettu tarkemmin tieteellisesti tutkimaan.

Luontaishoidoilla on usein epäspesifinen, elimistön kokonaisuuteen vaikuttava ominaisuus. Ne eivät vaikuta aina suoraan esim. taudin aiheuttajaan, vaan ne pyrkivät mobilisimaan elimistön omia voimia tauteja vastaan. Esim. ennen tuberkuloosilääkkeiden kehittämistä potilasta hoidettiin yrittämällä kohottaa hänen yleiskuntoaan ja näin saattoi tauti parantua. Usein onkin väärin nähä taudin aiheuttajana pelkkä mikrobi, kuten bakteeri ja unohtaa elimistön kokonaisuuteen vaikuttavat tekijät. Monet luonnonparantajat ovat olleet eteviä psykosomatikkoja ja oivaltaneet hoidoissaan sielullisten tekijöiden merkityksen sekä ovat kiinnittäneet huomiota elämäntapakysymyksiin.

Kylmä- ja lämpökäsittelyt

Esim. tulehduspesäkkeet, kuten paise, voidaan lääkkeiden sijasta hoitaa käyttämällä kylmäkäsittelyä, joka välittömästi poistaa tulehdusoireita, joita ovat kipu, kuumotus, punotus ja turvotus. Kylmäkäsittelyllä tulehdus tyrehtyy ja elimistön omat voimat alkavat tuhota bakteereja, jolloin tauti paranee. Tällaista jäähdyttävää kylmähoitoa voidaan hyvällä menestyksellä käyttää paikallisissa tulehdustiloissa.

Kylmähoitoa on myös toisenmuotoista, jo-

ka aiheuttaa lämpöreaktion. Kostealämmitävä tai kylmä reaktiivinen on useinkin kipulääkkeitä tehokkaampi ja miellyttävämpi käytännössä. Kääre vaikuttaa paikallisesti ja on hyvä tuoreissa, äkillisissä hermokiputapauksissa, esim. noidannuoleissa, iskiaksessa, kivuliaassa olkapäässä. Sen sijaan pitempään kestäneissä kiputiloissa, kuten eräissä tulehdusperäisissä sairauksissa, *lämpökäsittelyt* ovat erittäin käyttökelpoisia. Lämpö laukaisee kivuliasta lihasjännitystä ja on tehokasta eräissä reumataudeissa.

Tiettyjen ihoalueiden kylmä-, lämpö- tai mekaaninen ärsytys vaikuttaa sisäelimiin kuten ruoansulatuselinten verenkiertoon ja eritystoimintaan. Hyviksi osoittautuneina hoitomenetelminä mainittakoon vielä nousevalämpöiset *käsivarsikylvyt* (angina pectoris -vai-voissa, astmassa ja vieläpä verenpainetaudeisakin) ja *hiilihappokylvyt*. Keski-Euroopassa on uudelleen tulossa käyttöön keustosuihkuhoito, joka voi olla hämmästyttävän tehokas esim. nivelreumassa. Tunnin-kahden kulussa voi havaita, kuinka tulehtuneen nivelen turvotus laskee. Sitä on myös käytetty verenpainetaudissa ja sydämen vajaatoiminnassa.

Eräät Keski-Euroopan luontaishoitoja soveltavat lääkärit ovat käyttäneet hoidoissaan *keinotekoista kuumetta* reumatautien ja syövän yhteydessä. Tutkimukset ovat vahvistaneet, että syöpäsolut ja virukset eivät yleensä kestä 41—42 -asteen lämpöä. On tehty kokeita, joissa kuumaa vettä on ruiskutettu virtsarakkoon, jolloin merkittävässä osassa potilaita virtsarakon syöpä parani. Elimistön lämpötilan kohottamista on käytetty myös sarkoomassa ja suolisövässä. Kysymys on vain siitä, että potilas kestää hoitotoimenpiteen. (On hyvä muistaa, että kuume ei ole aina negatiivista, vaan se voi auttaa paranemista. Siksi kuume- ja flunssalääkkeiden käytöstä voi olla haitallisia vaikutuksia).

Eräällä potilaallani oli paksusuolisöypä. Se oli levinnyt maksaan ja suolen liepeen imusolmukkeisiin. Kaiken järjen mukaan hän olisi kuollut noin puolen vuoden sisällä. Tämä ihminen kuitenkin rupesi käyttämään luontaishoitoja. Hänellä oli luja tahto ja hän käytti kuume kylpyä ja raakakasvisdieettiä. Nyt on kulunut 3 vuotta eikä syövästä ole jälkeäkään tässä ihmisessä. — Eivät luontaishoidot aina ole auttaneet, siksi en suosita suinpäin kokeiluja, mutta tässä oli ainakin tutkimisen aihetta lääketieteelle.

Erilaisilla lämpö- ja kylmäkäsitteilyillä ja hieronnalla voidaan myös vaikuttaa mielen-tilaan ja auttaa esim. unettomuudessa, liikarasi- tuksessa ja väsymyksessä, joissa piristysai- neita, enilääkkeitä ja rauhoitusaineita käyte- tään nykyään pelottavan paljon.

Hieronta, manipulaatiot, liikunta

Hieronalla on edullinen paikallisvaikutus, esim. lihasten verenkiertoon ja jännitystiloi- hin, sillä on myös kaukovaikutus sisäelimiin: kun hierotaan esim. kuvetta, niin munuaisen toiminta vilkastuu selvästi.

Manipulaatiot ovat oma asiansa. Jäsenten paikalleenlajittaja voi hämmästyttävästi yh- dellä käsittelyllä parantaa potilaan, joka on viikkoja, kuukausia vieläpä vuosia kärsinyt jostain vaivasta, kokeillut kaikenlaista muu- ta hoitoa ja käyttänyt lääkkeitä tuloksetta. Nyt ovat lääkäritkin ruvenneet käyttämään manipulaatiohoitoja.

Viitataan vielä lyhyesti *liikuntaan*, jota voi- daan esim. katkokävelyssä soveltaa hyvällä menestyksellä. Ruumiillinen rasitus, lihastyö on tehokkain uusien verisuonien kasvattava ja verenkiertoa edistävä toimenpide. Monet ve- renkiertolääkkeet saavat kyllä terveet suonet auki, mutta sairaiden suonten verenkierto voi samalla vain huonontua.

Tutkimusten mukaan rasituksen avulla saadaan sepelvaltimoiden verenkierto kym- menen kertaa tehokkaammin vilkastumaan kuin eräillä nykyisin käytetyillä lääkeaineilla. Kysymys on vain siitä, kenelle sepelvaltimo- potilaalle tällaista hoitoa sopii antaa ja kuin- ka sitä annostellaan. Liikunnan avulla voi- daan eräissä tapauksissa saada verenpaine-kin laskemaan ja elimistön säätelyhäiriöitä tasa- painottumaan. Tunnettu asia on myös lii- kunnan rauhoittava vaikutus, sillä liikunta on jännityksen purkautumiskeino, ja voi vaikut- taa myös unettomuudessa hyvin.

Ruokavaliohoidot ja paasto

Luonnonparannuskeinoiksi luetaan myös luonnollisesti *ruokavaliot*. Ne ovat tehok- kaampia kuin nykyään yleensä ajatellaan. Sairaalat ovat paljolti luopuneet niistä, koska sairaalan ruokavaliot ovat usein olleet tehot- tomia, sillä yksikin virhe saattaa mitätöidä koko hoitotuloksen.

Luonnonhoitajien ruokavaliot perustuvat yleensä kasvisruoan käyttöön. Kasvisruoasta

olisi paljon etuja esim. suomalaisille, jotka käyttävät vähiten kasviksia. Euroopassa ja ovat Euroopan sairain kansa. Kasviksen käy- töllä veren kolestrolipitoisuus saadaan laske- maan, suolistotoiminta paranemaan jne.

Yrttien vaikutuksista on kokemuksia, joita kannattaisi edelleen tutkia ja soveltaa. Mo- nen rikkaruohon vaikutukset ovat vielä tutki- matta ja hyväksikäyttämättä.

Paasto — siitä puhutaan nykyään paljon. Keski-Euroopassa on monia lääkärin johta- mia hyvin varustettuja klinikoita, joissa paas- toa käytetään esim. verenpainetaudissa, reu- mataudeissa, sydämen vajaatoiminnassakin sekä allergiatapauksissa ja astmassa. Myös Neuvostoliitossa käytetään paastoa. Mosko- vassa on 30 v. hoidettu esim. jakomielitau- tisia ankaralla paastolla ja raporttien mukaan vaikutukset ovat olleet edulliset yli 60 %:ssa tapauksista.

Luontaishoidoilla olisi Suomessakin paljon käyttöä, esim. sydän- ja verisuonitaudeissa, jotka ovat suurin vitsauksemme, sillä yli 400.000 henkilöä kärsii niistä. Otan yksinker- taisen esimerkin. Eräs 50-vuotias insinööri tu- li hoitoon, koska hänellä oli sattumalta to- dettu korkea verenpaine, oireita oli ollut jo pidemmän aikaa. Useissa mittauksissa veren- paine oli 210/120. Hänelle tarjottiin lääke- hoitoa loppuiäkseen. Tähän mies ei kuiten- kaan suostunut, vaan rupesi ankaralle mehu- paastolle, 12 vrk mehua ja vettä, jolloin ve- renpaine laski 130/90:een. Paaston jälkeen verenpaine alkoi jälleen nousta. Hän rupesi kuitenkin systemaattisesti harrastamaan lii- kuntaa, 5—10 km reipasta kävelyä päivässä. Samalla hänen painonsa laski vähän kerral- laan 70:stä 60 kiloon (pituus 175 cm) ja ve- renpaine alkoi laskea hiljalleen. Hän siirtyi kasvisruokaan, eikä käyttänyt tupakkaa eikä kahvia. Verenpaineen välillä kohotessa hän piti taas tuoremehupaaston. Näillä menetel- millä hänen verenpainelukemansa ovat hyvät eli 120—150/70—90. Mehupaastoja ei ole enää tarvinnut jatkaa. Mies voi hyvin, hänen työtaakkansa on pysynyt samana, mutta hän- en työkuuntonsa on kohonnut. Hänellä oli aiemmin ollut kaksi vatsahaavaa ja krooni- nen vatsakatarri, mutta nyt hän on päässyt myös suolisto-oireistaan näin luonnonparan- nuslinjalla.

Luontais- tai fysikaalisten hoitomenetelmi- en käyttö eräissä maissa on paljon laajempaa kuin mihin meillä on yleensä totuttu. Nykyi-

S. Albert Kivinen

PSYKOFYYSINEN PROBLEEMA JA DUALISTINEN MATERIALISMI

Friedrich Engels nimitti filosofian peruskysymykseksi psykofyysistä probleemaa, kysymystä "hengen suhteesta aineeseen". Mainittu probleema on tyypillinen filosofinen probleema: siinä ei vain ole yhtä monta mieltä kuin miestäkin sen suhteen, mikä on oikea vastaus. Mieliopitteet menevät ristiin jo fundamentaalisemmalla tasolla: mikä probleema oikeastaan on kysymyksessä? Onko kyseessä vain kielen luoma näennäisongelma kuten ns. tavanomaisen kielenkäytön filosofit ovat ajatelleet? Tai jos on kyse aidosta ongelmasta, miten se ratkaistaan?

Yrittäessämme selvittää, mistä probleemasta on kyse, voimme turvautua seuraavanlaiseen kiertotiehen: tarkastelemme erilaisia vastauksia, joita on annettu ja koetamme ryhmitellä ne luokkiin, jotka ovat toisensa poisulkevia ja jotka yhdessä tyhjentävät kaikki loogiset vaihtoehdot. Saadaksemme loogisesti tyhjentävän vastausten joukon joudumme usein ottamaan mukaan vastauksia, joita (a)

"Tiedon rajat"-sarjassa pidetty alustus 28.10.1975.

Pyökkänen...

sen lääkehoidon valtakautena on syytä tähdentää, että fysikaalisia hoitopalveluja lisäämällä ja monipuolistamalla voitaisiin huomattavasti vähentää monen lääkkeen tarpeetonta käyttöä ja siten välttyä niiden sivu- ja haittavaikutuksilta. Fysikaalisilla hoitomenetelmillä ei saada apua ainoastaan sairauksien hoitoon, vaan niillä on suuri merkitys terveydenhoidossa, yleiskunnon kohottajana ja sairauksien ehkäisijänä.

Maahamme tulisi saada ainakin yksi hyvinvarustettu laitos jossa tieteellisesti tutkittaisiin ja sovellettaisiin luontaisia hoitomenetelmiä ja samalla valistettaisiin ihmisiä käyttämään luontaismenetelmiä sairauden- ja terveydenhoidossa. Tuollaisen laitoksen tehtäviin kuuluisi myös hoitohenkilökunnan kouluttaminen. Alalla tarvitaan siis koulutusta sekä kokemusperäisten myönteisten hoitotu-

kukaan ei tiettävästi ole kannattanut tai jotka (b) ovat ilmeisen järjettömiä. Saatuaamme kaikki mahdolliset vastaukset voimme yrittää eliminoida niistä varmasti tai todennäköisesti väävät (vastaukset, jotka ovat loogisesti ristiriitaisia tai jotka ovat ristiriidassa tunnettujen tosiasiain kanssa). Vaikeutena on usein löytää sovelias luokitteluperuste, *fundamentum divisionis* kuten skolastikot sanoivat.

Filosofian historiassa luokitellaan monia kannanottoja ismeiksi, joiden luonnehdinta ei useinkaan ole kovin selvää. Esim. psykofyysisen ongelman kohdalla erilaisia vastauksia on luonnehdittu "monistisiksi" tai "dualistisiksi", "materialistisiksi" tai "spiritualistisiksi" jne. Eräs parhaita tuntemiani luokituksia sisältyy C. D. Broadin vuonna 1925 ilmestyneeseen teokseen "The Mind and its Place in Nature". Teoksensa ensimmäisessä luvussa Broad esittää, mitä voidaan tarkoittaa "monismilla", "dualismilla" tai "pluralismilla". Teoksensa lopussa hän esittää seitsemäntoista mahdollista psykofyysistä teoriaa, jotka hänen viitetaustassaan voidaan muodostaa. Broadin esityksen läheskään kaikkia

losten tieteellistä näyttöä ja hoitomenetelmien edelleen kehittämistä. Näin saataisiin terveydenhuoltoviranomaiset, lääkärit ja terveydenhoitohenkilökunta enemmän arvostamaan luontaishoitomenetelmiä.

Nykyään myös sairausvakuutuksen korvausjärjestelmä on erittäin yksipuolinen. Hierontaa ei korvata itsenäisenä, vaan ainoastaan liikehoidon esihoidona, mutta vesihierontaa ei korvata edes missään muodossa, kylpyhoidoista ja dieettineuvonnasta puhumattakaan. Kuitenkin mainituilla hoidoilla on monasti paljon ilmeisemmät vaikutukset kuin monilla lääkkeillä, joista sairausvakuutus maksaa korvausta erittäin auliisti. Meille lääkäreille olisi hyvä päästä pois yksipuolisesta ajatuskaaviosta: oire — pilleri. Meillä olisi oltava tietoa myös paremmista vaihtoehdoista sopivissa tapauksissa. □

finessejä ei tässä voi toistaa, mutta ymmärtäksemme mitä voidaan tarkoittaa "dualistisella materialismilla", on eräitä erotteluja syytä ottaa esiin.

Broad lähtee oletuksesta, että on kahdenlaisia konkreettisia entiteettejä ("Existents" kuten Broad niitä nimittää): toisaalta *substantsit*, toisaalta *okkurrentit* (Termejä "substantsi" ja "modi" ovat käyttäneet mm. skolastikot ja Spinoza, joten ne ovat ehkä joillekulle lukijoille tutumpia).

Substantsit ovat "itsenäisiä olevaisen osia", kun taas modien ajatellaan olevan jotakin, mikä voi olla vain substansseissa. *Aineelliset kappaleet* ovat tyypillisiä substansseja: niiden olemassaolo ei *loogisesti* edellytä muuta. Tietysti niiden olemassaolo yleensä edellyttää *kausallisesti* monia asioita: tyhjiin avaruuteen singottu organismi kuolee, kuumalle hellalle asetettu lumipallo sulaa jne. Voimme sanoa, että substanssi on sitä substantiaalisempoi, mitä vähemmän se on muista riippuvainen. Tällöin esim. atomit ovat substantiaalisempia kuin molekyylit, koska atomit säilyvät kemiallisissa vuorovaikutuksissa, joissa molekyylit tuhoutuvat. Toisaalta hyvin suuret systeemit kuten aurinkokunnat tai galaksit ovat osiaan substantiaalisempia: ne säilyvät kauan, ja niiden tuhoaminen on vaikeampaa kuin jonkin yksityisen tähden.

Okkurrentit muodostavat kirjavan kokoelman. Niihin sisältyy sellaisia entiteettejä kuin reiät, hymyt ja laskokset, jotka ilmeisesti edellyttävät muita: juuston reiät edellyttävät juustoa ympärilleen, mutta juusto voi olla reikäinen tai reiätön. Jokin paita voi olla laskostettu tai laskostamaton, mutta ko. paidan laskosten olemassaolo edellyttää paitaa. Samoin hymyt edellyttävät hymyilijän (poikkeuksena Lewis Carrollin Cheshire-kissa). *Tapahtumat* (pamaukset, autokolarit, ajatukset jne.) ovat eräitä tyypillisiä okkurrentteja.

Filosofit voidaan jakaa monisteihin, dualisteihin ja pluralisteihin sen mukaan, kuinka *monenlaisia substansseja* he katsovat olevan. Broad puhuu tässä tapauksessa differentioivien attribuuttien monismista, dualismista ja pluralismista. Filosofian historiasta tuttuja kannanottoja ovat:

- 1) DA-monismi (on vain yhdenlaisia substansseja)
- 2) DA-dualismi (on kahdenlaisia substansseja)

Edellinen jakautuu kahteen alaryhmään:

— Materialistinen monismi (on vain aineellisia substansseja), jonka kannattajia ovat olleet mm. antiikin atomistit (Leukippos, Demokritos ja Epikuros), uudella ajalla mm. Thomas Hobbes, Lamettrie, Hëlvetius, Nölbach, Marx ja Engels sekä lukuisat tämän vuosisadan filosofit.

— Spiritualistinen monismi (on olemassa vain sielullisia substansseja), jota ovat kannattaneet mm. Leibniz, Berkeley ja McTaggart.

Jos spiritualistinen monismi tuntuu liian fantastiselta uskottavaksi ja materialistinen monismi tuntuu unohtavan jotakin oleellista, tarjolla on *dualismi*, jonka tyypillinen kannattaja oli *Descartes*. Hän ajatteli, että on toisaalta aineellisia substansseja, joiden oleellinen ominaisuus on ulottuvuus, toisaalta sielullisia substansseja, joiden oleellinen ominaisuus on ajattelu (*Descartes* käytti sanaa "ajattelu" hyvin väljässä merkityksessä, hänen kielellään aistimuksetkin ovat "ajattelua"). Usein esitetään, että *Descartesin* mukaan on olemassa kaksi substanssia. Tämä ei ole korrektia; oikeampaa on sanoa, että hänen mukaansa on *kahdenlaisia* substansseja: aineellisia ja sielullisia, joita molempia on useita. *Descartesin* ruumis ja *Hobbesin* ruumis olisivat kaksi eri aineellista substanssia, *Descartesin* sielu ja *Hobbesin* sielu taas kaksi eri sielullista substanssia.

Descartesin ajattelun viitekehyksessä voimme kysyä: "Voisiko mikään substanssi olla sekä aineellinen että sielullinen?" *Descartes* itse antoi kieltävän vastauksen (perusteina, joita jälkimaailma ei yleensä ole pitänyt kovin vakuuttavina). Kaksi hänen nuorempaa aikalaistaan antoi kuitenkin toisen vastauksen: *John Locke* katsoi, että "Jumala voisi antaa materiaalille ajattelemisen kyvyn". *Baruch Spinoza* taas katsoi, että jokainen substanssi on sekä aineellinen että sielullinen. Toisaalta *Spinoza* oletti, että substansseilla on ääretön määrä differentioivia attribuutteja, joista me emme tiedä mitään.

Spinozaa voidaan pitää monistina merkityksessä, jossa sekä *Descartes*, *Leibniz* että *Hobbes* olivat pluralisteja: *Spinoza* oletti, että on vain yksi *substanssiyksilö*, Luonto eli Jumala, kun taas muut mainitsemani filosofit katsoivat, että substanssiyksilöitä on paljon (ehkä ääretön määrä) *Broadin* kielellä: *Spinoza* oli "substantiivinen monisti", *Descartes*,

Hobbes ja Leibniz olivat ”substantiivisia pluralisteja”.

Kolmas merkitys, jossa Broad katsoo voitavan puhua monismista jne., on *spesifisten ominaisuuksien monismi*. Jos esim. oletamme, että on olemassa aineellisia substansseja, voimme joko kieltää tai myöntää, että aineelliset substanssit kuuluvat toisistaan selväpiirteisesti eroaviin lajeihin (esim. antiikin atomistit ajattelivat, että on äärellinen määrä atomilajeja).

Neljäs merkitys, jossa voimme puhua monismista jne., on seuraava: voimme ajatella, että okkurrentit jaetaan luokkiin kuten substanssitkin. Olen toisessa yhteydessä puhunut ”okkurrenttien dualismista”. Olettakaamme, että on aineellisia substansseja (ottamatta kantaa siihen, onko myös sielullisia substansseja). Tällöin on luonteavaa ajatella, että on aineellisia okkurrentteja (esim. mainitsemani reiät ja laskokset). Mutta on myös mahdollista, että on sielullisia okkurrentteja (hammassäryn vihlausten tuntemiset, ajatuksen mieleenjuolahtamiset jne.).

Esityksen yksinkertaistamiseksi teen seuraavan materialistisen oletuksen:

(M) *On olemassa aineellisia substansseja ja on olemassa aineellisia okkurrentteja, mutta ei ole olemassa mitään sielullisia substansseja.*

(M) on monistinen teesi DA-monismin merkityksessä. Toisaalta se on substantiivista pluralismia (”on aineellisia substansseja”).

Jos haluamme ympätä materialismiimme jonkinlaisen dualismin, meillä on kaksi vaihtoehtoa: voimme hyväksyä jonkinlaisen spesifien ominaisuuksien dualismin tai okkurrenttien dualismin.

Aineelliset substanssit voidaan tietysti jakaa kahteen ryhmään monella perusteella: minä ja muut tai elävät organismit ja elottomat kappaleet tai materiaasta ja toisaalta antimateriaasta koostuvat substanssit jne. Eräät fyysikot ovat spekuloineet, että saattaisi olla valoa nopeammin kulkevia hiukkasia, *takyoneja*, joilla on imaginaarinen massa. (Toistaiseksi takyoneja ei tiettävästi ole löydetty.) Jos takyoneja olisi, voisimme ajatella, että olisi kahdenlaista ainetta, ”reaalista” ja ”imaginaarista”. (Tässä yhteydessä on ehkä syytä varottaa sanojen harhaanjohtavista assosiaatioista: jos takyoneja on, ne ovat tietysti yhtä todellisia kuin kaikki muutkin aineelliset hiukkaset ja kappaleet. Sanat

”reaalinen” ja ”imaginaarinen” tarkoittavat vain, että eräiden hiukkasten massaa mitataan reaalityluilla, eräiden toisten imaginaalityluilla.)

Mikäli takyoneja löytyisi, niiden olemassaolo *kenties* tukisi terveen ihmisymmärryksen vanhinta ja luontevinta sielukäsitystä: käsitystä, että sielu on ruumiissa asuva kaasumainen olio, haamu, joka kuolemassa poistuu ruumiista. Antiikissa sekä stoalaiset että epikurolaiset opettivat, että sielu on aineellinen. Samoin ajatteli Descartes ennenkuin hän kehitti karteesisen dualisminsa: ”Mutta en pysähtynyt mietiskelemään, mitä tämä sielu oli, tai jos pysähdyinkin, kuvittelin sen olevan jotakin erinomaisen ohutta ja hienoa, kuin tuulen henkäys, liekki tai hyvin puhdas ilma, joka oli tunkeutunut ja levinnyt karkeampiin osiin.” (teoks. *Teoksia ja kirjeitä*, suom. J. A. Hollo)

Okkulttisessa kirjallisuudessa esiintyy teoria *astraaliruumista*, joka on fyysisen ruumiin kaksoiskappale (useat teosofit puhuvat useistakin ”ruumiista”, mutta tyytykäämme tässä kahteen). Tässä meillä on stoalaisten ja epikurolaisten materialistista perinnettä jatkava käsitys, jonka useimmat Descartesia seuranneet filosofit ovat halveksivasti torjuneet. (Poikkeuksiakin on, mm. C. D. Broad, joka asiasta keskusteltaessa innostui silminnähtävästi ja sanoi, että kyseessä oli täysin mahdollinen oletus. Jos lukee hänen kirjansa *Lectures on Psychical Research*, huomaa, että hänellä oli melkoinen lukkarinrakkaus astraaliruumishypoteesia kohtaan.) On syytä painottaa, että oppi astraaliruumista on *materialismia*. Broadin kielellä se on eräs spesifien ominaisuuksien materialistisen dualismin versio. 30-luvulla kirjoitti suomalainen kirkonmies A. E. Jokipii teoksen ”*Teosofinen liike Suomessa*”. Hän osoittaa syvää närkästystä teosofien materialistisesta ajatustavasta: ”Henki, sielu itse asiassa on vain hienompaa ainetta, kun lähemmin tarkastelemme teosofisen opin käsityksiä. (*Op.cit.*, s. 101). Teosofinen kirjallisuus on kuin ”stoalaista fysiikkaa” (s. 92).

Onko kaavailemani dualistinen materialismi muuta kuin ikivanhaa taikauskkoa? Ainakaan sitä ei voi hylätä pelkästään vetoamalla ”meidän” (keiden?) tavanomaiseen kielenkäyttöömme, kuten monet Wittgensteinin seuraajat ovat tehneet. Voimme vallan hyvin kuvitella, millainen todistusaineisto tu-

kisi ko. hypoteesia. Esim. sellaiset oletetut ilmiöt kuin *apparitiot* (eli ”henki-ilmestykset”) saattaisivat tukea hypoteesiamme, samoin telekineesitapaukset ja ruumiistapoistumisilmiöt. Jos nämä asiat olisivat kunnolla dokumentoituja ja jos fyysikot löytäisivät takyoneja tai muita merkillisiä hiukkasia, niin saattaisi olla järkevää hyväksyä kaavailemani dualistinen materialismi. Pari vuotta sitten suomennetussa N. O. Jacobsonin kirjassa ”Mitä kuoleman jälkeen?” on käsitelty varsin laajaa materiaalia, joka todistaa kenties jotakin muttei käsittääkseni kovin paljoa (vrt. arvosteluani Helsingin Sanomissa 5. 8. 1973).

Eräistä toiveajattelun virhepäätelmistä on syytä huomauttaa: spesifisten ominaisuuksien dualistinen materialismi ei sano mitään noista kolmesta totemista, jotka Kantin mielestä olivat filosofian tärkeimpiä kysymyksiä: Jumalan olemassaolosta, sielun kuolemattomuudesta ja tahdon vapaudesta. Vaikka meillä olisikin astraaliruumis, joka säilyy fyysisen ruumiin hävittyä jonkin aikaa, tästä ei seuraa että se säilyisi loputtomasti.

Olen lyhyesti kaavaillut erästä käsitystä, jota voi nimittää ”dualistiseksi materialismiksi”. Tämä dualismi, kuten muistamme, oli *spesifisten ominaisuuksien* dualismia. Toisenlaisen dualistisen materialismin version saamme hyväksymällä (M):n ohella teesin:

(OD) On mentaalisia tiloja ja tapahtumia.

(OD) sikäli kuin näen, on loogisesti riippumaton spesifisten ominaisuuksien dualistisesta materialismista. (M):n (OD):n konjunktio muodostaa käsityksen, jota Broad nimitti ”*emergentiksi materialismiksi*”; tämän käsityksen mukaan ajatuksia, aistimuksia ja muita mentaalisia tiloja voi esiintyä vain tietynlaisten aineellisten substanssien yhteydessä (nämä substanssit, sikäli kuin tiedämme, ovat toimivilla aivoilla ja hermostolla varustettuja organismeja). Toisaalta mentaaliset tilat eivät ole pelkästään aivotiloja, vaan niillä on ominaisuuksia, joita ei voi palauttaa fyysikaalis-kemiallisiin eikä fysiologisiin ominaisuuksiin.

Emergenttiin materialismiin voi yhdistää monenlaisia teorioita mentaalisten tilojen rakenteesta. Jos hyväksymme *Brentanon* perinteen mukaisesti aistimusten akti-objekti-analyysin, päädyimme helposti teesiin

(IP) On immateriaalisia partikulaareja (”Existents”).

Ajatelkaamme henkilöä, joka näkee punaisen jälkikuvan. Tällöin on olemassa eräs hänen näkökentässään esiintyvä punainen läikkä, joka oletettavasti ei ole aineellinen. Tästä seuraa, että on olemassa ainakin yksi aineeton partikulaari (jonka olemassaolo tosin kausaalisesti riippuu tietyn aineellisen substanssin-aivojen olemassaolosta).

Emergentti materialismi on monille aikamme filosofeille aivan liian vähän materialistinen oppi. Olen toisessa yhteydessä käsitellyt eräitä radikaalimpia materialismin muotoja (looginen behaviorismi, kontingentin identiteetin teoria ja eliminoiva materialismi — ks. kirjallisuusluettelo). Tässä yhteydessä voin vain lyhyesti ja dogmaattisesti todeta: Tiede, jonka viitekehys ei salli jälkikuvien olemassaoloa, voi ehkä selittää kaiken, mutta on ainakin varma, ettei se kuvaa kaikkea.

Olen lyhyesti luonnostellut kahta kantaa, joita voi nimittää ”dualistiseksi materialismiksi”. En tiedä, onko kumpikaan näistä käsityksistä oikea, joskin olen taipuvainen ajattelemaan, että ainakin emergentissä materialismissa on jotakin oikeaa. Saattaa kuitenkin käydä niin, että kunhan olen päässyt tutustumaan eliminoivan materialismin pääprofeetan *Richard Rortyn* tekeillä olevaan opus magnumiin, jossa hän kuuleman mukaan lyö lättänäksi miltei kaiken perinteellisen filosofian, päädyn toisenlaisiin käsityksiin. Toisaalta on mahdollista, ettei Rorty pyrikään kaatamaan spesifien ominaisuuksien dualistista materialismia. Voimme sanoa, että tämä kanta pysyy kumossa, kunnes sen puolesta annetaan riittävää empiiristä näyttöä. Ken elää, se näkee; tai todennäköisemmin ei näe. □

Kirjallisuutta:

Hyvä johdatus on Jerome Shafferin *Philosophy of Mind* (Prentice-Mall)

David M. Rosenthalin toimittama antologia *Materialism and the Mind-Body Problem* (Prentice-Hall) sisältää paljon modernia materialismia käsittelevää aineistoa.

C. D. Broadin lukuisista relevanteista julkaistuista mainittakoon vain kirjat *The Mind and Its Place in Nature* (1925) ja *Lectures on Psychical Research* (1962)

Suomeksi ei tällä hetkellä taida olla juuri muuta asiaa käsittelevää lukemisenarvoista kirjallisuutta kuin artikkelini ”*Psyko fyysisen materialismin uudet tuulet — ja vanhat*”, *Psykologia* 7/73 ja *Parnasso* 1/74, jossa olen käsitellyt materialismin eräitä moderneja virtauksia.

TALOUSTIETEILIJÖIDEN JA EKOLOGIEN DIALOGI

Ihminen on aina käyttänyt luontoa hyväkseen, *tuotannon panosten luovuttajana ja julkisten hyödykkeiden tuottajana*. Teollisen vallankumouksen seurauksena tuotanto — toiminta — laajeni niin, että myös luonnon rooli *saasteiden vastaanottajana* alkoi korostua. Taloustieteen klassikot keskittyvät kuitenkin lähinnä staattisen tasapainoteorian hiomiseen. Kysymys oikeastaan olikin siitä, joudutaanko kasvuttomaan tasapainotilaan luonnon ja taloudellisten lakien pakottamana vain vapaaehtoisin valinnan tietä.

Adam Smith ei pitänyt ongelmaa mainittavamman pohdinnan arvoisena, Malthus ja Ricardo sen sijaan kirjoittelivat pessimistisävyisiä ennusteita ihmiskunnan hyvinvoinnin kasvun rajoista saaden melkoista julkisuutta. Marxin mielestä olennaiset ongelmat eivät olleet taloudellis-teknisiä, vaan kasvutomuuden ongelma voitaisiin ratkaista tuotantosuhteita muuttamalla. Tosin jossain vaiheessa häneltäkin löydetään kasvuttoman yhteiskunnan kuvauksia, mutta vain siksi, ettei kasvua siinä enää tarvita aineellisessa mielessä. John Stuart Mill rohkeni esittää arvioitakin staattiseen tilaan siirtymisen ajankohdasta, joka hänen mukaansa olisi osunut 1800-luvun jälkipuoliskolle. Tämä oli vain positiivista, koska ”henki näin voittaisi materian”. Samoin on tasapainotaloutta kuvattu kuuluisassa Kasvun Rajat-raportissa, jonka malli on pääpiirteissään Ricardon peruja.

Keynesin mielestä Englannin elintaso saattoi nousta 4—8 kertaiseksi vuoden 1928 tasta. Hän arvioi kasvun loppuvan noin vuonna 2000. Kysymys siirtymävaiheen vaikeuksista askarrutti monia, mm. Schumpeter piti syntyviä ongelmia erittäin vaikeina. Toisaalta pohdiskelussa oli jatkuvasti tietty akateemisen itsetarkoituksellisuuden leima. Mihinään kasvun loppumiseen lyhyellä tai keskipitkälläkään tähtäyksellä ei tunnuttu uskovan.

Ennen toista maailmansotaa tuskin kukaan edes huomasi kuinka paljon tuloerot olivat ehtineet kasvaa teollisen vallankumouksen jälkeen. Sodanjälkeisen talouspolitiikan pragmatismi ei myöskään ehtinyt liiemmästi puuttua saastumisen, väestöräjähdyksen tai raaka-ainevarantojen hupenemisen aiheuttamiin

ongelmiin. Viime aikoihin asti on melko yleisesti uskottu tuotannon kasvun vähittelen siirtävän ongelmat pois päiväjärjestyksestä. Teollisuusmaissa on totuttu jatkuvasti saamaan kaikkea vuosi vuodelta vähän enemmän, riippumatta siitä pidetäänkö tuotaa lisäystä tarpeellisenä. Vastaavasti kolmas maailma on kasvustaan huolimatta joutunut hitaasti kurjistuvien olojen kurimukseen. Tätä meille ominaista haluttomuutta asettaa tarpeita tärkeysjärjestykseen kuvaa hyvinvoiville käyttämämme hyvinvoinnin mittari, kansantuote henkeä kohti. Muuta käytännön yleismittaria ei ole käytettävissä, ja niin markkinajärjestelmän ulkopuoliset ilmiöt kuten juuri biologinen ja sosiaalinen saastuminen jäävät keskeisissä päätösprosesseissa liian vähälle huomioon. Taloustieteilijät tietänevät hyvin mittarin puutteet, mutta parempaakaan ei ole osattu tai välitetty muodostaa.

Dialogin syntyvaiheet

Nk. ekologinen suuntaus nosti päätään 1960-luvulla väittäen jatkuvan taloudellisen kasvun ennen pitkää tekevän mahdottomaksi kaiken biologisen elämän maapallolla. Tähän voittopuolisesti muita kuin taloudellisia tekijöitä korostavaan suuntaukseen luen myös Rooman klubin. Tämän yhteisön toimesta on 1970-luvulla tuettu laajasti selasta tulevaisuudentutkimusta, joka korostaa ekologisten rajoitteiden merkitystä. Kaksi merkittävää raporttia ovat aikaisempi ’Kasvun rajat’ (Meadows ym., 1972) ja uudempi ’Ihmiskunta käännekohdassa’ (Mesarovic—Pestel 1974). Näin sekä taloustieteilijä Beckermanille, että matemaatikko Mesarovicille on löydettävissä historialliset juurensa. Näiden juurien löytäminen on tärkeää arvioitaessa käytävän keskustelun uutuusarvoa ja merkitystä.

Kasvun rajat raportti julkaistiin englantiksi 1972. Siinä väitettiin, että jos teollinen kasvu jatkuu suunnilleen nykyisellään, kohtaa ihmiskuntaa ekokatastrofi joskus ensi vuosisadan kuluessa. Samaan hengenvetoon vaadittiin totaalista kasvun lopettamista sekä muita toimenpiteitä, jotka olivat selväs-

ti toteuttamiskelvottomia edellytetyn aikataulun puitteissa. Raporttia leimaakin tietty fatalismi: mitään ei enää ole tehtävissä. Sitä vastaan esitetty laaja kritiikki kohdistui mm. seuraaviin seikkoihin:

- malli on rakenteeltaan vain Ricardon mallin tietokoneversio lisättynä kyseenalaisena saastumista kuvaavalla osalla
- sosiaaliset muuttujat puuttuvat, vaikka juuri niiden kautta globaalin sopeutumisen tulisi tapahtua
- rakenne on jäykkä ja jo sellaisenaan teknologiseen pessimismiin johtava: katastrofi on sisäänrakennettu
- perustiedot ovat hyvin puutteelliset ja osin virheelliset, samoin olettamukset maailmamme tähänastisen kehityksen luonteesta
- tulokset ovat erittäin herkkiä lähtöoletamusten muutoksille
- malli ei ole päätösmalli, vaan monoliittinen kuvas ”yhdestä homogeenisesta maailmasta”.

Taloustieteilijät, mm. Beckerman korostivat, ettei kasvun lopettaminen edes alueellisesti poista kaikkia ongelmia. Itse asiassa monet ongelmat johtuvat juuri kasvun puutteesta. Tämä koskee erityisesti kehitysmaita. Periaatteessa kasvua on tietysti äärellisessä tilassa mahdotonta äärettömiin jatkaa. *Teknologinen kehitys, runsaampiin raaka-aineisiin siirtyminen ja uusien resurssilähteiden käyttöön otto* siirtävät kasvun rajaa kuitenkin jatkuvasti edellämme. Näin korostetaan järjestelmän itseohjautumiskykyä, jonka avulla on mahdollisuus selviytyä odottamattomistakin ongelmista.

Ekologeille tämä näkemys ei kelpaa: Ei ole olennaista saada lykättyä katastrofia joi-takin vuosikymmeniä eteenpäin, olennaista on se että olemme väärällä tiellä. Ekologit asettavat ihmisen luonnon järjestelmän osaksi ja kaikkea taloudellista toimintaa tarkastellaan tästä kokonaisnäkökulmasta käsin.

Luonnon asettamiin reunaehtoihin on sopeuduttava, jotta lajin säilyminen olisi mahdollista. Eräs edellytys on se, etteivät lajien suhteet olennaisesti muutu. Kuitenkin tiedämme ihmisen muuttavan ympäristöään kovalla vauhdilla. Kysytäänkin voiko ihminen enää pitkään sopeutua itse aiheuttamiinsa muutoksiin. Beckermanin mukaan luonto ei voi olla mikään subjekti, vaan sillä on merkitystä ainoastaan suhteissaan so-

siaalisiin järjestelmiin. Alussa mainittu kolmijako ohjaa nyt myös taloustieteilijöiden tutkimuksia, mutta ekologien ja talousmiesten koulukuntien rajat eivät aina kulje peruskoulutuksen mukaan.

Tutkimusstrategisesti taloustieteilijöiden asenne on päätöksentekoa ajatellen käytännöllisempi: Halutaan rakentaa sille mitä tutkimus on tähän mennessä saanut aikaan. Vain tällä tavalla väitetään voitavan rakennella päätöksentekijän kannalta käyttökelpoisia malleja. Semanttinen kohina on myös luonut epäluuloa koulukuntien välille. Toinen osapuoli on leimattu tuomiopäivän profeetoiksi ja kapitalistisen järjestelmän taantumukselliseksi puolustajiksi, toinen taas kaasunaamarilinjalla oleviksi kynnikoiksi jotka eivät anna mitään arvoa luonnon kauneudelle ja elämän henkisille arvoille. Varovaisen optimistisesti uskon kuitenkin, että itse perusongelmasta ollaan samaa mieltä: Ympäristöämme on suojeltava nykyistä tehokkaammin ja taloudellinen tuhlaus on lopetettava.

Ennusteiden merkitys

Taloustieteilijän saavutukset ennustamisen taidossa ulottuvat muutaman vuoden ajanjaksoon suhteellisen luotettavina. Pitkän aikavälin suunnittelun apuna voi olla 10–20 vuodenkin ennusteita, mutta niiden virhemarginaali on tunnetusti mittava. Epävarmuus johtuu kahdesta seikasta: Ennustetaan tarkasteltavan systeemin sisäiset kehityslinjat väärin ja toisaalta eksogeenisiä muuttujia on niin paljon ettei ceteris paribus-olettamusta voida pitää realistisena.

Kasvun Rajat-malli yritti olla vastaus näihin tiedostettuihin heikkouksiin. Systeemiä pyrittiin ymmärtämään perusteellisemmin ja kaikki muuttujat endogenisoitiin yhteen maailman malliin. Kritiikki osoitti, ettei mihinkään globaaliin täyskäännöksiin ainaakaan tämän perusteella voitu ryhtyä. Lopulta jäi hieman epäselväksi sekin, miksi Kasvun Rajat -projekti ollenkaan toteutettiin siinä muodossa. Tulevaisuusinformaatiota tarvittaisiin kipeästi, mutta sitä ei ole saatavissa kyseenalaisista yleistyksistä ja joh-topäätöksistä.

Beckerman paneekin teoksessaan ”In Defence of Economic Growth” raportin tekijät kansantaloustieteen peruskurssille. Hän toteaa myös, että monesti on talouden ym-

päristöhaittoja voitu tutkimuksen avulla merkittävästi vähentää. Rooman klubi leimataan lähinnä keskiluokkaiseksi ryhmäksi, jolla on oman hyvinvointinsa johdosta aikaa paneutua saastumisen ja väestökehityksen ongelmiin. Saastumisen vaikutukset tuntuvat eniten juuri köyhimmissä yhteiskuntaluokissa, mutta näille ne ovat sittenkin pieni hinta aineellisen hyvinvoinnin nostamisesta. Toisen ympäristöongelman, raaka-aineiden loppumisen hän asettaa monen muun taloustieteilijän tavoin kyseenalaiseksi. Ennenkin on väitetty samoin ja erehdytty. Ateenan Perikles taisi olla jo huolissaan seetripuiden määrästä. Toisen maailmansodan kuluessa julkaistiin tutkimuksia, jotka ennakoivat ehtymistä ja vaativat vapaata pääsyä vielä käyttämättömille raaka-ainelähteille. Samoin tunnetut öljyvarannot riittävät nyt pitemmäksi aikaa kuin kolmekymmenluvun las- kujen mukaan. Varsinainen ehtyminen ei olekaan vielä mitenkään estänyt taloudellista kasvua.

Ongelmien ydinkysymyksiä

Poliittiset vaikeudet menevät monien mielestä teknologisten edelle. Paine, joka syntyy pallomme köyhässä osassa työttömien ja nälkäisten määrän nopeasti noustessa, on kova. Samanaikaisesti paremmin voivat maat kamppailevat työvoimapulan ja ylenmääräisen hyvinvoinnin kanssa. Kehitysmaiden kasvunopeus sinänsä ei ehkä olisi hälyttävän alhainen, jos niiden väestökehitys pysyisi kohtuullisena. Tämä tavoite tuskin toteutuu, ellei sosiaalisia oloja saada parannetuksi. Kehitysavun reaalinen osuus avustavien maiden bruttokansantuotteesta on kuitenkin kehitynyt heikosti. Kehitysmaat ovatkin heräämässä käyttämään hyväkseen raaka-ainevarojaan poliittisena aseena. Toivottavasti tätä asetta käytetään niiden taloudellisen eikä sotilaallisen kasvun jouduttamiseen.

Beckerman toteaa vielä, että saastumistakin voidaan ohjailla yhteiskunnan toimesta, parhaiten ehkä jonkinlaisen ympäristöveron avulla. Tällöin saastuttamisesta tulisi tuotantokustannus, jota olisi kilpailukyvyyn tehostamiseksi pyrittävä yritystasolla minimoimaan. Toisaalta emme vielä oikein tiedä miten saastumista mitattaisiin, emmekä oikein sitäkään onko se ilmiönä paisunut jo voittopuolisesti globaaliseksi ongelmaksi.

Mesarovicin vastaus maailman ongelmiin

Kasvun Rajat -mallia perusteellisempi on Mesarovicin ja Pestelin kehittämä monitaso-ohjausmalli, jossa maapallo on tarkasteltava varten jaettu yhdeksään alueeseen. Alueet ovat Pohjois-Amerikka, Länsi-Eurooppa, Japani, Australia, Etelä-Afrikka ja muut kehittyneen maailman markkinatalousmaat, Itä-Eurooppa, Lätinalainen Amerikka, Pohjois-Afrikka sekä Lähi- ja Keski-Itä. Jako näyttää olevan osittain taloudellisiin ja osittain kulttuurillis-poliittisiin tekijöihin perustuva. Mallin käyttämä 50 vuoden tarkasteluperiodi 1975—2025 tuskin edellyttäisi poliittisten sidonnaisuuksien säilymistä. Etelä-Afrikan erottaminen muun Afrikan yhteydestä on tuskin myöskään perusteltavissa.

Tietokonetta on samalla alettu käyttää joustavana keskustelukumppanina, eikä vain mekaanisena ennusteiden laskijana. Näin kasvun rajoille on saatu alueellista ulottuvuutta. Samalla monitasaisuus merkitsee sitä, että mallissa on erilaisia kerroksia, mm. ekologinen, teknologinen, taloudellinen ja yksilön taso hierarkisesti järjestettyinä. Näiden pohjalta yhdistellään kausaalisuhteet ja päätöksentekijän normit yhdeksi *päätösmalliksi*. Tavoitteena ei enää ole kasvun lopettaminen. Sen sijaan tutkitaan, millä edellytyksillä rauhallista kasvua voitaisiin eri alueilla jatkaa.

Mallin käyttäjä laatii oman tulevaisuutta koskevan käsikirjoituksensa, jota sitten tietokoneen avulla voidaan testata. Tällaista käsikirjoitustekniikkaa on käytetty ennenkin mm. yrityssuunnittelussa ja futurologisissa tutkimuksissa.

Havaittavissa on se luonnollinen asiantila, että realismisuuden kasvaessa on jouduttu luopumaan *elämän laadun* mittausyrityksistä. Alueiden hyvinvoinnin mittarina pidetään tavanomaista tuotannon määrää henkeä kohti. Kun maapalloa kuvataan konfliktisysteeminä, tulee kriisien ratkaisuun hyvyyskriteeriksi stabiilisuuden vaatimus. Alueiden tasainen kehitys tuskin kuitenkaan on mikään globaalinen optimiratkaisu. Nyt saat- taisi olla paikallaan systemaattinen tasapainottomuus heikompien hyväksi. Raportissa jätetään myös poliittiset ratkaisut pois, jolloin sitoutuneisuuden leima tulee kuin itsestään. Käsikirjoitustekniikka ei tietenkään *välttämättä* sido mihinkään tiettyyn arvojär-

jestelmään. Mallin käyttäjähän voi valita norminsa itse.

Raportissa esitetyt tulokset ovat jälleen suhteellisen pessimistisiä, mutta nämä rauhallisen kehityksen ehdot ehkä sentään kestettäisiin:

- Vain globaalinen ratkaisu voi olla kestävä
- Kehitysmaiden apua on voimakkaasti lisättävä
- Kaikkien alueiden on voitava kehittyä tasaisesti
- Teollista järjestelmää on diversifioitava todella globaalisen talouden toteuttamiseksi
- Väestöpolitiikkaa on tehostettava.

Näihin pyrkimyksiin viitataan usein nyt myös YK:n piirissä käytävässä keskustelussa maailman uudesta taloudellisesta järjestyksestä, joka oli äskettäin päättyneen erikoisistunnonkin aiheena. Rooman klubi on myös erään projektin (Reviewing International Ordea — RIO) muodossa mukana keskustelussa. Mesarovicin malli ei kuitenkaan välittömästi hyödytä tätä keskustelua, jonka periaatteista ollaan laajalti eri mieltä. Vasta kun niistä on sovittu voidaan mallilla tuottaa informaatiota siitä, miten resurssit tulisi ajallisesti ja kohteittain kohdentaa. Esim. Intiaa tuskin auttaa se toteamus, että maapallon väestö lisääntyy liian nopeasti.

Alueellisia päätöksentekoinstituutioita ei oikeastaan ole vielä olemassa, joten siltä osin olisi poliittinen strategia esitettävä. On kuitenkin muistettava, että Kasvun Rajat kirjoitettiin myös aivan äskettäin (1972), eikä kehitys millään etene tällä alueella kovin nopeasti.

Tiivistetysti voitaneen sanoa, että ekologin ja talousmiehen näkemykset suotavasta tulevaisuudesta eroavat jossain määrin. Rooman Klubin teettämät tutkimukset ovat kulkeutumassa kohti talousmiehiä, koska halutaan saada aikaan käyttökelpoisia tuloksia, joita poliittisesti voitaisiin saada hyödynnettyksi. Ekologi haluaa sopeuttaa ihmisen olemassaolevaan luontoon, talousmies ehkä sopeuttaisi hieman myös ihmistä muutoksiin. Toisaalta jopa Beckerman hyväksyy sen, ettei markkinavoimien avulla ongelmia voida kokonaan poistaa.

Entä sitten?

Yleiskeskustelu maapallomme tulevaisuudesta käydään pian loppuun. Nyt tutkijoi-

den tehtävänä on tutkia sellaisia kysymyksiä, joihin päätöksentekijät todella tarvitsevat vastauksia. Luonnontieteilijöiden tehtäväksi tulee edelleen ympäristömme tilan seuraaminen, jotta paremmin ymmärtäisimme tekojemme seurauksia. Pelkällä luonnontieteellisellä lähestymistavalla tuskin kuitenkaan päästään ratkaisujen ytimeen, koska monet ongelmat ovat sosiaalisia ja poliittisia.

Kansainvälisillä konferensseilla on oma tehtävänsä tietoisuuden levittämisessä. Tuloksia niistä voimme kuitenkin odottaa vain hitaasti, koska kansalliset intressit ovat vahvasti ristiriidassa. Lisäksi on todettava, Beckermania lainaten, että valtaosalla ihmisistä ei pitkään aikaan ole varaa ympäristönsuojeluun. Voimme siis odottaa kehittyneiden maiden olevan ankarampia suojelijoita. Mitä tästä seuraa:

1. Näyttää siltä, että kaupan rakenteessa tapahtuu kehitysmaille epäedullisia muutoksia, koska nämä eivät pysty hankkimaan riittävän saasteetonta teknologiaa
2. Jos ympäristölle asetetaan sen niukkuutta vastaava hinta, pallomme saastuu tasaisemmin. Onko tämä suotavaa?
3. Saasteiden vientiä on vaikea kontrolloida. Miten "tuojille" korvattaisiin niiden kärsimät vahingot (Esimerkki: Englannin saasteita kulkeutuu jo Skandinaviaan korkeampien savupiippujen ansiosta)? Tarvietaanko maailmanpoliisia?
4. Jos yksittäinen maa jättäytyy tahallaan jälkeen suojelussa tai sen kustannusten kohdistamisessa aiheuttajalleen, hyötykö se tästä kilpailukyvyn paranemisen mielessä?

Tällä hetkellä ongelmat joudutaan ratkaisemaan kansallisissa puitteissa kansainvälisten toimivaltaa omaavien instituutioiden puuttuessa. Mesarovic-projektiin on pyritty liittämään pienen maan problematiikkaa tältä kannalta tutkiva projekti. Suomi on ollut kohdemaiden joukossa, mutta tutkimus täällä ei liene edistynyt esivaihetta pidemmälle.

Ekologista informaatiota ei ole riittävästi saatavissa, sen ovat maailmanmallit osoittaneet. Osittain tämä johtunee korkeista keruukustannuksista, joita on poliittisesti vaikea perustella. Toinen vaikuttaja on markkinajärjestelmä, jonka puutteista johtuen on ollut halvempaa saastuttaa kuin suojella. Taloustieteilijän kannalta tilanne merkitsee yh-

Jaakko Tuominen

Tähtitaivaasta ja maailman- kaikkeudesta

Nykyajan ihmiset ovat voimakkaasti keskittyneet asumaan kaupungeissa ja nämä taas ovat hyvin kirkkaasti valaistuja. Tästä seuraa että tähtitaivaan katseleminen useissa tapauksissa vaatii erityisiä toimenpiteitä. Katujen ja teiden valaistus häiritsee myös tieteellisten havaintojen tekoa. Yhdysvalloissa on jo yhteiskunnan taholta ryhdytty toimenpiteisiin tämän valosaasteen torjumiseksi, niin että ihmisillä olisi mahdollisuus nauttia, paitsi puhtaasta ympäristöstä ja puhtaasta vedestä ja ilmasta, myös puhtaasta tähtitaivaasta, ja että tutkijoilla olisi mahdollisuus työskennellä ilman tätä häiritsevää asiaa.

Koulussa annettu tähtitaivasta koskeva opetus koskee ennen kaikkea planeettakuntaa. Tämä johtuu siitä että noin kolme vuosisataa sitten käytiin kova kiista siitä onko maa maailmankaikkeuden keskus vai onko se aurinko. Jälkimmäinen käsitys sitten voitti, ja tätä yhä opetetaan koulussa, vaikka hyvin harvat tosiaan seuraavat planeettojen liikkeitä taivaalla, mikä ei aivan yksinkertaista olisikaan.

Mutta tähtitaivasta katselemalla, kunhan pilvettömällä säällä menee paikkaan jossa kaupungin valaistus ei häiritse, voi helposti saada havainnollisen kuvan maailmankaikkeuden rakenteesta, sellaisena kuin tutkijat ovat sen selvittäneet. Tämä ei tietenkään merkitse että katselemalla taivasta näkisi minkälainen maailmankaikkeus on. Asioiden

selvittäminen on vaatinut pitkäaikaisen tutkimustyön, monimutkaisia mittaus- ja havaintokojeita, vaikeita laskutehtäviä, perusteellista asioihin syventymistä ja monia erimielisyyksiä. Mutta katselemalla taivasta voidaan helposti ymmärtää oikeaksi sen mitä tutkijat ovat selvittäneet.

Tältä ymmärtämisen kannalta tähtitaivaan huomattavin nähtävyys on linnunrata, se mitä useimmilla yleisesti tunnetuilla kielillä sanotaan maitoiseksi tieksi. Se on tähtitaivaan yli horisontista horisonttiin ulottuva kirkas vyö. Kun mennään maapallon toiselle puolelle nähdään että linnunrata kiertää koko taivaan. Ilmiö johtuu siitä että aurinkokunta, maapalloon, on linssin- tai kiekonmuotoisen tähdistä muodostuneen järjestelmän sisässä. Kun katsotaan kohtisuoraan kiekon tasoa vastaan nähdään suhteellisen vähän tähtiä. Sensijaan kiekon tason suunnassa katsottaessa tähtiä näkyy paljon ja ne muodostavat koko taivaan kiertävän kirkkaan tähtivyön. Tämän kiekon läpimitta on niin suuri että valon kestää kulkea sen reunasta reunaan noin 100 000 vuotta (valon nopeus 300 000 km sekunnissa). Tähtien lukumäärä kiekossa on noin 100 miljardia kappaletta. Aurinkokunta sijaitsee lähellä kiekon reunaa, hyvin lähellä sen keskitasoa. Linnunratajärjestelmä pyörii kiekon akselin ympäri siten että aurinko tekee yhden kierroksen 230 miljoonassa vuodessa. Taivaalla näkyvät tähdet — paljain silmin näkyviä noin 6000 kappaletta — kuuluvat kaikki tähän kiekkoon, eli linnunratajärjestelmään, jota tieteellisemmin sanotaan galaksiksi.

Mutta maailmankaikkeus ei lopu meidän galaksiimme. Galaksin ulkopuolella on toisia likimain samanlaisia galakseja, ja jotkut näis-

Yhteenveto alustuksesta 13. 10. 1975.

Paasio...

den uuden ongelma-alueen syntyä talous-, sosiaali-, alue-, turvallisuus- ja valuuttapolitiikan yms. rinnalle. Voimavarojen kohdentaminen vaikeutuu entisestään. Keskeisenä tavoitteena olisikin sellaisen strategian kehittäminen, joka ottaen huomioon ekologiset vaatimukset myös pitkällä tähtäyksellä. Tämä on välttämätöntä, eivätkä kustannukset voi olla loputtomiin toimenpiteiden esteenä. □

Beckerman, Wilfred In Defence of Economic Growth, Lontoo 1974

Bhagwati, Jagdish: Economics and World Order from the 1970's to the 1990's, New York 1972

Man, Science, Technology, Praha 1973

Meadows ym.: Kasvun Rajat, Helsinki 1974

Mesarovic, M. D. — *Pestel, E.*: Mankind at Turning Point, New York 1974 (suom. Weilin & Göös 1975)

Odum, Eugene P.: Fundamentals of Ecology, Philadelphia 1971

Pavitt, K.: Malthus and Other Economists, (FUTURES, April 1973)

Pulliainen, Kyösti: Nollakasvu vai tasapainotalous? (Kansantaloudellinen aikakauskirja 3/1975)

tä ovat kyllin lähellä näkyäkseen paljain silmin. Tällaisia paljain silmin näkyviä vieraita galakseja on pohjoisella taivaalla näkyvä Andromeda-galaksi. Se on niin kaukana että valon kestää tulla sieltä meille noin 1.5 miljoonaa vuotta. Mutta kaukoputkella valokuvattaessa galakseja voidaan nähdä aina noin 10 miljardin valovuoden etäisyydellä, ja havaittavien galaksien lukumäärä on noin kolme miljardia. Paitsi kiekkomaisuus, joka on yhteistä galakseille, suurin osa niistä on kierreisiä. Koska aurinkokunta sijaitsee hyvin lähellä oman galaksimme keskitasoa, oman galaksimme kierteitä ei voida nähdä. Mutta parin viime vuosikymmenen tutkimukset ovat sitovasti todistaneet että omakin galaksimme on kierreisgalaksi.

Tyypillinen ilmiö on että galaksin keskitason läheisyydessä on tummia pilviä. Ne ovat muodostuneet pienistä hiukkasista ja niitä sanotaankin kosmisiksi pölypilviksi. Koska ne ovat yleensä keskittyneet galaksin keskitasoon, seuraa että kun jokin galaksi on avaruudessa siten että sen reuna on meitä kohti, hyvin useassa tapauksessa tumma pölypilvivyo jakaa sen kahteen osaan. Myös oman linnunrattamme keskitasossa on runsaasti pölypilviä. Erityisen selvästi ne ovat nähtävissä linnunradan keskuksen suunnassa laajakulmaisella kaukoputkella otetuissa valokuviissa.

Pääosa galaksien aineesta on tähdissä, pienempi osa on tähtienvälistä kaasua, joka on enimmäkseen vetyä, sekä äsken mainittua pölyä. Tähdet näyttävät syntyvän tästä tähtienvälisestä aineesta sen tiivistyessä. Tähtien kehityskulku tunnetaan nykyään suhteellisen hyvin, ja useassa tapauksessa voidaan osoittaa mitkä tähdet ovat vanhempia ja mitkä nuorempia ja miten vanhoja ne ovat. Joissakin kehitysvaiheissa tähdet sykkivät ja toisissa ne leimahtavat hyvin kirkkaiksi, jopa räjähtävät, viskaten ainetta takaisin tähtien väliseen avaruuteen. Koska tähtien säteilemä energia perustuu siihen että niiden sisällä kevyemmät alkuaineet muuttuvat raskaammiksi, tähdet räjähtäessään viskaavat myös raskampia alkuaineita avaruuteen. Kuluvan vuosituhannen aikana on omassa linnunrattassamme havaittu kolme tähden räjähtämistä sellaiseen kirkkauteen että ne näkyivät päivälläkin. Tähden kehityksen loppuvaihe voi olla hyvin tiheä, pienikokoinen, mutta silti suunnilleen auringon massainen taivaankappale, jollaisia tunnetaan useita. □

Kaj Franck

Esine ja ympäristö

Suomalaisen teollisuuden voidaan katsoa alkaneen 1600-luvulla, jolloin maahamme perustettiin ensimmäiset rautaruukit, lasiruukit ja kehräämöt. Teollisuuden käyttöön tulivat ensimmäiset materiaalit olivat siis lasi ja rauta. Lasi sentähden, että tarvittiin ikkunalaseja sekä korvaamaan niitä materiaaleja, joilla pyrittiin saamaan aikaan vettäläpäisemättömyys. Savitavara oli huokoinen eikä tietenkään pystynyt kilpailemaan lasiasian kanssa, puisesta tai tuohisesta astiasta puhumattakaan.

Lasin raaka-aine on hiekka. Sulatukseen tarvitaan korkea lämpötila. Käytettävissä oli kotimaista hiekkaa, josta tulee vihreää lasia, lasin sulattamiseen oli metsää. Lisäksi tarvittiin muutamia kemikaaleja, mm. kalkkia ja potaskaa. Voimavaroja valmistamiseen oli ennenkaikkea suurten kartanoiden omistajilla, joiden työväki oli talvisin vapaata. Usein tehtiinkin niin, että lasiruukki toimi talvela ja maata viljeltiin kesällä. Mutta omasta takaa puuttui eräs oleellinen asia. Puuttui lasinvalmistuksen taito. Se täytyi tuoda muualta. Ja tämä on ominaista kaikille varhaisteollisille yrityksille: ammattimiehet tulevat muualta opettamaan taidon. Tämä taito sovellettiin maantieteellisiin ja ilmastollisiin olosuhteisiin. Jonkun ajan kuluttua kun oli saatu tarpeellinen kokemus, ei ulkomaalaisia ammattimiehiä enää tarvittu, koska taito oli jo siirtynyt tänne. 1681 oli Suomessa yksi lasiruukki ja 1700-luvun lopulla niitä toimi jo kahdeksan. Yksi niistä on vielä toiminnassa Nuutajärvellä.

Varhaisteollisuuden esineistö ei ollut kansallista. Mallit eivät siirtyneet esineinä eivätkä piirroksina, vaan taitoina. Saksasta, Ruotsista, Tshekkoslovakiasta jne. tuli lasinpuhaltajia ja raudanvalajia opettamaan työtaidon. Mallit kehittyivät siten, että tilaaja katsoi tarvitsevansa suuria, pyöreitä pulloja tai latisettuja pulloja, jotka sopivat rinnakkain varastoon. Sellaisia tehtiin kulloisenkin tarpeen mukaan.

Luonnonkulttuuri on esinesuunnittelun osalta ongelmaton, yksiselitteinen, koska se

pohjautuu suoraan biologisiin perustarpeisiin, joista suunnittelija, joka on myös valmistaja ja käyttäjä samassa persoonassa, ei voi tinkiä. Kansainväliset vaikutteet omaksutaan soveltamalla ne paikalliseen käyttöön ja alueella vallitsevaan ekosysteemiin. Yleensä ei kestä montaa vuosikymmentä kansainvälisten vaikutusten käyttöönotosta, kun ne jo ymmärretään kansallisina.

Taideteollisuus on useimmiten esineiden tuottamista. Esineellä on kaksi tehtävää: ilmaisullinen ja palveleva tehtävä. Ilmaisullinen tehtävä tulee voimakkaasti esille taideteollisuutemme kahtena tärkeänä kautena: vuosisadan alussa ja 1950—60-lukujen vaiheilla. Taideteollisuuden tarkastelun kannalta ensisijaisesti palvelevat esineet ovat vähemmän mielenkiintoisia, enemmän anonyymejä kuin sellaiset, joissa on korostettu myös ilmaisullista puolta. Toisaalta maamme taideteollisuudessa muodostavat erään varsin kiinnostavan vaiheen 40-luvun pulavuodet, jolloin esineiden ilmaisulliseen funktioon ei voitu paljoa kiinnittää huomiota. Ateneumis- ja avoinna olevassa taideteollisuusnäyttelyssä oli eräässä huoneessa näinä vuosina syntyneitä esineitä: puukenkiä, paperikankaita, korsutöitä ja yleensä esineitä, jotka oli tehty materiaalinpuulan aikana. Näitä töitä katsellessa kävi melko ilmeiseksi seikka, että materiaalinpuutteen aikana ”innovaatiolämpötila”, keksintä on korkeampi ja syntyy tärkeämpiä ja kiinnostavampia ratkaisuja kuin muulloin.

Taideteollisuudessa on havaittavissa kolmea lajia ihanteita tai trendejä, jotka kaikki ovat tärkeitä ja oikeutettuja. Ensimmäinen on pyrkimys rajattomaan kansainvälisyyteen, jota ihannetta edustaa nykyajan nomadi. Päävastainen kehitystrendi on halu palata maan ja raaka-aineiden läheisyyteen, maahan ja käsityöläisyyteen perustuvan elämän ihannoiminen. Kolmantena ihanne, jossa maailma pyritään täydellisesti systematisoimaan sekä teknisesti että poliittisesti siten, että kaikki voidaan suunnitella valmiiksi.

Esinekulttuuria tarkasteltaessa saattaa olla apua sosiaali- ja kulttuuriantropologiasta ja niiden määritelmistä. Niiden mukaanhan kaikki ihmisen opitut ja omaksutut toiminnot, jotka symbolien ja tapojen välityksellä siirtyvät yksilöltä toiselle, ovat kulttuuria. Välittäjänä toimivat ennen muuta kirjoitettu, painettu ja puhuttu sana.

”Kaikki mitä ihminen tekee on kulttuuria” on käsitteenä varsin väljä, vaikka tarkastelimmekin vain esinekulttuuria. Se vaatii jäsentämistä, jakamista ryhmiin. Ryhmiin jakaessamme tiedämme tietenkin, etteivät ryhmien rajat päde, mutta työmetodina jäsentäminen on tarpeen. On olemassa monenlaisia jakoperusteita. Museoiden käytännössä näkyy esim. olevan jako säätyläis- ja kansankulttuuriin. Ja harvoin niihin mahtuu teollisuuden alkuvaiheiden tuotteita. Voidaan myös puhua käsityö- ja teollisesta kulttuurista. Tai kuten Erik Allardt jaottelee: voidaan puhua kansankulttuurista, massakulttuurista ja formaalikulttuurista. Viimeksi mainitulle ryhmälle Allardtilla on muita vaihtoehtoja kuten sana eliittikulttuuri. Ja eliittikulttuuria minä selittäisin siten, että se on valittujen valitsemää, auktoriteettien hyväksymää ja virallisesti tunnustettua tai jonkun vaikutusvaltaisen ryhmän kannattamaa. Eri kulttuuriryhmien välillä tapahtuu jatkuvasti vuorovaikutusta. Harvoin voi nykyaikana elää puhtaasti yhden kulttuurin piirissä. Eri muodot esiintyvät samanaikaisesti ja rinnatusten sekä toisiinsa nivellettyinä. On kiinnostavaa seurata, kuinka vuorovaikutus toimii. Miten esim. eliittikulttuuria omaksutaan kansankulttuuriin, miten kansankulttuurin aineisto muuttuu toisaalta massakulttuuriksi, toisaalta eliittikulttuuriksi. Miten avara, monitoiminen talonpojan pirtti nyt on hyväksytty eliitin piirissä parhaana olohuoneratkaisuna ainakin kesämökeissä. Miten riepumatto tekstiilitaiteilijan käsissä muuttuu hienoksi eliittikulttuuritavaraksi. Kansankulttuuri muuttuu kotiteollisuudeksi, samalla se muuttuu eliittikulttuuriksi. Tällä hetkellähän kotiteollisuus ei toimi ellei se ole elitististä. Käsityötuotteet ovat liian kalliita tavalliseksi käyttötavaraksi. (vrt. käsityönä tehty kori tai muovinen tai kiinalainen kori.)

Eliittikulttuuri tulee kansainvälisten virtausten mukana, mutta saa virikkeitä myös kansallisista aineksista. Se valitsee, seuloo, luo uudelleen. Sen ilmaisu on yksilöllistä mutta samalla sidottu hyväksytyihin arvostuksiin. Syntyy suuntauksia, ismejä, arvostuksia ja tyyliä. Tahallisesti nämä tehdään lyhytaikaisiksi, mutta muuttuminen on myös luonnollista kehitystä. Jos eliittikulttuurin tuote säilyy hyvin pitkään, se ikään kuin sanktioidaan, on riskinä sisällön häviäminen ja muodon muuttuminen pelkäksi ulkokuo-

rekse. Tällaista vaaraa olen joskus ollut näkevinäni kotiteollisuudessa, jossa joku ryyjy tms. muutuu eliittituotteeksi, mutta jonka alinomainen uusiminen saattaa vaikuttaa keintokoiselta.

Runsain aines *kansankulttuuria* löytyy talonpoikien perinteestä. Kansallisena on totuttu pitämään perinteisiin tukeutuvaa kulttuurimuotoa, joka on samanaikaisesti maantieteellisesti ja tiettyyn ryhmään rajattu. Staattisena tai hitaasti muuttuvana kansankulttuuri eroaa nopeasti vaihtelevista kansainvälisestä massa- ja eliittikulttuurista.

Massakulttuurin ominaisleima on kaupallisuus. Sitä tuotetaan teollisesti ja levitetään joukkotiedotusvälineiden ja joukkojakelumenetelmien avulla. Massakulttuuriesineistö on usein ulkokohtaista ja huomiota herättävää jotta se tavoittaisi suuret, passiiviset kansanjoukot. Siinä kiihdytetään valikoiman vaihtuvuutta, mistä seuraa vuosimallien ja muotien nopea rytmitys. Massakulttuuri ei ole koskaan ollut (kuten ei kansankulttuurikaan) omavaraista Suomessa. Hyvä teollinen sarjatuotanto, josta on suoritettu tarkka tarvetutkimus ja käyttöanalyysi, ei ole yleistä. Aatteelliset ja sosiaaliset suuntaukset ovat poikkeuksia tai puuttuvat kokonaan nykyajan kulutustavarateollisuudesta.

Euroopassa on ollut hyvin tärkeitä liikkeitä taideteollisuuden alalla. Bauhaus-liike Saksassa oli jonkinlainen funktionalismin lähtökohta, Vackrare vardagsvara Ruotsissa pyrki mielekkään käyttöesineen idean toteuttamiseen, joskin se oli jossain määrin kompromissinen. Kuitenkin se vaikutti koko Ruotsin teollisuuteen siten, että vielä 50—60-luvuilla järkevää käyttötavaraa tuotettiin Ruotsissa suhteellisesti paljon enemmän kuin meillä. Vastaavasti Englannissa toimi Utility. Meillä Suomessa vastaavia ilmiöitä ei ole toiminut selvästi ja liikkeenomaisesti.

Varhaisteolliset tuotteet ovat merkittäviä siinä mielessä, että ne ovat teollisesti tuotettuja ja alunperin suunniteltuja vaatimattomaan käyttöön. Patjakankaat ja pinnatuolit ovat säilyneet vuosikymmenet ns. tapulitavaroina muotivillitysten pyyhältäessä ohi. Nykyisinhän ei oikeastaan tapulitavaraa löydäkään — tavallista valkoista fajanssilautasta saa etsimällä etsiä. Nykyajan tuotteissa on aina sellainen niksi, joka tekee ne tänään houkutteleviksi ja huomenna ikäviksi. □

MUSIIKKI JA YHTEISÖ

Lokakuussa järjestimme aihepiiristä ”musiikki ja yhteisö” kolmen tilaisuuden sarjan, jossa kartoitettiin musiikin ja kulttuurin suhdetta. Oheisena tiivistelmät kahdesta alustuksesta.

Ilkka Kolehmainen

Johdatusta etnomusikologiaan

Etnomusikologia on tiede, joka tutkii musiikkia kulttuurissa kulttuurin omasta näkökulmasta. Etnomusikologiassa pidetään tärkeänä sitä, että musiikki ei ole mikään muusta yhteiskunnasta erillään oleva ilmiö. Siksi musiikkia ei voida tuloksellisesti tutkia ottamatta samalla huomioon sitä yhteiskuntaa, jossa tämä musiikki elää. Kaikki menetelmät ja analyysit lähtevät tältä pohjalta.

Etnomusikologia tutkii kaikkea musiikkia mitä on olemassa. Mutta jos tarkastellaan tiedettä historiallisesti, huomataan, että aivan alussa kiinnitettiin eniten huomiota vieraisiin kulttuureihin ja näissäkin vielä sellaisiin, joissa ei ollut omaa kirjoitusta, ns. primitiivisiin kulttuureihin. Paljon vähemmän on tutkittu esim. eurooppalaista kansanmusiikkia etnomusikologian kannalta ja vielä vähemmän on tutkittu jazzia, popmusiikkia ja länsimaista klassista musiikkia. Mutta kun tämän tieteen määritelmän mukaan etnomusikologia tutkii musiikkia kulttuurissa, niin se ei rajoita tutkimuskohteita millään tavoin — yhtä hyvin sen avulla voidaan selvittää vaikkapa suomalaisten musiikkitottumuksia ja musiikkimakua kuin kikujujen tai papualaisten musiikkikulttuureja.

Kun tämä tiede joskus vuosisadan vaihteessa sai alkunsa, sitä ei vielä nimitetty etnomusikologiaksi, vaan sen nimenä oli vertailuva musiikkitiede. Siinä vertailtiin erilaisia musiikkikulttuureja keskenään. Aiempi nimitys oli hieman hassunkurinen sikäli, että kaikkien tieteelliseen työhön täytyy tietenkin sisällyttää vertailua, muuten se ei olisi tiedettä.

Etnomusikologiaa voi lähinnä pitää antropologian ja erityisesti kulttuuri- tai sosiaali-antropologian osa-alueena. Angloamerikkalaisen määritelmän mukaan antropologia on tiede, joka tutkii ihmistä. Euroopassa ja var-

sinkin Itä-Euroopassa antropologialla tarkoitetaan tavallisimmin rotujen tutkimusta, ihmisrodun kehitystä eri aikakausina, kallojen ja luiden selvittämistä. Tämä fyysinen antropologia on eräs antropologian osa-alue, toinen, suurempi osa on kulttuuri- tai sosiaali-antropologia. Näillä kahdella termillä ei ole kovin suurta eroa. Kun etnomusikologia tutkii ihmisen aikaansaamaa taidetta, se on luettavissa myös humanistisiin tieteisiin, joten se käyttää kaikkia niitä tieteen metodeja, joita humanistisella tutkimusalalla on olemassa samalla tavoin kuin se käyttää itselleen sopivia sosiaalitieteen metodeja, esim. sosiologiaa.

Etnomusikologiassa käytetään antropologista analyttistä tutkimusmallia, kolmitasoista kaavaa, jossa ylimpänä ovat musiikkikäsitteet, seuraavana musiikkikäyttäytyminen ja kolmantena musiikkituotteet. Musiikkituotteita ovat itse soiva ääni, laulut ja soitteet, jotka syntyvät inhimillisen käyttäytymisen tuloksena. Käyttäytyminen jakaantuu kolmeen eri lajiin: fyysikaalinen, sosiaalinen ja verbaalinen käyttäytyminen, joita taas määräävät musiikkikäsitteet. Musiikkikäsitteitä on olemassa mm. seuraavia: minkälaista musiikkia on tutkittavassa kulttuurissa, miten eri musiikinlajit voidaan erottaa toisistaan, minkälainen musiikki on hyvää, minkälainen huonoa, miten erotetaan musiikki jostakin käsittämättömästä hälystä jne. Esim. viimeinen kategoria saattaa vaihdella hyvin runsaasti erilaisissa kulttuureissa ja eri ihmisilläkin. Jokin hyvin vieraan kulttuurin musiikki voi meidän korvissamme kuulostaa pelkästään hälyltä. Musiikkitapahtumassa sekä kuulijat että esittäjät pystyvät arvostelemaan tuotteita niiden käsitteiden avulla, joita tässä kulttuurissa on. Tällä tavoin saadaan tutkimuksessa aikaan myös takaisinkytkentä analyttisessä kolmitasossa.

Mitkä ovat sitten etnomusikologeja kiinnostavat asiat? — Ensimmäinen näistä on musiikillinen materiaallinen kulttuuri, johon kuuluvat tietenkin soittimet. Ja jos puhutaan meidän kulttuuristamme, niin soittimiin voi lukea myös levysoittimet ja nauhurit. Soittimia voidaan jakaa erilaisiin tyyppeihin sen mukaan, miten ääni niissä syntyy. Näitä ovat esim. idiofonit (kyslofonit, metallofonit, gongit) membrafonit (esim. rummut) aerofonit, (puhaltimet) ja kordofonit (kielisoittimet) Tärkeä on myös soitinten taloudellinen mer-

kitys — kulttuurissa saattaa olla henkilöitä, jotka ammatikseen tekevät soittimia.

Toinen tutkimuskohde on laulutekstit. Niitä voidaan tutkia erilaisilla kielitieteellisillä metodeilla. Tässä ovat tärkeitä erityisesti kielen, laulutekstien ja musiikin väliset suhteet, sillä sekä musiikki että sanat laulussa vaikuttavat toisiinsa.

Kolmantena tutkimuskohteena ovat musiikin lajit eli kategoriat. Neljäntenä muusikko itse. Millä tavoin hän harjoittelee, kenestä tulee muusikko, kenestä ei, ketkä ovat muusikon opettajat, minkälaisia keinoja opetuksessa käytetään, onko kulttuurissa ammattimuusikoita vai ovatko kaikki amatöörejä, onko joissakin musiikin lajeissa spesialisteja vai ovatko kaikki musiikkilajit kaikkien harjoittamia. Viides kohde käsittää musiikin käytöt ja funktiot, joita joskus käsitellään yhdessä erottelematta niitä toisistaan. Käytöt tarkoittavat lähinnä sitä, minkälaisissa yhteyksissä musiikkia käytetään. Ne liittyvät monenlaisiin yhteisiin asioihin kuten uskontoon, näytelmätaiteeseen, tanssiin, sosiaalisiin organisaatioihin, taloudellisiin ja poliittisiin asioihin. Lopuksi tutkija on myös kiinnostunut musiikista luovana toimintana: miten musiikki syntyy, mitkä ovat sen alkulähteet, miten sävellystapahuma toimii. Lähteekö sävellys jostakin ylinhimillisestä vai onko se tavalliseen käsityöhön verrattavaa toimintaa.

Etnomusikologia on moniin muihin tieteisiin verrattuna melko nuorta ja eniten harastettua se on Amerikassa. Itse asiassa etnomusikologian juuret saattavat olla Euroopasta. Varsinkin Saksasta lähti monia tieteilijöitä Amerikkaan, jolloin eurooppalainen tutkimusperinne siirtyi sinne. Tällä hetkellä eurooppalainen tutkimusperinne on melko vaatimatonta amerikkalaiseen verrattuna. Euroopassa tuskin yhdessäkään yliopistossa etnomusikologia on omana, itsenäisenä aineena. Pohjoismaista ehkä Suomessa ja nimenomaan Helsingissä, jossa on etnomusikologian tutkimusta ainoana suomalaisena paikkakuntana, on melko vireätä toimintaa tapahtunut jo muutaman vuoden ajan. Se ei ole oma oppiaineensa eikä edes oma linjansakaan musiikkitieteessä, vaan sitä voidaan pitää jonkinlaisena opintosuuntana. Etnomusikologisessa koulutusohjelmassa on jo menossa toinen kurssi, joka kestää puolestatoista kahteen vuoteen. Alan opiskelijoita on Helsingissä yhteensä 20—30.

Pekka Jalkanen

Populaarimusiikin tutkimuksesta

Populaarimusiikin tutkimus on perusolemukseltaan akkulturaatiotutkimusta, on yrittävä löytää tyylin ja musiikkikulttuurin eri perinnekerrostumat ja kulttuurivaikutteet, kulttuurin ”perintötekijät”, sekä kulttuurin synty- ja toimintaedellytykset, sen ”ympäristötekijät”. Länsimainen perinnetiede on historiansa aikana kiinnittänyt huomiota etupäässä kulttuurin genealogiaan (sukuhistoriaan). Näin esimerkiksi maineikas suomalainen krohnilainen koulukunta, historiallismaantieteellinen metodi, jonka tärkeimpiä tutkimuskohteita on ollut Suomen ja sukukansojen perinteen vertailu. Toisen maailmansodan jälkeen tunnetuksi tullut anglo-amerikkalainen perinnetutkimus on lähtenyt liikkeelle lähes päinvastaisista perusoletuksista. Kulttuuri ja kulttuurin muutokset nähdään yhteiskunnallisten olosuhteiden ja muutosten seurausilmiöinä. Kulttuurin eri osatekijöitä, kieltä, suullista perinnettä, musiikkia jne. tarkastellaan ”holistisesti”, kulttuuria ei voi ymmärtää, ellei ymmärretä sitä ylläpitävää yhteiskuntaa. Sosiologisesti väritynyt näkemys ei ole kovinkaan kaukana marxilaisesta kulttuurikäsitteestä, jonka mukaan yhteiskunnan alarakenne, yhteiskunnalliset tuotantosuhteet vaikuttavat ratkaisevasti ylärakenteen, henkisen kulttuurin syntyyn ja toimintaan.

Moderni *etnomusikologia* on omaksunut maailman eri musiikkikulttuureja vertaileessaan juuri tämän näkemyksen: musiikkia tutkitaan oman yhteiskuntansa ja kulttuurinsa osatekijänä. Etnomusikologian klassikoiksi ovat ehtineet muodostua amerikkalaisten David Mc Allesterin ’Navajo Enemy Way’, Bruno Nettlin ’Theory and Method to Ethnomusicology’, Alain Merriamin ’The Anthropology of Music’ ja Alain Lomaxin ’Folk Song Style and Culture’, joista etenkin viimeainittu esittää sitovia todisteita tyylin ja yhteiskunnan välisistä yhteyksistä.

Akkulturaation käsite on apuväline, joka on kehitetty helpottamaan kulttuurin muutoksen ongelman selvittämistä. Perinnetieteilijät ovat keksineet joukon mutkikkaita ja hienosyisiä akkulturaatio- ja innovaatiomalleja sekä hypoteesiketjuja — kompleksisimmillaan liikutaan luultavasti amerikkalaisen Murdoc-

kin matemaattisissa malleissa. Käsitepari *enkulturaatio* — *kulttuurifuusio* on mielestäni havainnollinen. Enkulturaatio tarkoittaa ulkoisen kulttuurin tunnetuksi tuleamista, difuusiotia, jossa vastaanottava kulttuuri omaksuu uuden kulttuurin jäljittelyn, ”kopion” avulla. Kulttuurifuusio edellyttää pitemmälle menevää akkulturaatiota, valikoivaa omaksumista, jossa sekä antavasta että vastaanottavasta kulttuurista valikoidaan joukko käyttökelpoisimpia aineksia, ne järjestetään uudelleen ja tuloksena on uusi sekakulttuuri. Tämä *jäljittelyn ja sekakulttuurin* ongelmakenttä on eräs oman tutkimukseni kulmakiviä, jossa akkulturaatio tapahtui afroamerikkalaisperäisen ragtimen ja jazzin kohdatessa kotimaisen perinnemusiikin, salonki-, torviseitsikko- ja pelimannimusiikin I maailmansodan, kansalaissodan ja suuren pulakauden välisen vuosikymmenen helsinkiläisessä kaupunkiyhteiskunnassa.

Termi ”populaarimusiikki” sisältää kaksi ulottuvuutta, tyyllillisen ja sosiologisen. Tutkimus, olipa sitten kysymys suullisen tradition välityksellä levinneestä ns. ”aidosta kansanmusiikista”, tai mekanisoidun välityksen, nuottien ja äänilevyjen avulla periytyvästä tyylistä, edellyttää rinnakaistieteellistä tarkastelutapaa. Musiikkitieteellinen *tyylianalyysi* eli rakenneanalyysi on välttämätön, mutta ei riittävä arvoarvostelma. Historiassa tapahtunut kehitysilmiö on järkevintä nähdä sosiaali- ja kulttuurihistoriallisena tapahtumasarjana, etnomusikologian omaisesti osana omaa kulttuuriaan ja yhteiskuntaansa. 1920-luvun populaarimusiikin tapainen tutkimusaineisto edellyttää historian tutkimuksen työmenetelmiä ja eräissä tapauksissa on hyötyä sosiologisesta, tilastollisesta metodiikasta. Suomalaisen populaarimusiikin tutkimuksen henkinherättäjät, sosiologit Pekka Gronow ja Seppo Toiviainen ovat jäsentäneet tutkimusongelmansa havainnollisesti. Heidän näkemyksensä mukaan hermeneuttisesta, ”omaehtoisesta” taidetutkimuksesta ei ole paljon apua. Taide on sosiaalinen instituutio, joka toimii kolmen funktion, tuotannon, välityksen ja kulutuksen vuorovaikutuksena. Näistä merkittävin on tuotannon käsite. Pekka Gronowin kirjoittamassa ensimmäisessä tieteellisessä kotimaaisessa populaarimusiikin tutkielmassa ”Äänilevy ja kansan musiikki”, 1965, perusongelma määritellään tyylin ja tuotannon riippuvuussuhteeksi. Akkulturaation ongelman selvittä-

miseksi kannattaa katsoa, miten 1920-luvun kotimaisen populaarimusiikin ongelmakenttä istuu tässä kansantaloustieteen käsitteistöstä lainatussa viitekehyksessä.

Matti Lepon mukaan kansantaloustieteessä tuotanto määritellään toiminnaksi, joka edellyttää pääomaa, työvoimaa sekä intellektuaalisen panoksen, toiminnan tavoitteenasettelun. 1920-luvun populaarimusiikin tuotanto oli erikoistunutta: musiikkia tarvitsivat ravintolat ja elokuvateatterit, tanssipaiikat ja illamat. Tuotannon *tavoitteet* vaihtelivat puhtaasta voiton tavoittelusta erilaisten aatteellisten toimintojen rahoittamiseen... Tuotannon *pääoma* oli keskittynyttä, eniten oli ravintolalaitoksella. *Työvoima* oli pääkaupungin muusikkokunta. *Välitys ja kulutus* liittyivät kiinteästi tuotantoon. Välittäjistä merkittävimmät musiikkikaupat ja äänilevyteollisuus.

Asenteista ja arvostelmista saa tietoa mm. vuosikymmenen kaunokirjallisuudesta (Tulenkantajat), lehdistöstä jne. Näistä ilmenee myös populaarikulttuurin ja muun kulttuurin yhteys.

Edellä oleva on esimerkki 1920-luvun kotimaisen populaarimusiikin "ympäristötekijöistä", tyylin kehityksen yhteiskunnallisista kehyksistä. Akkulturaation ongelman selvittämiseksi on luonnollisesti tutkittava itse musiikkia, nuotteja ja äänilevyjä. Perinteellinen tyylianalyttinen rakennetutkimus valaisee akkulturaatiosuhteita: melodia, harmonia, rytmi, muoto, tekstuuri ja instrumentaatio (sovitus) analyysi tuo onnistuessaan selvyyttä esimerkiksi afroamerikkalaisen musiikin eri tyylikausista, afroamerikkalaisen musiikin suhteista suomalaiseen perinнемusiikkiin tai salonkimusiikkiin jne. Erikoista huomiota on annettava tulkinta- ja esitystradition tutkimiselle, jossa on käytettävissä jonkin verran kotimaista äänilevymateriaalia sekä ulkomaista vertailumateriaalia, saksalaisia, englantilaisia ja amerikkalaisia jazzantologioita jne.

Tutkimuksen lähtökohta on siis afroamerikkalaisen musiikin ja kotimaisen perinнемusiikin akkulturaatio, jota pyritään selittämään musiikin tuotannon avulla. Akkulturaatio- ja tyylierojen perustekijänä nähdään tuotannon rakenteelliset erot; ne heijastavat koko 1920-luvun helsinkiläisen yhteiskunnan eroja ja oloita. Kunnianhimoinen tutkimustavoite on osoittaa yhtäläisyyttä 1920-luvun populaarimusiikin ja muun kulttuurin välillä.

KIRJOJA

Maailman monet ulottuvuudet

Ilmari Hustich: Yksi maailma, monta maailmaa. Tammi 1974.

Hustichin viimeisin kirja jatkaa hänen laajaa merkittävien teosten sarjaa. Kirjan lähtökohtana on kartoittaa moniin vähemmistöihin jakautuneen maailman pirstoutunutta kuvaa. Hustich osoittaa miten väestö, kieli, uskonto, rotu sekä taloudelliset ja alueelliset tekijät erottavat ihmiskunnan pieksiin, jyrkästi erilaistuneisiin yhteisöihin. Hänen lähestymistapansa on kokonaisvaltainen, uusia ulottuvuuksia etsivä ja vapaa poliittis-taloudellisista intressipainotuksista. Hän on parhaimmillaan hahmoittaessaan asioita kokonaisvaltaisesti, kuten seuraavat näytteet kirjan ylitsepuksuvan runsaasta tietomäärästä osoittavat.

"60:nneen pohjoisen leveysasteen pohjoispuolella asuvasta väestöstä asuu Suomessa n. 32 %. Ihmisten kokonaiskulutus aikavälillä 1882—1952 oli 2169 miljoonaa ihmistä ja kokonaistuotanto 4650 miljoonaa ihmistä. Maailmassa lasketaan olevan yli 2000 eri kieltä. Kaikista kielistä on noin 70 niin suurta, että niiden puhujia on vähintään 5 miljoonaa ihmistä."

Hustich käsittelee suuria lukuja, prosentteja ja suhteellisuksia taitavan hallitusti, kokonaisvaltaisen otteen säilyttäen. Kuitenkin talousmaantieteilijän ote on hieman liian dominoiva ja ekologinen sekä tekosysteemin sisäistä tilaa tarkasteleva aspekti puuttuvat lähes täysin.

Hustich painottaa hieman liiaksi USA:n, N-liiton ja muiden teollisuusmaiden mainiota mahtavuutta. Kun mittausvälineiksi otetaan biomassan kokonaistuotanto, kasvi- ja eläinlajien lukumäärä, ekologisen paineen määrä, populaatioiden koko ja ikäjakautuma, pienekosysteemien tasapainotila yms. ekologis-biologiset suureet ovat nykyiset supervallat vain keskikokoisia valtioita.

Teknosysteemin sisäisessä tarkastelussa Hustich ei käytä riittävästi aikaulottuvuutta. Samoin eksponentiaalisen kasvun monet byrokraattiset paisukki-vaikutukset jäävät tarkastelun ulkopuolelle. Hustich on myös hieman liikaa havaitsemiensa erilaisuuksien vallassa ja unohtaa ne ilmiöt, joiden kohdalla maailmanlaajuinen näkökulma on hyödyllinen. Energiakriisi osoitti tekosysteemin haavoittuvuuden rotu, kieli, uskonto yms. rajoista riippumatta. Maapallon kasvillisuus- ja eläinvähyhykkeet eivät liioin noudata valtioiden tai heimojen välisiä rajoja.

Kokonaisuutena ottaen Hustichin kirja tarjoaa varsin laajan ja monipuolisen tietoa-aineksen vaikeasti tajuttavissa olevista moniulotteisista maailman ilmiöistä. Teos on kansantajuinen eikä ole turhaan saanut valtion tiedonjulkistamis-palkintoa. Luettavuutta lisää vielä Hannu Taanilan maukas käännös ruotsinkielisestä alkutekstistä. Teos on aspiiriä monin verroin parempi lääke tietotulvan aiheuttamaan päänsärkyyn.

Martti Niemi

KESKUSTELUA

Kansanvalta ja ydinvoima

Katsaus n:o 5/75:n kansanvalta ja ydinvoima -keskusteluun liittyvässä selostuksessa jäi viittausta alkupuheenvuorooni tilanpuutteen takia epäselväksi. Alkupuheenvuoroni käsitteli mm. kauppa- ja teollisuusministeriön päätöstä tilata valtion teknilliseltä tutkimuskeskukselta tutkimuksen niistä haitoista ja hyödyistä ym. jotka liittyvät ydinvoimalaitoksen mahdolliseen sijaintiin Kopparnäsiin. Tämän tutkimuksen valvovaan toimikuntaan ministeriö pyysi kaksi paikkakunnan edustajaa. Inkoon kunta vastasi kuitenkin torjuvasti ministeriön pyyntöön, syytä ilmoittamatta. (Vuonna 1973 Inkoon kunta antoi ministeriölle virallisen lausuntonsa, jonka mukaan Inkoo ei vastusta ydinvoiman tuloa Kopparnäsiin.) Kansanvaltaa on näin ollen tällä hetkellä hankalaa harjoittaa kun paikkakuntalaiset itse eivät halua olla mukana selvittämässä asioita. Hyvää tahtoa ministeriön kohdalta ei kuitenkaan ole puuttunut.

Selostuksesta voi saada sen käsityksen, että olisin vain todennut syövän olevan huonosti tunnettu sairaus, joten ydinvoimalaitosten ympärillä muka esiintynyt 400 % syöpätapausten lisäys olisi arvoitus. Itse asiassa halusin tähdentää, että minäkäänlaista tällaista syöpäfrekvenssin nousua ei ole havaittukaan, joten nämä väitteet ydinvoiman aiheuttamasta syövästä ovat täysin perättömät.

Mitä tulee dipl.ins. Göran Nymanin puheenvuoroon, jonka mukaan olisin sanonut, että poikkeuslakiin jouduttaisiin turvautumaan Kopparnäsin kysymyksessä, olen Kriittisen Korkeakoulun sihteerin välityksellä ollut tilaisuudessa kuunnella kyseistä kohua herättänyttä puheenvuoroa. Itse asiassa Nyman lausui, että Palmén on *aavistanut* että poikkeuslaki syntyy. Nymanin otaksuma on tietysti täysin tuulesta temmattu. En ole koskaan kannattanut, todennut enkä aavistanut että näin epä-kansanvaltaiseen menettelyyn "jouduttaisiin". Totesinkin keskustelussa, että rakennuslaki kielittää voimalaitoksen rakentamisen jos kunta vastustaa, ja että vain eduskunta voi muuttamalla lakeja vaikuttaa tähän.

Lopuksi todettakoon, että ydinvoimalaitoksessa syntyvän säteilyn vaarallisuutta on julkisuudessa suhteettomasti liioiteltu, näin myöskin kansanvalta-keskustelun puheenvuoroissa. Luonto on aina ollut radioaktiivista säteilyä sisältävä, ja säteileviä aineita löytyy esim. joka ihmisen kehosta. Tähän luonnolliseen säteilyyn verrattuna ydinvoimalaitosten säteilyosuus jää pieneksi murto-osaksi. Jostain syystä tämä informaatio ei vain halua mennä perille, vaan se joudutaan jatkuvasti toistamaan, jopa Katsaus-lehdessäkin.

Björn Palmén

Vs. ylitarkastaja

Kauppa- ja teollisuusministeriö

*

Toim. huom. — Kansanvalta on toki hiven laajempi asia kuin pari paikkakuntalaisten edustajaa jossain toimikunnassa (ks. esim. J. Raumolinin kirjoitus edellisessä Katsauksessa). Mutta on kuvaa-

vaa, että KTM vasta nyt on tilannut tutkimuksen Kopparnäsin sijoitettavan ydinvoimalaitoksen haitoista ja hyödyistä, eikä v. 1973, jolloin Inkoon kunnalta pyydettiin virallista lausuntoa. Kun kuntalaiset ovat sen jälkeen saaneet muualta informaatiota ydinvoimaan liittyvistä ongelmista, kunnan kanta on muuttunut jyrkästi ydinvoimaa vastaan. Samoin on viime vuosina käynyt monissa muissa maissa, missä ydinvoimakeskustelu on perustunut monipuoliseen tietoon.

Palmen torjuu New Science lehdestä lainatun tiedon ydinvoimaloiden aiheuttamasta syöpätapausten lisäyksestä täysin perättömänä. Kuitenkin lehdissä esiintyy silloin tällöin vastaavia tietoja tutkimuksista, joissa on osoitettu syövän esiintymisen lisääntyvän ydinvoimaloiden läheisyydessä. Ydinvoiman puolestapuhujat useimmiten kiistävät kii-vaasti syöpäriskin mahdollisuudenkin, vaikka lääketiede löytää vuosittain lukuisia uusia syövän aiheuttajia, joista ei ennen tiedetty mitään. Samoin tutkimustuloksista huolimatta kiistettiin pitkään esim. elintarvikkeiden lisäaineiden tai monien lääkeaineiden sivuvaikutusten terveydelle aiheuttamat riskit, kunnes ne nyttemmin ovat tulleet osaksi virallista totuutta.

Kopparnäsin poikkeuslain suhteen toivon samaa kuin Palménin, ettei näin epäkansanvaltaiseen menettelyyn olisi syytä turvautua. Joskin Imatran Voimalla lienee omat suunnitelmansa, joiden suuntaa kuvastaa äskettäin julkistettu tieto, jonka mukaan Imatran Voiman ja Helsingin seudun sähkö-yhtiöiden työryhmä ehdottaa jo Loviisan 3. ja 4. reaktoreiden rakentamista Helsingin seudulle — "yhtenä vaihtoehtona".

Palmenin loppukaneetin johdosta: Katsauksessa ei ole koskaan liioiteltu mitteettomasti toimivassa ydinvoimalaitoksessa syntyvän säteilyn vaarallisuutta.

*

Lopuksi pari huomiota muualta. Helsingin Sanomissa tarkasteltiin äskettäin EEC:n ydinvoima-ongelmia. Artikkelin mukaan EEC:n mahtava ydinvoimaohjelma edellyttäisi, että Eurooppa löytäisi sata uutta ydinvoimalan paikkaa seuraavien kahden vuoden aikana. Samanaikaisesti on ydinvoiman vastustus rajusti lisääntynyt. Länsi-Saksan reaktoriturvallisuuslaitoksen jäsenen J. Danzmanin mukaan "On havaittavissa selvää lisäystä niiden ydinvoimaloiden vastustajien luvussa, jotka ovat hyvin perillä tieteellisistä ja teknologisista tosiasioista, joiden tietotaso on erinomainen ja joiden perustelut ovat selvät ja terävät... Näyttää siltä, että yleisön ymmärryksen ydinasioissa kasvaessa eksentrisyyden tilalle astuu perusteltu hylkäävä kanta."

Tanskassa ei ole vielä yhtään ydinvoimalaitosta, mutta ensimmäisiä suunnitellaan. Muiden maiden kokemuksista viisastuneena Tanskan kauppa- ja teollisuusministeriö on julkaissut jo 7 ydinvoiman ongelmia valottavaa halpaa kirjasta, jotka ovat olleet niin suosittuja, että monista on painos loppunut. On syytä yhtyä toimittajan kysymykseen: "Milloin Suomessa valtio ryhtyy vastaavanlaiseen tiedottamiseen ydinvoimasta ja sen vaaroista ja antaa vastatietoa voima-teollisuuden propagandalle?" (HeSa 27. 11. 75) Riittäisikö Suomen kauppa- ja teollisuusministeriön hyvä tahto kansanvallan edistämiseen tätä kautta?

R. R.

INFORMAATORÄJÄHDYS

Kriittisen Korkeakoulun julkaisusarjan ensimmäiseen kirjaseen "Informaatoräjähdys" on koottu samannimisen symposiumin alustukset ja keskustelu. Kirjan toimittaja on Eila Sandborg, 64 sivua, hinta 10 mk/kpl. Sisältää seuraavat kirjoitukset:

Matti Bergström: Miten aivomme käsittelevät informaation ja mitkä ovat vastaanottamisen rajat

Kaarle Nordenstreng: Informaatio yhteiskunnallisessa kehityksessä

Martti Tiuri: Informaation välittymisen uudet ulottuvuudet

Seppo Tikka: Tietoa salataan

Olli Varho: Informaatio ja elämä

Simopekka Nortamo: Tiedon tulva

Hannu Taanila: Kansallinen informaatiotulvassa.

Lisäksi tiivistelmä paneelikeskustelusta otsikolla "Pysähtyykö kehitys informaatiotulvaan?", johon em. kirjoittajien ohella osallistuivat *Ville Repo*, *Eino S. Repo*, ja *Elina Simonen*.

Kirjasta on vielä jonkin verran jäljellä. Sen voi tilata maksamalla 10 mk (+ postikulut 0,70 mk) ps-tilille 1557 80-8, tai postiennakolla osoitteella Eila Sandborg, Merikatu 5 D, 00140 Helsinki 14. Huom! korttiin tilaajan nimi ja osoite painokirjaimin.

MUISTITKO?

Vuosi 1976 ei voine olla täysin onnellinen ilman KATSAUSTA. Jotkut Katsauksen numerot ovat niin mielenkiintoisia, että painos loppuu nopeasti. Uudistamalla tilauksesi välittömästi varmistat Katsauksen jatkuvan tulemisen.

Jos KATSAUS on mielestäsi hyvä lehti, tilaa se samalla yhdelle tai useammalle ystävällesi uuden vuoden toivotuksena. Tilaukset voi suorittaa oheisella tilillepanokortilla — tai ilmankin sitä maksamalla tilausmaksun 25 mk ps-tilille 715 56-0. (Korttiin nimi ja osoite.)

Onnekasta Uutta Vuotta

Toimitus

POLITIikka

Julkaisija Valtiotieteellinen yhdistys ry.

Vuonna 1975 Politiikka on julkaissut mm. seuraavat artikkelit:

Dag Anckar, Staten som centralbegrepp: drag i tidigare finländsk statsvetardoktrin

Dag Anckar, Partier, parapolitiska system och politiska system: till frågan om partiforskningens relevans

Esko Antola, Poliittinen taloustiede ja kansainvälisen politiikan tutkimus

Pertti Timonen, Esivaalien edustavuus

Erkki Berndtson—Raimo Lintonen, Japanin taloudellinen yhteiskuntamuodostuma: johdatus teoreettis-konkreettiseen analyysiin

Ilmari Susiluoto, Vallankumoukset ja politologia

Jarmo E. J. Laine, Monikansalliset liikeyritykset Suomessa

Politiikka ilmestyy neljä kertaa vuodessa, vuosikerta on noin 400 sivua. Tilaushinta on 25 mk, opiskelijoille 13 mk. Irtonumerot maksavat 7 mk. Tilaukset osoitteella: Eeva-Liisa Myllymäki, Valtio-opin laitos, Turun yliopisto, Aurak. 14 B, 20100 Turku 10, puh. 921-335 599.

Katsaus 6 • 75

Sisältö:

PEKKA LOUNELA	3	Kansalainen byrokratian rattaissa
HEIKKI VÄLITALO	5	Valtiollinen byrokratia yhteiskunnallisten palvelujen hättatekijänä
O. E. NIITAMO	7	Hallinnon kriisi ja huomispäivän painajaiset
KRISTER STAHLBERG	9	Valtiohallinnon ongelmallisia piirteitä
AULIS AARNIO	11	Laki, teko ja tavoite
JUHA TOLONEN	14	Oikeustieteen luonne
REIJO WILENIUS	15	Laki, oikeus ja filosofia
OLAVI HEINONEN	16	Mahdollisuudet rikollisuuden vähentämiseen
HANNU TAKALA	17	Rikos ja normit
J. IDÄNPÄÄN-HEIKKILÄ	18	Lääketurvallisuuden valvonta
JUSSI KANTO	20	Uuden lääkkeen kehittämisestä
PERTTI PYLKKÄNEN	20	Luontaishoidot lääkityksen vaihtoehtona
S. ALBERT KIVINEN	23	Psykofyysinen probleema ja dualistinen materialismi
ANTTI PAASIO	27	Taloustieteilijöiden ja ekologien dialogi
JAAKKO TUOMINEN	31	Tähtitaivaasta ja maailmankaikkeudesta
KAJ FRANCK	32	Esine ja ympäristö
ILKKA KOLEHMAINEN	34	Johdatusta etnomusikologiaan
PEKKA JALKANEN	36	Populaarimusiikin tutkimuksesta
MARTTI NIEMI	37	Maailman monet ulottuvuudet
	38	Keskustelua: Björn Palmén